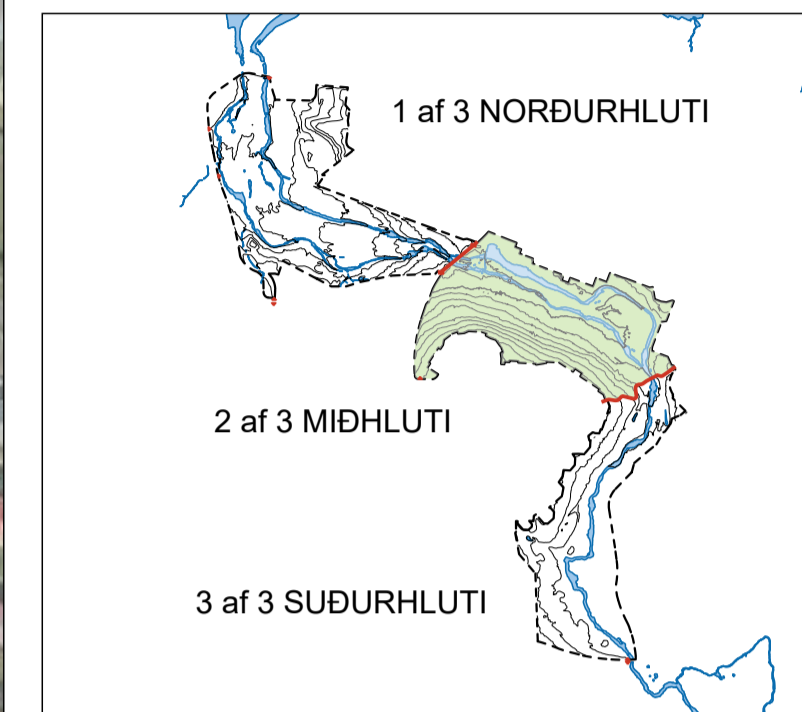

HLUTI ADALSKIPULAGS 2010 - 2030

SKIPTING KORTAHLUTA

- Deiliskipulagsmörk
- Lóðarmörk
- Byggingar
- Víkjandi byggingar
- Friðlýstar byggingar
- Byggingarreitur
- Götur og bílastæði
- Vistgata
- Reiðstígur/veiðislóði
- Brú
- Stofnstígar
- Hjólástígar
- Stígar
- Náttúrustígar
- Undirgöng
- Aningastaður / fræðsla
- Ofanvatnslaut
- Nútíma hraun
- Hverfisvernd samstæðra húsa og heilda
- Hverfisvernd
- Friðlýst svæði
- Minjar

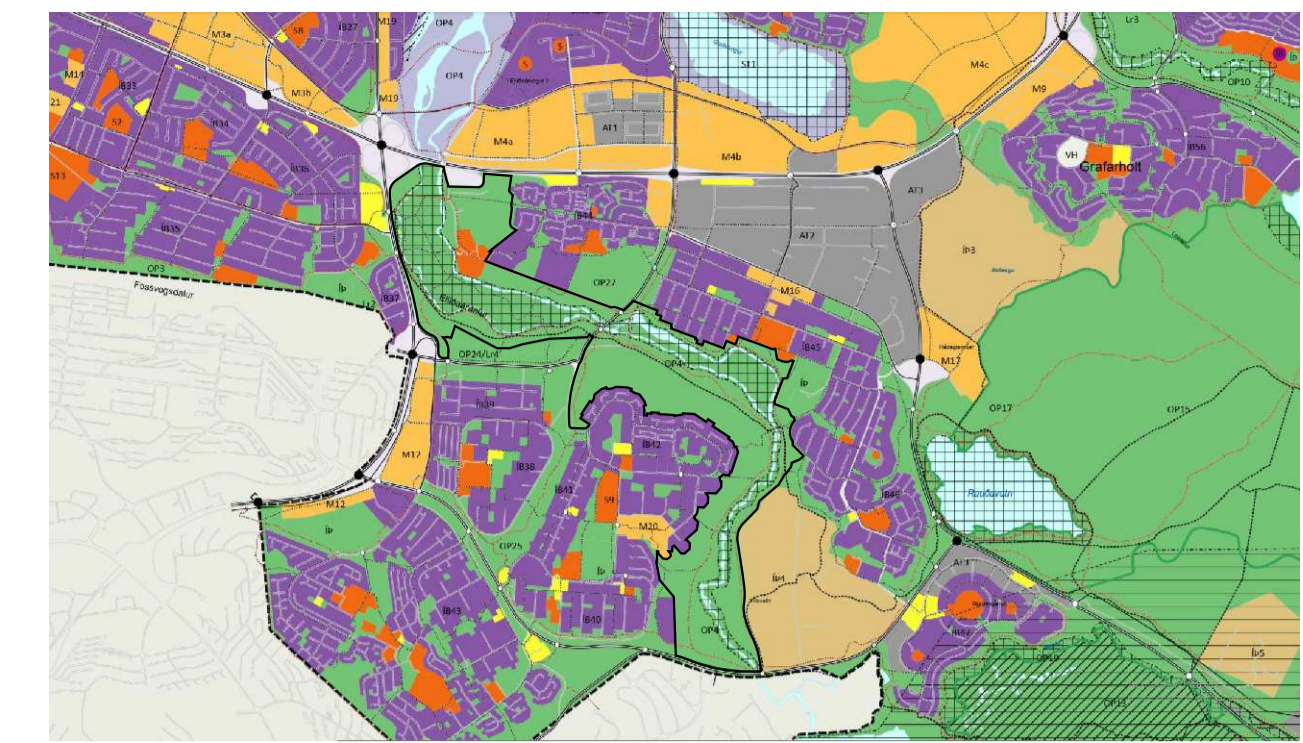
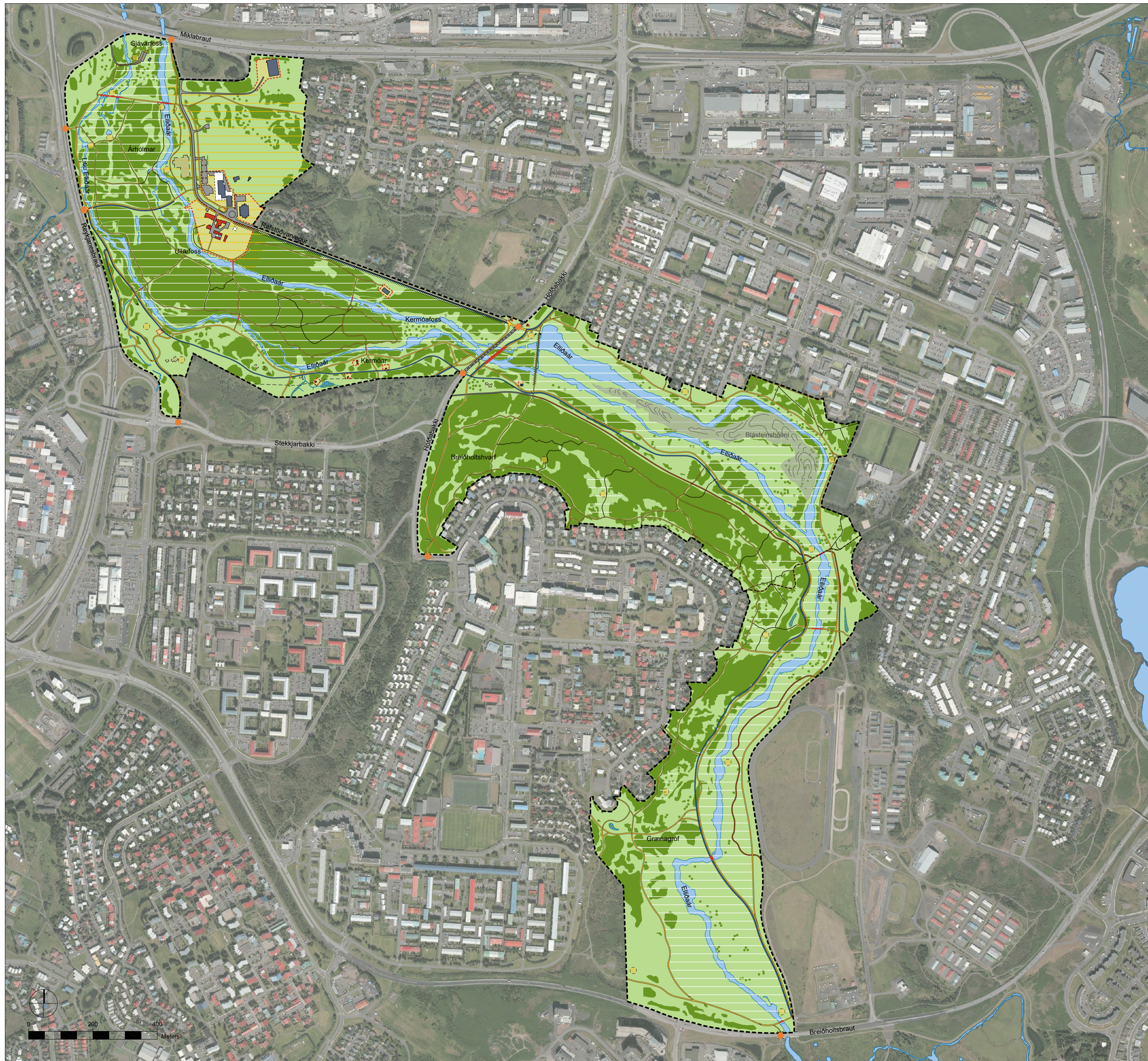
SJÁ JAFNFRAMT MEDFYLGJANDI GREINARGERÐIR, DAGS. 10.02.2020

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ þann _____.
Tillagan var auglýst frá _____ með athugasemdafresti til _____
Auglýsing um gildistöku deiliskipulags var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____

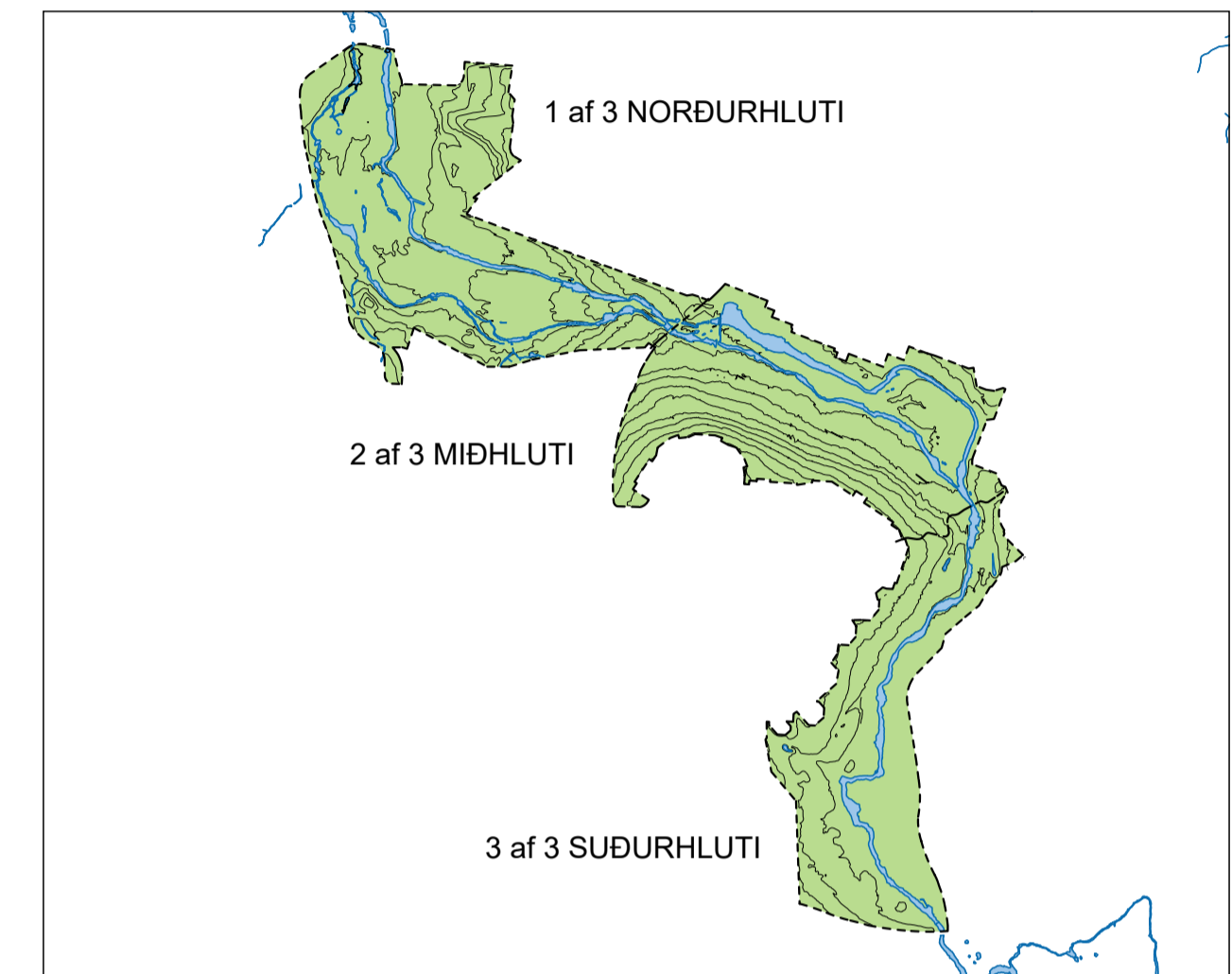
REYKJAVÍKURBORG - ELLIÐAÁRDALUR
DEILISKIPULAG - TILLAGA
SKIPULAGSUPPRÁTTUR - MIDHLUTI

KVARDI-A1: 1:2500	TEIKN NR: 2 af 3
DAGS: 10.02.2020	HANNAÐ: þh/grg/óí
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: þh/grg/er
SKRÁ: 18104-gm.dwg	VERKNR: 18104

HLUTI ADALSKIPULAGS 2010 - 2030

SKIPTING KORTAHLUTA

- Deiliskipulagsmörk
- Lóðarmörk
- Byggingar
- Vikjandi byggingar
- Frílýstar byggingar
- Byggingarreitur
- Gótur og bílastæði
- Vistgata
- Reiðstigur/veiðislóði
- Göngu og hjólabrýr
- Stofnstígar
- Hjólastígar
- Stígar
- Náttúrustígar
- Undirgöng
- Aningastaður / fræðsla
- Ofanvatnslaut
- Nútímahraun
- Hverfisvernd samstæðra húsa og heilda.
- Hverfisvernd

SJÁ JAFNFRAMT MEDFYLGJANDI GREINARGERÐIR, DAGS. 10.02.2020

REYKJAVÍKURBORG - ELLIÐAÁRDALUR
DEILISKIPULAG - TILLAGA
SKÝRINGARUPPDRATTUR - YFIRLITSMYND

KVARDI-A1: 1:6000	TEIKN NR:
DAGS: 10.02.2020	HANNAD: þh/grg/óí
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: þh/grg/er
SKRÁ: 18104-gm.dwg	VERKNR: 18104

REYKJAVÍKURBORG - ELLIÐAÁRDALUR

FORSENDUR DEILISKIPULAGS – TILLAGA

10.02.2020

UNNIÐ FYRIR UMHVERFIS- OG SKIPULAGSSVIÐ REYKJAVÍKURBORGAR

1	Inngangur	2
2	Forsendur	5
2.1	Náttúrufar	5
2.1.1	Landslag og jarðfræði	5
2.1.2	Gróður og gróðurfar	8
2.1.3	Skemmdir og jarðrask á svæðinu	11
2.1.4	Ræktun og uppgræðsla	11
2.1.5	Fuglalíf	11
2.1.6	Annað dýralíf	13
2.2	Áhugaverð náttúrufyrirbæri	15
2.3	Saga, minjar og fornleifar	17
2.3.1	Saga Elliðaárdals	17
2.3.2	Saga skógræktar í Elliðaárdal	18
2.3.3	Minjar	18
2.4	Örnefni í Elliðaárdal	24
2.5	Húsakönnun og húsavernd	28
2.6	Skipulögð útivistarstarfsemi í Elliðaárdal	28
2.6.1	Laxveiðar	28
2.6.2	Hestamennska	29
2.6.3	Skíðalyfta og hlaup	30
2.6.4	Fræðsla og leiksýningar	31
2.7	Helstu umferðaræðar í Elliðaárdal og stígakerfi	32
2.7.1	Núverandi vegakerfi	32
2.7.2	Núverandi stígakerfi	32
2.8	Núverandi byggingar, bílastæði og önnur mannvirki á skipulagssvæðinu	32
3	Heimildaskrá	34

1 Inngangur

Deiliskipulag þetta er endurskoðun á deiliskipulagi Elliðaárdals frá 1994 með áorðnum breytingum til samræmis við gildandi aðalskipulag Reykjavíkur. Með gildistöku þessa deiliskipulags fellur deiliskipulag Elliðaárdals með síðari breytingum úr gildi.

Landslag ehf hefur fyrir hönd Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur umsjón með gerð deiliskipulagsins og hefur unnið verkefnið í samstarfi við stýrihóp með fulltrúum frá USR.

Í greinargerð þessari er farið yfir helstu forsendur deiliskipulagsins en í annarri greinargerð er stefnumörkun deiliskipulags Elliðaárdals ásamt skipulagsskilmálum.

Deiliskipulagið samanstendur af eftirtöldum gögnum:

- Greinargerð með forsendum deiliskipulags
- Greinargerð með stefnumörkun og skilmálum deiliskipulags
- Þrjú deiliskipulagsuppdrættir (norður-, mið- og suðursvæði) í mælikvarða 1:2500 í A1
- Yfirlitsuppdráttur í mælikvarða 1:6000 í A1

Elliðaáarsvæðið var sett á náttúruminjaskrá árið 1984. Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 1984 – 2004 var sett borgarvernd á útivistarsvæðin í Elliðaárdal¹. Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996 –2016 var henni breytti í almenna borgarvernd² og í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2001 – 2024 kemur hverfisvernd, eins og hún er skilgreind í skipulags- og byggingarlögum nr. 73/1997, í stað almennrar borgarverndar³. Í núgildandi Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er skilgreind hverfisvernd umhverfis árnar en tekið fram að nákvæmari mörk hverfisverndar skuli útfæra í deiliskipulagi þessu sem hér er sett fram⁴.

Frávik frá vernd eru eftirfarandi:

Innan Elliðaáarsvæðisins eru nokkrir mikilvægir útivistarþættir stundaðir á félagslegum grundvelli. Nægir þar að nefna laxveiði sem er undir stjórn Stangaveiðifélags Reykjavíkur, en félagið leigir veiðiréttinn af Orkuveitu Reykjavíkur. Ákveðin svæði hafa verið skipulögð með þarfir félagsins í huga. Stór svæði í dalnum eru nú þakin gróðursettum skógi en jafnframt hafa stór svæði gróið upp af sjálfsdáðum, einkum síðustu ár. Má búast við að sú þróun haldi áfram og skóglendi haldi áfram að breiða úr sér með sjálfháðum plöntum á kostnað annarra gróðurfarsgerða, svo sem mosapembu og lyngmóa. Aðgerðir á Elliðaárdalssvæðinu hafa á undanförunum árum takmarkast við að leggja göngu- og hjólastíga, auk umhirðu á skógræktarreitum.

¹ Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík (1988)

² Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík (1997)

³ Skipulags- og byggingarsvið (2002)

⁴ Reykjavíkurborg, umhverfis- og skipulagssvið (2014)

Mynd 1. Elliðaárdalurinn séð ofan stíflu

Deiliskipulagið byggir á grunni deiliskipulags af svæðinu sem samþykkt var árið 1994 með áorðnum eftirfarandi breytingum:

- Deiliskipulag við Stekkjarbakka (p-73) (xx.xx.2019)
- Rafstöðvarvegur 20 (27.6.2018)
- Elliðaárdalur (21.7.2017)
- Göngu- og hjólabrú, Geirsnefi (13.4.2012)
- Elliðaárdalur OR (18.2.2010)
- Elliðaárdalur (11.4.2007)
- Rafstöðvarvegur 1a (20.9.2006)
- Elliðaárdalur, settjarnir (30.9.2004)
- Elliðaárdalur, settjarnir (16.7.2002)

Í október 2014 var tillaga borgarstjóra samþykkt í borgarráði um að undirbúa breytingu á deiliskipulagi og afmarka hverfisvernd á grundvelli náttúrufarsúttekta. Í framhaldi af þessari samþykkt hefur verið unnið áfram að skipulagsmálum í Elliðaárdal fyrir umhverfis- og skipulagssvið borgarinnar. Leitað hefur verið áhlits fjölmargra aðila um málefni dalsins. Meðal annars hefur samráð farið fram við fulltrúa eftirfarandi aðila: Hollvinasamtök Elliðaárdalsins, Stangaveiðifélag Reykjavíkur, Veitur, Hestamannfélagið Fák, hlaupahópa á svæðinu og Landsamtök hjólreiðamanna. Elliðaárdalur er með stærri útivistarsvæðum borgarinnar eða u.þ.b. 205 hektarar innan marka deiliskipulagsins. Dalurinn dregur nafn sitt af Elliðaá sem falla um 6 km leið frá upptökum í Elliðavatni að ósum í Elliðaárvogi. Elliðaárdalur markast nokkurn veginn við undirlendið kringum farveg Elliðaáa og neðstu hluta hallans í holtunum í kring, Ártúnsholt og Breiðholt. Dalurinn er víðast innan við 500 metra að breidd. Samkvæmt gildandi skipulagi frá 1994 markast svæðið af landamörkum Reykjavíkur og Kópavogs við Elliðaárstíflu en að öðru leyti stórum umferðaræðum og aðliggjandi byggð, auk hesthúsasvæðis Fáks, Árbæjarsafns og íþrótt- og útivistarsvæðum. Eitt af fyrstu skrefum þessa deiliskipulags er að skilgreina nákvæm skipulagsmörk m.t.t. AR 2010-2030 og nánari greiningu á landslagi.

Fyrsta áætlun fyrir Elliðaárdal var gerð árið 1974 og var liður í heildaráætlun Reykjavíkurborgar um umhverfi og útivist. Þar var lögð höfuðáhersla á að gróðurvæða útivistarsvæði og bæta aðgengi fyrir fólk með göngu- og hjólreiðastígum.

Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er Elliðaárdalur skilgreindur sem opið svæði til sérstakra nota og með nánari skilgreiningu sem borgargarður, en innan slíkra garða er gert ráð fyrir útivistariðkun og fjölbreyttri mannvirkjagerð af ýmsum toga sem tengist nýtingu og þjónustu svæðanna til útiveru, afþreyingar og leikja og allrar almennrar frístundaiðkunar. Einnig má gera ráð fyrir veitingaaðstöðu og veitumannvirkjum⁵.

⁵ Reykjavíkurborg, umhverfis- og skipulagssvið (2014)

2 Forsendur

2.1 Náttúrufar

2.1.1 Landslag og jarðfræði

Svæðið er í grunninn vel gróinn og grunnur dalur sem nær frá stíflu við Elliðavatn meðfram jökulsorfnum grágrýtisholtum, ásum og árhólum, til móts við árósa í Elliðaárvogi. Efsti hluti Elliðaáa á milli Breiðholtsbrautar og Elliðavatnsstíflu er innan marka Kópavogs og því utan þessa skipulags.

Elliðaárnar renna eftir dalnum endilöngum og falla um 75 metra frá vatni til sjávar og jaðar byggðar í Breiðholti í er u.þ.b. 90 m.y.s. Hægt að lesa í landið þar sem ummerki fyrri alda sjást víða. Í bókinni Elliðaárdalur, perla Reykjavíkur er minnst á sjávarstöðu í lok ísaldar og þær jarðsöguminjar sem hægt er að finna frá ísaldarlokum í Elliðaárdalnum. Þar ber mest á fornum framburði Elliðaáanna. Fyrir lok ísaldar voru Elliðaárnar jökulár og báru með sér mikið magn af aur, möl og sandi. Með framburðinum mynduðust malarfjörur við ósana sem teygðu sig út með Blesugróf og Árbæjarhverfinu, út fyrir Vesturlandsveg. Þegar ísa leysti létti af jökulfarginu og land tók að rísa úr sjó, komu í ljós sjávarhjallar sem sýna glögglega hvar hið forna sjávarborð stóð⁶.

Jarðrask eftir malarnám sem stundað var á nokkrum stöðum í dalnum er orðið vel gróið og lítt áberandi. Engu að síður eru breytingar á landslagi vegna malarnáms greinilegar. Nokkuð stórar námur urðu til austan við Blesugróf og í Ártúnsholti á við jaðra skipulagssvæðisins.

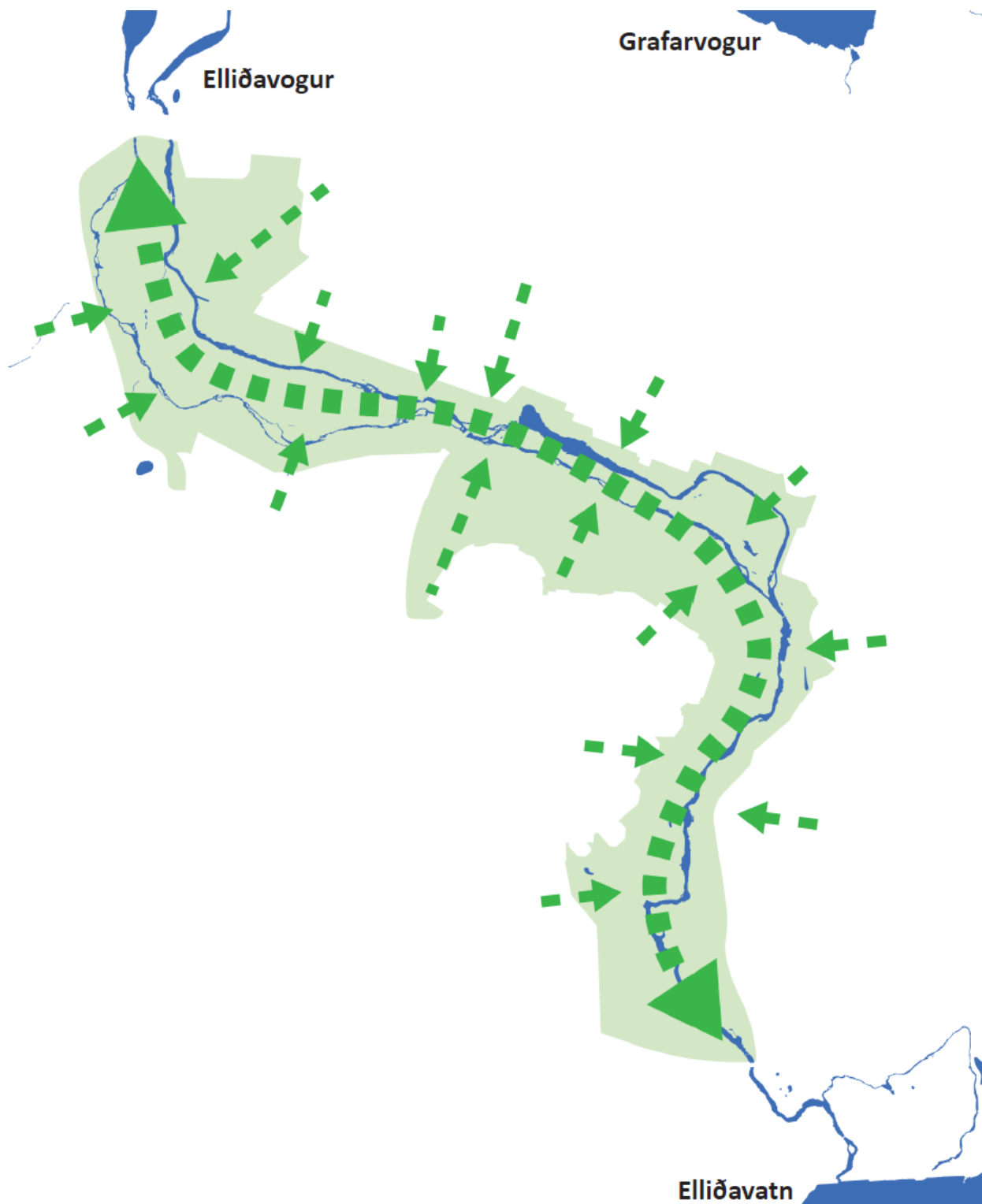
Jarðfræði svæðisins er talin margbreytileg og má finna í dalnum og næsta nágrenni jarðlög sem spanna seinni hluta ísaldar og hlýskeyð nútíma. Um tveggja milljón ára gamalt berg finnst í Ártúnshöfða en hið yngra Reykjavíkurgrágrýti er áberandi eins og annars staðar í borgarlandinu og má finna jökulrákaðar klappir, einkum í nágrenni Árbæjar. Þegar ísöld lauk stóð sjór mun hærra en í dag. Minjar hárrar sjávarstöðu getur að líta í malarhjöllum við dalinn, bæði ofan við rafstöðina og í Blesugróf. Þessa möl hafa Elliðaárnar sett af sér er þær komu kolmórauðar undan jökli, sem fyllti Elliðavatnslægðina, og runnu til sjávar sem þá teygði sig allt að Árbæjarstíflu. Jöklar hurfu, sjór lækkaði og fyrir 5000 árum varð mikið eldgos austan Bláfjalla. Hraunstraumur flæddi niður að Elliðavatni, yfir norðurhluta þess, niður allan Elliðaárdal og út í Elliðaárvog. Elliðaárhraunið þekur dalbotninn og beggja vegna þess kvíslast árnar. Undir því eru víða lög af mó sem m.a. má sjá við Efri-Móhyl. Síðan hraunið rann hafa ekki orðið stórfelldar landslagsbreytingar í dalnum þar til maðurinn fór að móta landið að sínum þörfum⁷.

Yngri jarðmyndanir setja einnig mikinn svip á dalinn, sér í lagi hið áðurnefnda 5200 ára gamla Leita-eða Elliðavogshraun sem þekur dalbotninn og nær það eftir dalnum endilöngum. Hraunið rann úr gígnum Leiti austan Bláfjalla og mynduðust Rauðhólar í þeim eldsumbrotum. Ýmsar fallegar

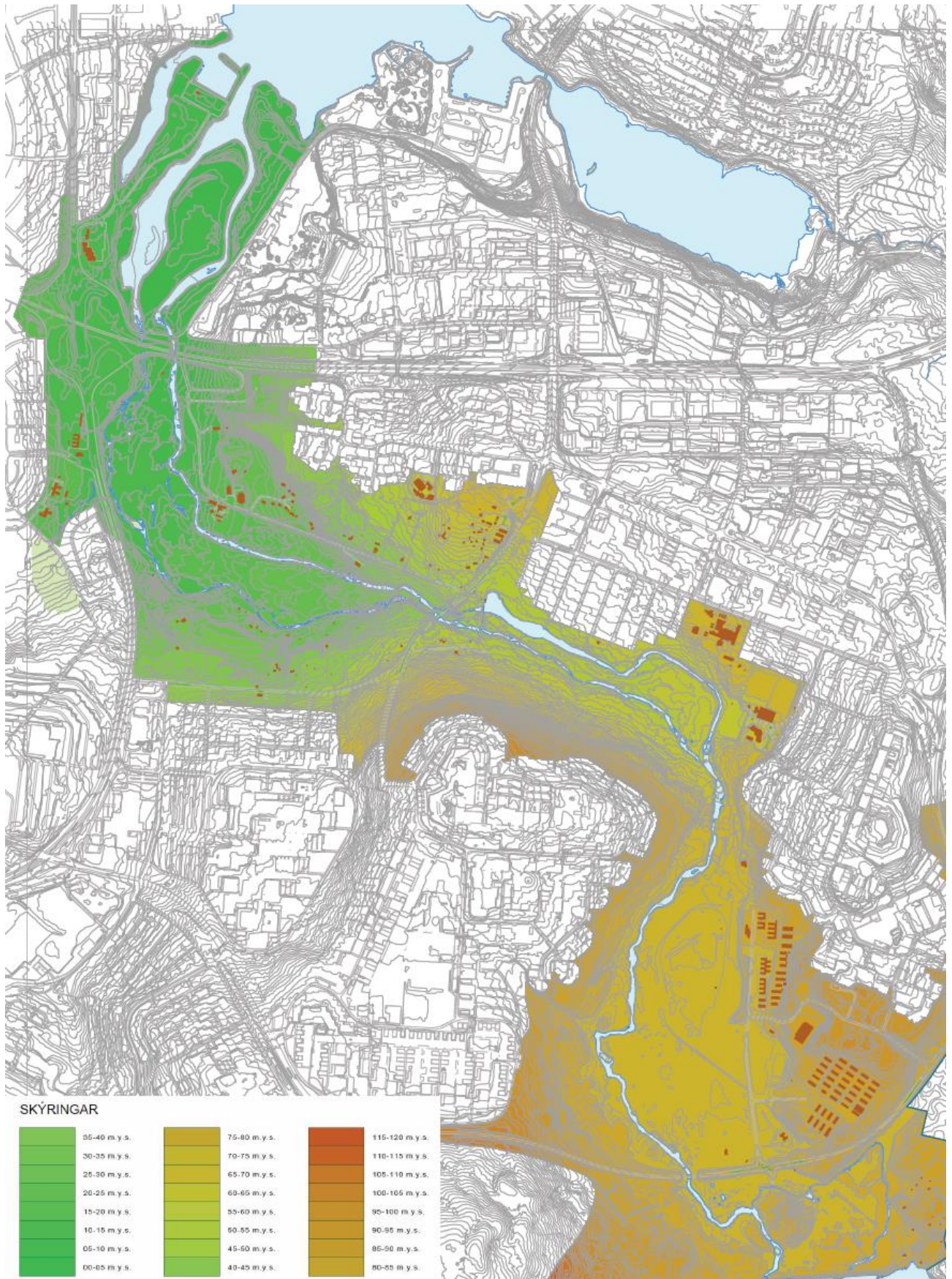
⁶ Árni Hjartarson (1981)

⁷ Elliðaárdalur (1983)

hraunmyndanir einkenna Leitahraunið og eru þær hvað mest áberandi í og við árfarveg Elliðaána t.d. við Kerlingarflúðir neðan Árbæjarstíflu. Mólög hafa fundist undir Leitahrauninu í Árhólmanum. Jarðhiti er í Elliðaárdal, einkum í Löngugróf norðan Neðra-Breiðholts. Í Elliðaánum eru nokkrir fallegir fossar t.d. Selfoss neðan Höfðabakkabrúarinnar, Skáfossar og Ullarfoss í eystri kvíslinni og Kermóafoss, Arnarfoss og Skötufoss í þeirri vestari.

Mynd 2. Dalurinn tengir útivistarsvæðið í Heiðmörk alla leið til sjávar, og byggðinni í kring

Mynd 3. Hæðarlínugrunnur

2.1.2 Gróður og gróðurfur

Gróðurfur er talið fjölbreytt en ber sterk merki umsvifa mannsins, einkum landbúnaðar og skógræktar en einnig áhrifa stíflunnar og nálægðar við íbúabyggð. Tegundafjölbreytni er mikil og finnast bæði innlendar tegundir og aðfluttar, bæði gróðursettar plöntur og sjálfsánir slæðingar. Helstu gróðurlendi í dalnum eru mýrar, mólendi, valllendi, blómlendi og skóglendi. Mest er af mólendi með lyng- og víðitegundum ofarlega í dalnum sem á þó undir högg að sækja vegna trjáræktar og sjálfgræðslu. Af plöntuðum tegundum hefur mest verið plantað af birki, reyni, ösp og barrtrjám, einkum greni en á seinni árum tegundum eins og alaskavíði, garðarifs, selju, sitkagreni, sitkaöl, reynivið, alaskaösp og stafafuru. Elstu gróðursettu trén eru neðan stíflu í Árhólmanum og í Sveinbjarnarlundi í Ártúnsbrekku (utan skipulagssvæðisins). Blandaður skógur er einnig orðinn umfangsmikill í Breiðholtshvarfi og Grænugróf. Sjálfsáð birki og víðitegundir eru áberandi víða í dalnum t.d. ofan stíflu Árbæjarmegin. Flestar algengustu trjátegundirnar hafa verið gróðursettar og eru farnar að breiðast út ýmist með fræjum eða rótarsprotum⁸.

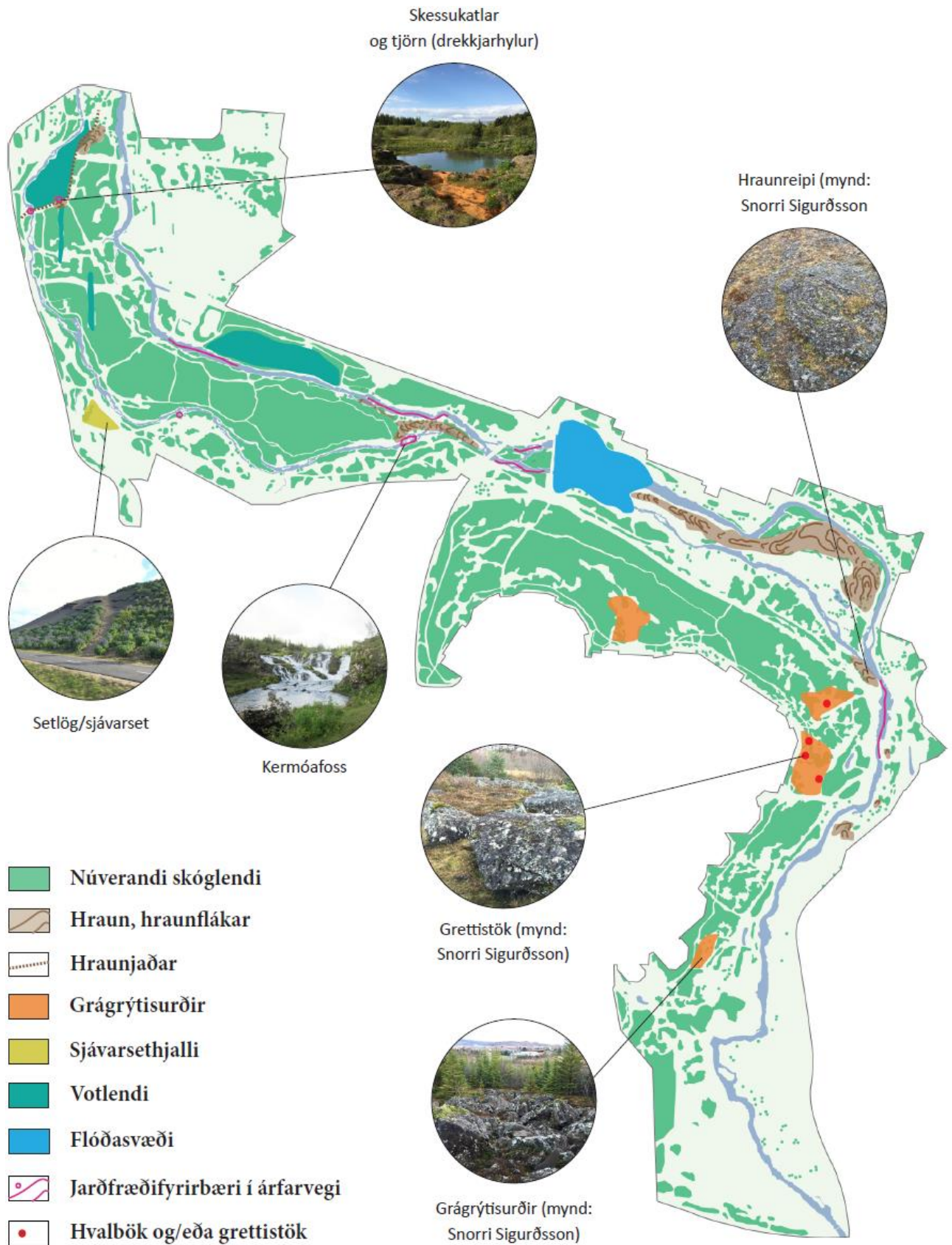
Þar sem trjágróður hefur vaxið upp er orðið skjólsælla og eru ýmsar ljóskræfar bersvæðistegundir undanhaldi vegna þéttingar gróðurs. Þó eru undantekningar þar sem tegundir eins og hálingresi vaxa víða undir birkilundum og skógarbotnstegundir eins og blágresi og hrútaber hafa tekið við sér. Fundist hafa um 320 plöntutegundir í dalnum. Helmingur þeirra eru slæðingar úr nálægum gördum. Einna helst eru það stórvaxnar blómjurtir sem eru orðnar áberandi, frumherjategundir sem ná sér á strik í gróðurlitlu landi og taka þátt í fyrstu stigum gróðurframvindu. Helstu tegundir eru hóffífill þar sem raki er nægur, lúpína sem hefur rutt sér til rúms víða og lagt undir sig mela, flög og manngert landslag. Í niturríkum jarðvegi eru sigurskúfur og skógarkerfill orðnir algengir ásamt geithvönn sem er víðsvegar umhverfis árnar. Innlendar tegundir eru farnar að breiðast út frá ræktun í gördum í nágrenninu, má þar nefna hagabruðu, burnirót og garðamaríustakk¹⁶.

Í bókinni Elliðaárdalur, Perla Reykjavíkur (2016) kemur fram að elstu leifar gróðurs í dalnum séu í Elliðavogslögunum og eru þau nokkur hundruð þúsund ára gömul. Birkiskógar klæddu yfirborð dalsins í upphafi hlýskeiðar en við landnám breyttist gróðurfarið og graslendi jókst ásamt fleiri tegundum er fylgdu manningnum. Gróðurþekjan var ósamfelld fyrst í stað en sótti jafnt og þétt á. Helsta sérkenni gróðurfarsins eru slæðingar sem bárust beint eða óbeint með manningnum. Þar sem segja má að tegundasamsetningin hafi fleiri einkenni garðagróðurs en villtrar náttúru⁹.

Elliðaár eru lindár og er aðalvatnasvið þeirra og safnsvæði fyrir ofan samfellda byggð áður en árnar falla niður í sjálfan árdalinn. Þar er það Elliðavatn sem sameinar rennsli af stærstum hluta vatnasvæðisins. Safnast þar vatn undan nærliggjandi hraunum með nokkuð jöfnu rennsli. Í Elliðavatn fellur einnig yfirborðsvatn með sveiflukenndu rennsli. Vatnsmagn Elliðaánna er þannig óstöðugt frá náttúrunnar hendi.

⁸ Jóhann Pálsson (2004)

⁹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson (2016)

Mynd 4. Áhugaverð jarðfræðifyribæri

Vorið 1968 varð afar mikið flóð í Elliðaám. Meðalrennsli árinna, sem er 5m³/sek, tuttugufaldaðist. Slík flóð eru sem betur fer sjaldgæf og verða aðeins við óhagstæðustu skilyrði, svo sem í asahláku og vatnsveðrum þegar jörð er frosin og ef snjóalög eru mikil þegar hlánar. Þau flóð sem hafa orðið í ánum hafa óhjákvæmilega sett mark sitt á gróðurfar svæðisins. Hafa árnar víða ruðst yfir bakka sína, sérstaklega á neðsta og efsta hluta árdalsins og skolað þar burt gróðri og jarðvegi.

Fjölbreytileiki gróðurfarsins er ekki minnst til kominn vegna ólíkra jarðfræðilegra skilyrða Elliðaárdal en hér á eftir er örstutt lýsing á helstu gróðurfarsgerðum:

Votlendi. Sé miðað við heildarflatarmál eru mýrar ekki miklar á Elliðaársvæðinu, þó eru þær nokkrar í Elliðaárdalnum. Stærst er Hvarfsmýri austan Árbæjarstíflu sunnan ár. Við Dimmu eru mýrarlakkar, svo sem við Grænugróf. Víða eru votlendislautir og flóðfarvegir með áhugaverðum gróðri og lífríki, svo sem í Árhólumum, Blásteinshólma og í flæðilöndum ofan við Árbæjarstíflu.

Hraun mismunandi gróið, en þekur að mestu árhólmana. Víða er yfirborð hraunsins jafnað af tíðum flóðum, en annars staðar, svo sem vestan við Árbæjarstíflu er helluhraunið sprungið og ójafnt.

Stórgrytt holt eru víðáttumikil á svæðinu. Þau eru nokkuð gróin lyngi, blómgróðri, grastegundum og mosa. Helstu holtin eru í Breiðholtshvarfi og Selási.

Mólendi er víða í dalnum. Víðáttumesta mólendið er suður af Grænugróf. Búast má við að mólendi á svæðinu láti undan sækja eftir því sem blómlendi og trjágróður breiðir úr sér.

Graslendi og vallendi eru víða meðfram ánum, svo sem Elliðavogi, Árbæjarvæðinu og umhverfis Rafstöð. **Ræktuð tún** eru við Ártún, Árbæ og Eddubæ (nú rifinn).

Ræktaðir trjálundir eru nú á stærstum hluta svæðisins. Elstu gróðurreitirnir eru trjágarður Sveinbjarnar Jónssonar, við Rafstöð og skógarreitir Rafmagnsveitu Reykjavíkur (nú Orkuveita Reykjavíkur) í Árhólmanum.

Reskigróður (gróður á röskuðu landi) er áberandi umhverfis gamla bústaði einkum á Löngugrófarsvæðinu. Hér er að finna ýmsar tegundir svo sem hóffífil, spánarkerfil, rannfang og sigurskúf svo eitthvað sé nefnt.

Grasafræðilegar athuganir:

Á ráðstefnu um Elliðaárdalinn í maí 1981 getur Eypór Einarsson grasafræðingur þess, að hann hafi þá um vorið fundið 70 tegundir villtra háplantna á stuttri göngu um neðanverðan dalinn. Eypór taldi sennilegt að við nánari athugun væri hægt að finna yfir 100 tegundir á þessu svæði.

Jóhann Pálsson fyrrverandi garðyrkjustjóri hefur bent á að í Breiðholtshvarfi sé grastegundin Blátoppa (*Sesleria albicans*) algeng. Blátoppa er hins vegar með sjaldgæfari tegundum í íslensku flórunni og finnst aðeins á nokkrum stöðum sunnan Helgafells og að Tröllafossi.

2.1.3 Skemmdir og jarðrask á svæðinu

Auk þeirra spjalla sem rof og veðrun hafa valdið eru víða á Elliðaársvæðinu sár og jarðrask af manna völdum. Hefur þetta umrót aðallega orðið við mannvirkjagerð og malarnám. Tiltölulega stórar malarnámur eru austan við Blesugróf og norðan og austan við Ártún. Hafa þar myndast djúp sár í landið. Auk þessa var grjót tekið í tilraunaskyni austarlega í Breiðholtshvarfi gegnt Árbæjarhverfinu. Öllu malar og grjótnámi á svæðinu hefur nú verið hætt. Helstu sár önnur sem hlotist hafa við mannvirkjagerð á Elliðaársvæðinu eru við boranir og lagningu vatnsæða, skólps og hitaveitu. Öll sár í landi eru nú lítt sjáanleg, ýmist í kjölfar uppgræðslu en einnig vegna sjálfgræðslu lands.

2.1.4 Ræktun og uppgræðsla

Á síðustu 70-80 árum hefur mikill árangur náðst af uppgræðslu og skógrækt á öllu Elliðaársvæðinu og setur skógur nú mjög mikinn svip á allan dalinn. Verkið var að mestu unnið af Vinnuskóla Reykjavíkur undir stjórn Skógræktarfélags Reykjavíkur. Þá hafði Rafmagnsveita Reykjavíkur (nú Orkuveita Reykjavíkur) stundað gróðursetningu um árabíl til fegrunar á Rafstöðvarsvæðinu.

Eitt stærsta uppgræðsluverkefnið sem unnið hefur verið í námunda við skipulagssvæðið er á gryfjusvæðinu við Löngugróf (neðan Stekkjarbakka). Þar er nú algróin jörð með skógarlundum en uppgræðslustarfið fólst í því að raskað land var jafnað, grasi sáð og síðar ræktaður trjágróður eftir því sem skipulag gerði ráð fyrir.

2.1.5 Fuglalíf

Fuglalíf í dalnum er umtalsvert en hefur mótast gegnum tíðina af þeim breytingum sem átt hafa sér stað í dalnum t.d. með skógrækt, stíflun Elliðaána, uppfyllingum í Elliðavogi, aukinni byggð o.s.frv. Bæði árnar og skógurinn laða að sér fugla en fuglalíf er mikið í Elliðaárdalnum. Um 30 tegundir fugla eru reglulegir varpfuglar á svæðinu. Þar má nefna álf, grágæs og ýmsar andategundir, vaðfugla eins og hrossagauk, jaðrakan, lóupræl og stelk, en einnig skógartegundir eins og t.d. skógarþresti. Mikilvægustu varpsvæðin fyrir vatna- og votlendisfugla eru í Hólmanum milli kvísla Elliðaána neðan Árbæjarstíflu, lónið ofan Árbæjarstíflu, í Blásteinshólma og almennt meðfram ánum í dalnum. Uppdráttur sýnir betur afmörkun þeirra svæða sem hafa einna mestu þýðingu fyrir fuglalíf í dalnum samkvæmt fuglatalningu í Elliðaárdal sumarið 2018 sem gerð var vegna skipulagsins. Alls sáust 22 tegundir í dalnum sumarið 2018. Mesti fjöldi var af grágæs (*Anser anser*) en 205 einstaklingar sáust samtals á öllum sniðunum sem talningar fóru fram á. Næst mest var af skógarþresti (*Turdus ilacus*), þá stökkönd (*Anas platyrhynchos*) og starra (*Sturnus vulgaris*). Töluverð breyting hefur orðið á tegundasamsetningu í dalnum, en mófuglum hefur fækkað frá síðustu talningu árið 1997. Skógarþresti, starra, stökkönd, kríu og hettumáfi hefur hins vegar fjölgað¹⁰.

Í greiningunni kemur fram að 24 tegundir verpi innan marka svæðisins og 20 tegundir teljist til árvissra gesta. Flestar tegundir verpa ofan stíflu en neðan stíflu hafa 13 tegundir orpið svo vitað sé.

¹⁰ Reykjavíkurborg, skrifstofa umhverfisgæða (2018)

Mynd 5. Mikilvæg fuglasvæði

2.1.6 Annað dýralíf

Mikilvægasta vistkerfið í Elliðaárdalnum eru tvímælalaust Elliðaárnar en vatnasvið þeirra eru með stærri og mikilvægari ferskvatnssvæðum á höfuðborgarsvæðinu og þar er auðugt lífríki. Vatnasvið ána eru með stærri og mikilvægari ferskvatnssvæðum á höfuðborgarsvæðinu og er lífríki auðugt í kringum árnar og nærliggjandi svæði. Helstu einkenni Elliðaána sem nefna má eru að þær eru lindár sem falla úr stífluðu stöðuvatni, Elliðavatni. Vegna miðlunar, er rennsli ána tiltölulega jafnt og stöðugt þar sem gróður nær að vatnsborði.

Árnar eru framleiðsluríkar vegna reks lífrænna efna úr Elliðavatni. Í Elliðaánum sjálfum er lax ríkjandi fisktegund. Uppeldisstöðvar laxaseiða eru í ánum og ganga þau til sjávar eftir 2-3 ár. Unglaxinn heldur sig í sjónum í 1-3 ár og snýr svo aftur upp í árnar þegar hann er orðinn kynþroska.

Urriða er þar einnig að finna, bæði sjóbirting og vatnaurriða. Sjóbirtingurinn heldur sig neðan Árbæjarstíflu og sá síðarnefndi í Elliðavatni og í efri ánum. Vatnableikja er staðbundinn fiskur og í Elliðavatni er hún ríkjandi tegund. Hornsíli finnast einnig í Elliðavatni og eitthvað er um þau á lygnum stöðum niður með ánni. Áll gengur upp í Elliðaárnar og dvelur þar til lengri tíma eða þar til hann kemst á gelgjuskeiðið og verður fullvaxta²⁰.

Elliðaár eru viðkvæmar fyrir mengun og hefur því sérstaklega verið gripið til ráðstafana til að koma í veg fyrir að mengað vatn berist í árnar með ofanvatni m.a. með því að útbúa settjarnir en fimm slíkar eru í dalnum ofanverðum. Einnig fylgist Heilbrigðiseftirlit Reykjavíkur vandlega með mögulegri skólpmengun og brugðist er við ef upp koma tilfelli þar sem gera þarf viðeigandi ráðstafanir.

Hálfviltar kanínur hoppa um dalinn neðan stíflu og þá sérstaklega á sumrin.

Þrjár tegundir villtra spendýra eru staðbundnar í Elliðaárdal. Í hesthúsunum er nokkuð um húsamús (*Mus musculus*). Hún er nettari, dekkri og fimari en hagamús (*Apodemus sylvaticus*) sem er í umhverfinu. Mikill munur er á stofnstærð músa eftir árferði. Minkur (*Mustela vison*) heldur mikið til við Elliðavatn og niður eftir ánni. Minkurinn veldur fuglalífínu ama, einkum vatnafuglum. Honum hefur verið haldið niðri síðastliðin ár, en erfitt er að vinna bug á minkum við Elliðaár þar sem hann á sér mörg fylgsni í hraungjótum og hlöðnum görðum, auk þess er takmarkað hvaða veiðiaðferðum má beita á útivistarsvæðum.

Elliðaárdalur er bústaður fjölbreytts smádýralífs. Smádýrafána Elliðaána er uppistaða fæðu fyrir laxinn. Þar má nefna rykmý þar sem stærsta tegundin toppmý þrífst vel í ánum. Einnig er mikið um vorflugur eða öðru nafni byttur sem þrífast í ánum og lifa á þörungum. Frá vatnasviðinu og upp á land þrífast ýmiskonar tegundir eins og leirtíta, leirsmiður, mófeti, hærupysja, hélukeppur, járnsmiður, hnoðakönguló, langleggur, krabbakönguló, birkisprotalús, tígulvefari, asparglytta og krosskönguló¹¹.

¹¹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson (2016)

Afleiðingar þéttbýlis og framkvæmda

Talsvert hefur í gegnum tíðina verið þrengt að ánum og vatnasviði þeirra með byggð og gatnamannvirkjum. Það verður samt sem áður að teljast sérstakt hvað Elliðaárnar hafa haldið lífríki sínu og laxveiðum, miðað við það að þær renna í gegnum mikla byggð og að virkjun var starfrækt í þeim hátt í heila öld. En því meiri aðgæslu er þörf, svo ekki fari illa. Ástæða er til að fylgjast vel með gangi mála, sérstaklega ef einhverjar framkvæmdir eru við árnar eða breytingar fyrirhugaðar. Vernda verður nánasta umhverfi ána og ganga ekki meira á vatnasvið þeirra, því árnar og vatnasviðið eru órofa heild. Með fyrirhyggju má oft haga framkvæmdum þannig, að sem minnstri röskun valdi án viðbótarkostnaðar.

Full ástæða væri til að fylgjast með efnamengun, en til er rannsókn til samanburðar, gerð fyrir 47 árum. Má í þessu sambandi benda á hættu sem stafar af afrennsli gatna út í árnar, með tilheyrandi olíu- og saltmengun af malbikinu. Í þessu sambandi má benda á að árnar hafa á árum áður verið notaðar sem veituleið fyrir yfirfall hitaveitunnar út í V-kvísl Elliðaáa, sem veldur skaða á lífríki. Því hefur nú verið hætt innan sveitarfélagsmarka Reykjavíkur. Einnig verður að gæta að mengun og sporna við yfirfall hitaveitu í sjónum úti fyrir ánum. Einnig fylgir oft höfnum og starfsemi þar olíu og grútarmengun.

Áhrif miðlunar vatns í Elliðaánum vegna virkjunar, hefur neikvæð áhrif á lífríki og viðgang seiða í ánum. Hægt er að minnka óæskileg áhrif af miðluninni. Laxaseiði þurfa grýttan botn og hæfilegan straum til að geta þrífist. Eins þurfa þau sitt rými, þannig að takmarkaður fjöldi seiða getur lifað á hverjum fermetra og fer það eftir fæðuframboði og skjóli. Það sem fyrst og fremst gerir á að góðri laxveiðiá, er stærð og gæði þess svæðis sem laxaseiði þrífast á. Mjög mikilvægt er að tryggja lágmarksrennsli eftir farvegum ána allan ársins hring, til að tryggja framleiðslu gönguseiða og laxveiði. Ef það reynist ekki unnt, er næstbesta ráðið að mynda þrep í farvegina sem halda vatni fyrir ofan sig, þar sem seiðin geta þá hafist við. Slíkt hefur verið gert í smáum stíl á kafla ofan við Ullarfoss og upp með spennuvirki í Austurkvísl. Stilla verður í hóp rennslisbreytingum úr Elliðavatni, þar sem þær hafa skaðleg áhrif á lífríki í ánum öllum, svo og í Elliðavatni¹².

Eins og áður segir hefur samfelld vöktun farið fram á lífsferli lax, bleikju og urriða í vatnakerfi Elliðaáa síðan árið 1988. Eftir mikla dýfu laxastofnsins árið 1997 var gripið til margvíslegra aðgerða í nágrenni ána, m.a. var umgengni við árnar bætt, laxfiskar fluttir til ásamt seiðasleppingum innan vatnakerfisins á þeim stöðum sem vantaði hrygningu. Nú er svo komið að laxastofninn hefur verulega rétt úr kútnum og öllum seiðasleppingum hefur verið hætt í ánum þannig að stofninn sér orðið um endurnýjun sína sjálfur¹³.

¹² Sigurður Guðjónsson (1993)

¹³ Þórólfur Antonsson og Friðþjófur Árnason (2010)

2.2 Áhugaverð náttúrufríbærir

Í Elliðaárdalnum eru mörg áhugaverð náttúrufríbærir og yrði langt mál að gefa tæmandi lýsingu á þeim öllum. Hér skal þó reynt að geta þeirra helstu.

Norðurhluti

Þar skal sérstaklega bent á eftirfarandi:

1. Skötufoss. Drekkjarhylur og skessukatlar í fyrrum árfarvegi.
2. Gróin mýrarsund í Árhólmum.
3. Skógræktarreitur í Árhólmum.
4. Kermóafoss í Vesturál.
5. Fossar í norðuránni framan við félagsheimili Rafmagnsveitunnar.
6. Tún og brekkur við Ártún.
7. Skógarreitir Sveinbjarnar Jónssonar þar sem einna fyrst var gróðursett.
8. Hraun í ýmsum myndum.
9. Sjávarhjallar (malarhóll) neðarlega í Elliðaárdal, rétt austan við Reykjanesbraut. Í suðurbakka norðurárinna rétt neðan við göngubrúna við félagsheimili Rafmagnsveitunnar sér í mólög undir hrauninu.
10. Jökulrákaðar klappir við Árbæ.
11. Sandhóll upp af Blesugróf með setlögum sem myndast hafa í vatni.
12. Norðvestur af eldishúsi er votlendissvæði með áhugaverðum mýrargróðri svo sem gullstör, mýrarstör og mýrarsefi, svo eitthvað sé nefnt. Þetta mjög aðgengilega svæði hefur sérstakt fræðslugildi, vegna þess hvað líf kviknar þarna snemma á vorin áður en skólastarfi lýkur (uppl. Þorbjörn Egilsson Náttúrufræðistofnun).

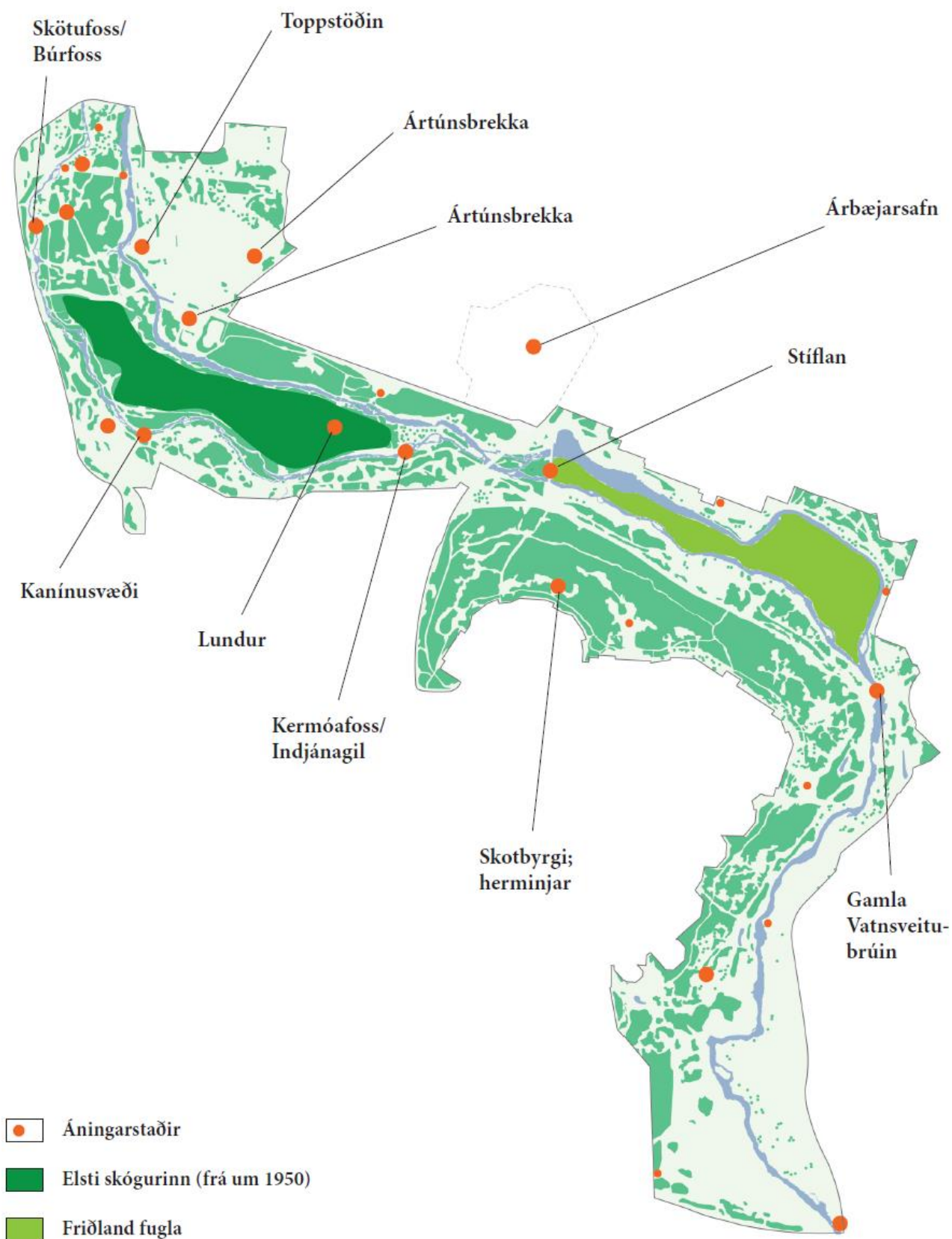
Miðhluti:

Á Árbæjarsvæði skal sérstaklega bent á:

1. Breiðholtshvarf, holt, nýskóg og náttúrulegur gróður.
2. Hvarfsmýri, með fífuengi
3. Flæðiland, grösugt, með víðibrúskum á víð og dreif sem hálf t. árið eru undir ís og vatni.
4. Blásteinshólmi. Alfriðuð hrauneyja á milli árfarveganna. Athvarf fugla.
5. Við Eddubæ. Fagurt umhverfi og fjölbreytt gróðurfar.

Suðurhluti:

Hefur sérstakt aðdráttarafl. Vínalegt, gróið og mishæðótt landslag. Fjölbreytt gróðurfar, og eitt af fáum svæðum sem Elliðaáin (sem heitir á þessu svæði Dimma) rennur í lyngnum straumi.

Mynd 6. Áhugaverð svæði og áningarstaðir/fræðsla

2.3 Saga, minjar og fornleifar

2.3.1 Saga Elliðaárdals

Sögu dalsins má rekja langt aftur í aldir, frá því er dalurinn var skógi vaxinn og fyrstu landnámsmenn komu á land. Í bókinni Elliðaárdalur land og saga (1998) eftir Árna Hjartarson o.fl. er farið yfir sögu Elliðaárdals, en útivistarsvæðið tilheyrði áður landareignum sjö bújarða. Af þeim jörðum stóðu aðeins Ártún og Árbær í dalnum sjálfum. Mikil uppbygging átti sér stað þar sem hús og grjóthleðslugarðar risu, nautgripir, sauðfé og hestar gengu á beit en með komu búskapar breyttist gróðurlendið í dalnum¹⁴.

Félagsstarfssemi byrjaði á fyrri hluta 20. aldar með tilkomu Stangaveiðifélags Reykjavíkur og Hestamannafélagsins Fáks. Á 19. öld byrjaði veiði í ánum að spyrjast út þar sem Stangaveiðifélag Reykjavíkur var stofnað árið 1939. Hestamannafélagið Fákur var þó stofnað fyrr eða árið 1922. Nýjar uppgötvanir á landgæðum áttu sér einnig stað, má þar einna helst nefna annars vegar fallorku Elliðaánna og hins vegar jarðhitann í Löngugróf. Árið 1921 var Elliðaárstöð vígð, þá fullgerð með tveimur hverflum sem framleiddu samtals 1032 kW. Síðar meir jókst afl stöðvarinnar í 3mW. Þá voru búðir hermanna á nokkrum stöðum í dalnum á hernámsárunum²³.

Mynd 7. Stífla við Elliðaárnar

¹⁴ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson (1998)

2.3.2 Saga skógræktar í Elliðaárdal

Trjárækt byrjaði í dalnum um og upp úr 1920. Fyrst um sinn var plantað reynivið en síðar meir jókst tegundafjölbreytni með tilkomu sumarbústaðabyggðar og tilheyrandi garðrækt. Frá gróskumesta skóginum Sveinbjarnarlundi voru birki, reynir, aspir, álmur og sólber gróðursett. Ásamt barrtrjám, sitkagreni, rauðgreni, blágreni og furu. Skógrækt dreifðist jafnt og þétt um dalinn og upp úr 1950 hóf Rafmagnsveita Reykjavíkur skógræktarstarf í Árhólmanum. Fyrst voru gróðursettar 3000 trjáplöntur. Síðan árlega þúsundir plantna. Árið 1976 hóf Skógræktarfélag Reykjavíkur að gróðursetja í dalnum og tók yfir umsjón alls trjágróðurs. Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt gerði skipulag fyrir dalinn sem unnið var eftir undir umsjón Skógræktarfélagsins sem lauk 1996 og er trjágróður dalsins undir eftirliti Reykjavíkurborgar í dag. En þá hafði verið gróðursett í neðanverða Árhólma og í hlíðarnar beggja megin, í Breiðholtshvarf, Grænugróf og spildur við athafnasvæði Fáks.

Mynd 8. Elsti skógurinn í Elliðaárdal

2.3.3 Minjar

Elliðaárdalur hefur verið landbúnaðarsvæði um langt skeið en getið er búskapar á bænum Ártúni á 14. öld og Árbæ á 15. öld. Á Árbæ var búskapur í minnst 500 ár. Ummerki um þennan landbúnað eru mjög áberandi enn í dag því tún eru kringum bæjarstæðin sem reyndar gáfu ekki mikið af sér og þótti harðbýlt á báðum bæjunum. Dalurinn var lengi vel notaður sem úthagi þar til hann var friðaður fyrir sauðfjár- og hrossabeit á sjöunda áratug tuttugustu aldar.

Áður en byggðin reis í Árbæjar- og Breiðholtshverfum var mikið um að leigð væru erfðafestulönd í dalnum, einkum norðan Elliðaáa undir Ártúnsholti austur að Selás. Þar reisti fólk sér sumarbústaði og önnur smáhús og eigendur stunduðu garð- og trjárækt. Sumarbústaðabyggðin lagðist niður að mestu á tímabilinu frá 1960-1990 en enn standa nokkur stærri hús sem eru heilsárshús, flest á

Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg en einnig nokkur í Árbæjar- og Seláshverfum. Eru það elstu húsin á þessum slóðum.

Elliðaárdalur var í lykilhlutverki í ullarvefnaðariðnaði í Reykjavík á 18. öld sem var hluti af starfsemi Innréttinga Skúla Magnússonar landfógeta. Í árhólmanum má sjá ummerki um mannvirkin er þessu tengdust en þar stóðu þófaramylla, litunarhús og sútunarverkstæði. Þjóðleiðin frá Reykjavík lá einnig yfir Elliðaárnar neðarlega í dalnum og má finna ummerki um gömul vegstæði og vöð og var Ártúnsvað fjölfarnasta vaðið. Fyrstu brýr yfir Elliðaárnar voru byggðar 1883 en þær hafa verið endurnýjaðar alloft síðan þá, stækkaðar og styrktar. Í dag eru þrennar brýr fyrir bílaumferð yfir árnar, Miklabraut/Vesturlandsvegur að norðanverðu, Höfðabakkabrá frá 1981 um miðbikið og Breiðholtsbrautarbrú frá 1993 að sunnanverðu auk brúa fyrir gangandi, hjólandi og ríðandi til móts við Árbæjarlaug (Vatnsveitubruin) og önnur ofan Toppstöðvarinnar.

Stríðsminjar finnast einnig í dalnum en fimm herbúðir (e. camps) voru á túni Ártúns á heimsstyrjaldarárunum síðari og má sjá ummerki um þær í túninu við bæinn. Einn stór kampur, Camp Baldurshagi, var á Víðidalssvæðinu en lítil ummerki eru þar eftir í dag. Rafstöðin við Elliðaár var tekin í notkun sumarið 1921 og eru helstu mannvirki er tengjast raforkuframleiðslunni stíflurnar tvær, Árbæjarstífla sem var fullgerð árið 1929 og Elliðavatnsstífla sem var reist á árunum 1924-8 og endurgerð 1978, rafstöðvarhúsið sjálft ásamt fallstokknum sem liggur frá Árbæjarstíflu niður í rafstöðina auk nálægra húsa er tengjast starfseminni, en sum þessara mannvirkja eru friðuð. Stærsta byggingin er þó Toppstöðin sem var vara- og álagsstöð fyrir meginrafstöðina og tók til starfa 1948. Hlutverki hennar lauk á áttunda áratugnum og hýsir húsið nú frumkvöðlasetur. Eftir að pípan í fallstokknum rofnaði árið 2013 hefur ekki verið virk raforkuframleiðsla í Elliðaárvirkjun.

Mynd 9. Toppstöðin fjærst, nýjar byggingar sem nú hýsa skrifstofur til hægri og Gamla Rafstöðin fyrir miðju

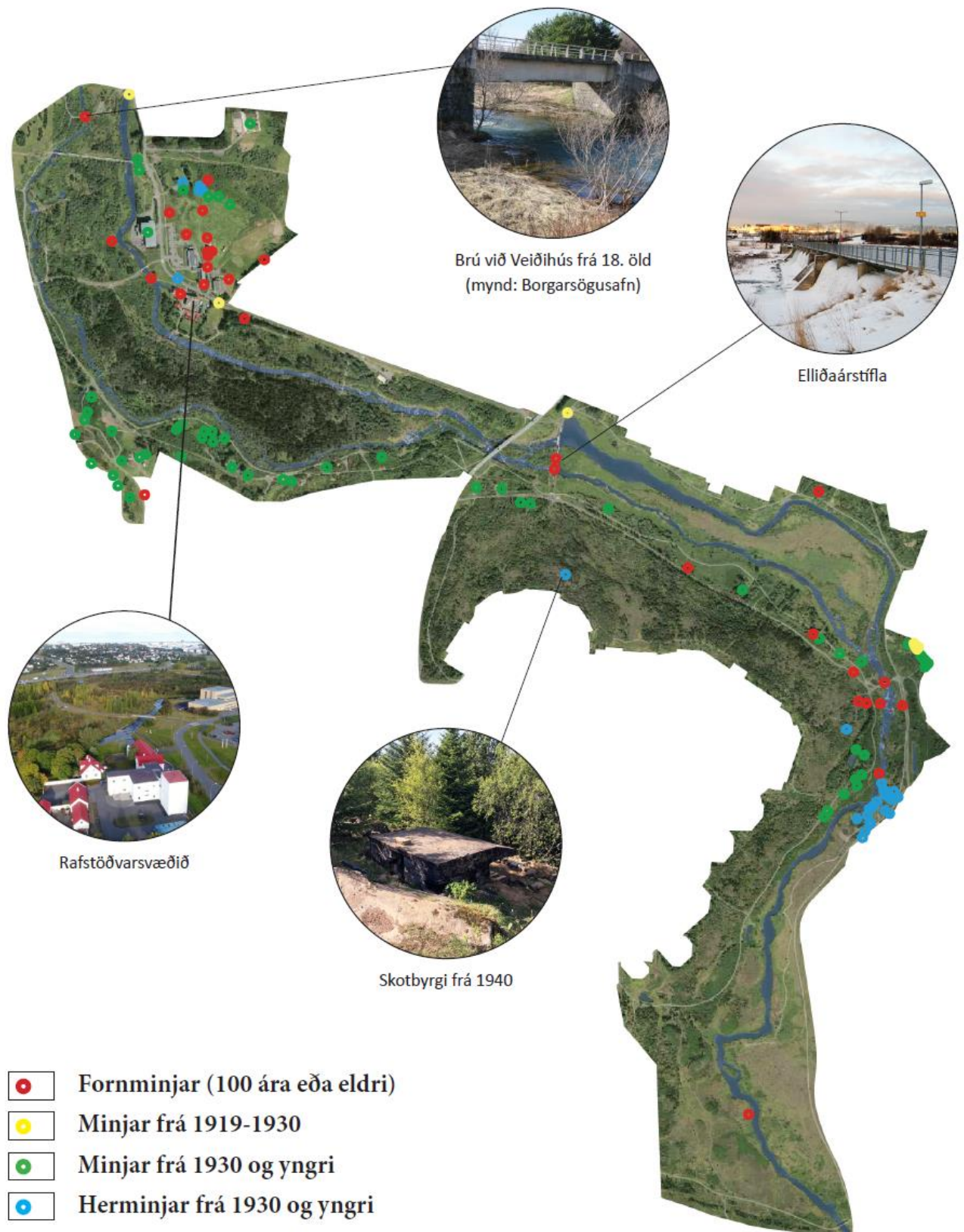
Skógrækt hefur sett mikinn svip á Elliðaárdalssvæðið. Á 30 ára afmæli Rafmagnsveitu Reykjavíkur árið 1951 var hafin skógrækt í Elliðaárhólma og var gróðursett þar árlega til um 1970. Í Sveinbjarnarlundi í Ártúnsholti eru enn eldri grenitré eða frá 1937 sem í dag eru talin í hópi hærri grenitrjáa á Íslandi eða meira en 20 metra há. Skógræktarfélag Reykjavíkur stundaði einnig skógrækt í Elliðaárdalnum um alllangt skeið í samstarfi við Vinnuskóla Reykjavíkur, t.d. í Breiðholtshvarfi. Mikill vöxtur hefur verið á plöntuðum trjágróðri þar síðustu misseri og víða finnst þéttur skógur og há tré. Starfsmenn Reykjavíkurborgar sinna nú grisjun í skóginum. Ekki eru áform um frekari gróðursetningu í dalnum, en við gróðursetningu verður að athuga að skilja eftir opin svæði umhverfis sýnilegar minjar.

Deiliskráning fornleifa hefur verið gerð fyrir skipulagssvæðið en beðið er lokaskýrslu. Árið 2017 var gerð byggðarkönnun að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkurborgar sem Drífa Kristín Prastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og María Gísladóttir stóðu fyrir og var borgarhluti 7 – Árbær tekinn fyrir. Á jörðunum Bústöðum, Ártúni, Árbæ og Gröf voru rannsakaðar fornleifar og minjar. Á rannsóknarsvæðinu fundust 112 minjastaðir skráðir og þeir flokkaðir í þrjá hópa eftir aldri auk þess sem herminjar voru settar í sérstakan flokk¹⁵. Hér á eftir verður fjallað um helstu minjar úr skýrslunni.

Mynd 10. Gamla vatnsveitubrúin

¹⁵ Drífa Kristín Prastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og María Gísladóttir (2017)

Mynd 11. Sögulegar minjar í Elliðaárdal

Fornleifar í landi Bústaða

Vestasti hluti svæðisins tilheyrir jörð Bústaða og er sú eign gömul, þar sem getur fyrst til hennar í Þorláks sögu. Þar er greint frá jarsteinum sem áttu sér stað á bænum árið 1325. Landsvæðið sem tilheyrir skipulagssvæðinu í landi Bústaða eru Blesugróf og Árhólmarnir. Hólmarnir koma fyrir í heimildum frá seinni hluta 17. aldar þegar þar var aftökustaður. Um miðja 18. öld var vatnið úr Elliðaánum nýtt til að snúa hjólum Þófaramyllu Innréttinganna en þar á bakkanum var einnig litunar- og sútunarhús sem tilheyrðu starfsemi Innréttinganna.

Búsetuminjar við Blesu- og Löngugróf: Í Blesugróf og nágrenni tóku að rísa sumar bústaðir og lítil íveruhús á kreppuárunum, um og eftir 1930, sum á erfðafestulöndum en önnur á óútvísuðu landi. Vegna húsnæðiskorts á stríðsárunum og eftir stríð hófst svo eins konar landnám á svæðinu þar sem efnalítið og húsnæðislaust fólk flyktist þangað til að reisa sér smáhýsi til íbúðar, án byggingarleyfa og lóðaréttinda og án þess að byggt væri eftir skipulagi. Eru flestar minjar á þessu svæði ýmis konar búsetuminjar um þessa byggð. Flest hús eru nú farin af svæðinu sem er innan deiliskipulagssvæðisins, fyrir utan tvö, og er búið í þeim báðum þegar þetta er skrifað. Það eru húsin Skálará og Heimahvammur. Samkvæmt fornleifaskrá og húsakönnun sem unnin var af Borgarsögusafni er ekki talin ástæða til að vernda húsin með sérstökum verndunarákvæðum. Þau hafa þó gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld¹⁶.

Elliðaárbrú: Á árunum 1919-1920 voru byggðar nýjar brýr yfir Elliðaárnar og var þá brúin yfir vestari kvíslina byggð á móts við eystri brúna og eftir það var hægt að keyra beint yfir báðar brýrnar niður við Árkjaftana. Gamla brúin sem lá yfir vestari kvíslina er enn í notkun en farið er yfir hana þegar ekið er að veiðihúsi í Árhólmanum.

Lýsing: Brúastöplarnir voru hlaðnir úr tilhöggnu grágrýti, 8-10 raðir og á milli þeirra hvíldu tveir burðbitar. Gólfíð lá svo ofan á bitunum og handrið úr tré fest utan á bitana. Nú er búið er að endurnýja brúna, steypa ofan á gömlu hleðslurnar og setja nýtt handrið úr járni.

Laxakistur: Á seinni hluta 19. aldar urðu miklar deilur og málaferli vegna veiðiréttinda í Elliðaánum, svokölluð Elliðaármál. Ditlev Thomsen kaupmaður og seinna sonur hans H. Th. A. Thomsen voru þá eigendur jarðanna Bústaða og Ártúns og um leið með veiðiréttindi í Elliðaánum frá fossinum Skorarhyl eða Stórahyl á mörkum Ártúns og Árbæjar til sjávar. Þeir viðhöfðu þá veiðiaðferð að girða þvert yfir kvíslarnar niður undir ósum og koma þar fyrir trékistum sem laxarnir stukku inn í á leið sinni á hrygningarstöðvarnar. Aðferðin varð til þess að sáralítið veiddist af laxi ofan við veiðimörk þeirra og skapaði óvinsældir meðal þeirra sem áttu lönd eða bjuggu ofar með ánni. Þvergirðingar og laxakistur voru bæði í vestari og austari ánni.

Lýsing: Engin merki er lengur að sjá um þvergirðingar og kistur.

Fleiri fornleifar í landi Bústaða: Drykkjarhylur í Elliðaáam, Bústaðavegur hinn forni, Litunarhús, Þófaramylla, Álftnesingavað og Hólmstá.

¹⁶ Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lía Guðmundsdóttir (2017)

Fornleifar í landi Ártúns

Austan við syðri Elliðaárkvíslina var jörðin Ártún, en um kvíslina lágu sveitafélagsmörk til ársins 1929. Vestan undir Ártúnsbrekkunni má finna bæjarstæði Ártúns en þar eru friðaðar fornleifar. Ártún er fornt bæjarstæði, líklega frá því skömmu eftir landnám. Elstu rituðu heimildir eru úr jarðabókum frá 1379. Ártún var lengi vel í alfaraleið, en allt fram til 1883 lá þjóðleiðin til og frá Reykjavík um tún Ártúns og var þar vinsæll áningarstaður, og var þar m.a. stunduð greiðasala og gistipjónusta á seinni hluta 19. aldar.

Núverandi bæjarhús var byggt 1910 og svipar mjög til húsa sem byggð voru austur um sveitir eftir jarðskjálftann mikla 1896. Þau hús eru flest horfin. Að mati Árbæjarsafns ber að vernda húsið. Ekki má raska jarðvegi á Ártúnshólnum án vitundar Árbæjarsafns, þar sem að öllum líkindum eru miklar minjar í jörðu.

Rafstöðin við Elliðaár markar upphaf rafvæðingar í Reykjavík, starfsrækt frá 1921. Byggingar og garðar við gömlu rafstöðina hafa mikið verndargildi vegna fagurs umhverfis og 80 ára sögu.

Ártún – Bústaður: Bæjarhóllinn er um 70-80 m norðaustur frá Rafstöðvarvegi 9 þar sem áður var Minjasafn Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Árið 1910 var timburhús byggt á hólnum sem er gamli bærinn auk húss sem tilheyrir skíðalyftu.

Lýsing: Hóllinn er um 60 m í þvermál og má ætla að í honum leynist fornleifar allt frá 10.-11. öld.

Ártún – Kálgarðar: voru tveir árið 1916, til samans um 1600 m² og svipaðir að stærð. Norðan við íbúðahús Ártúns var annar af tveimur kálgörðum sem merktir eru inn á túnakort af Ártúni frá 1916.

Lýsing: Kálgarðurinn var 40 x 22 m að stærð. Útlínur kálgarðsins eru ekki lengur greinilegar.

Reiðskarð: Þeir sem áttu leið að austan og vestan til Reykjavíkur fóru um Ártúnsholtið og niður um bratt Reiðskarð í átt að Ártúni. Skarðið var í háa bakka ísaldar áreyrarinnar. Gatan lá síðan áfram frá Ártúni yfir Ártúnsvað að Bústöðum. Fyrstu Elliðaárbrýrnar voru byggðar árið 1883 og færðist þá leiðin töluvert norður fyrir Ártún þar sem leiðin um skarðið lagðist af. Reiðskarð er á milli Rafstöðvarvegar 19 og 21 og er notað sem göngustígur milli Elliðaárdals og Ártúnsholts.

Lýsing: Nú er þetta malarborinn stígur sem er notaður sem gönguleið. Stígurinn er nú um 200 m að lengd og 3 m á breidd.

Fleiri fornleifar í landi Ártúns: Ártún – Skurður, Ártún – Útihús, Ártún - Fjánhús/fjós, Ártún – Traðir og Ártún – Túngarður.

Fornleifar í landi Árbæjar

Austur af Ártúni var jörðin Árbær, en jörðin lá upp með Elliðaánum og tilheyrðu Blásteinshólmi og Árbæjarhólmi henni. Elstu heimildir eru frá 1464 en saga Árbæjar er hins vegar mun eldri. Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir unnu fornleifarannsókn frá 2016. Þar kom í ljós að

búið var á 11. öld og jafnvel þeirri tíundu. Leiða má að því líkum að sú niðurstaða eigi við um fleiri jarðir í dalnum¹⁷.

Herminjar

Fimm herkampar voru reistir í landi Ártúns. Í herkömpum dvöldu breskir hermenn í fyrstu, en síðar meir bandarískir sjógönguliðar. Herminjar er einnig að finna suður af Vatnsveitubru og norður af skeiðvelli Fáks en þar var Camp Baldurshagi

Minnt er á 24. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 en þar segir:

“Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.”

2.4 Örnefni í Elliðaárdal

Elliðaárnar eru kenndar við Elliða, skip Ketilbjarnar hins gamla á Mosfelli. Þess er getið í Landnámu að Ketilbjörn hafi komið í „Elliðaárós“. Þannig er um nöfn á fleiri ám hér á landi að þau eru dregin af skipum landsnámsmanna.

Til forna áttu tíu bújarðir land að Elliðaánum:

Gufunes, Ártún, Árbær, Gröf, Elliðavatn, Hólmur, Vatnsendi, Breiðholt, Bústaðir, Kleppur (heimild: „Elliðaárdalur“, bæklingur gefinn út af Árbæjarsafni og Umhverfismálaráði Reykjavíkurborgar 1983). Örnefni í Elliðaárdal minna á náttúrufar og forna sögu dalsins, bæjarnöfn, ferðaleiðir manna og búskaparhætti. Langflest örnefnin tengjast ennfremur veiðistöðum árinna.

Í eftirfarandi örnefnalýsingu er stuðst við neðangreindar heimildir, en þar sem heimildum ber ekki saman eru helstu heimildirnar og þau örnefni sem oftast koma fyrir, látin ráða. Rakin eru nokkur helstu örnefnin sem tengjast veiðistöðum í ánni, en þau eru þó ekki öll tekin með í þessari lýsingu (þessi kafli er að hluta úr upprunalegu deiliskipulagi Elliðaárdalsins frá árinu 1994).

1. Rafmagnsveita Reykjavíkur, Einar Guðbrandsson. Örnefni við Elliðaár, kort yfir efra og neðra veiðisvæðið, 1961.
2. Guðlaugur R. Guðmundsson, Örnefni í Fossvogi og Breiðholti, kort og texti, 1967.
3. Örnefnakort frá 1880 og 1968 í bókinni Elliðaárnar eftir Guðmund Daníelsson.

¹⁷ Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lía Guðmundsdóttir (2016)

4. Örnefnakort eftir Guðlaug R. Guðmundsson í bókinni Sögustaður við Sund.
5. Örnefnastofnun, Jónína Hafsteinsdóttir, 1985. Breiðholt. Endurskoðuð örnefnaskrá með viðbótum og athugasemdum skráðum eftir Þóru Jónsdóttur frá Breiðholti.
6. Götu og örnefnakort, eftir Guðlaug R. Guðmundsson, maí 1992. útg. Rotaryklúbbur Breiðholts.
7. Viðtöl við Guðlaug R. Guðmundsson, Þórhall Vilmundarson, Jónínu Hafsteinsdóttur, Garðar Þórhallsson, Hauk Pálmason og Ragnar Árnason.

Örnefni á norðurhluta (Ártúnssvæði)

Norðan ána ber helst að nefna Ártún, Ártúnsvað, Ártúnsholt, Reiðskarð, Segulhæðir og Árbæ. Árhólmar nefnist hraunið milli árkvíslanna en áður fyrr kvíslaðist áin um Árhólma og deildi hólmanum í fleiri hólma. Í flóðum flæða árnar stundum í gömlum farvegum um Árhólma og uppþornaðir farvegir og fossar lifna á ný. Helstu örnefni í vesturánni (vesturkvíslinni) eru: Skötufoss, Drekkjarhylur, Búrfoss, Arnarfoss og Kermóafoss (Skorarhylsfoss).

Kermóafoss er einn fegursti fossinn í Elliðaánum þó ekki sé hann alltaf vatnsmikill. Fossinn er í heimildum ýmist nefndur Skorarhylsfoss eða Kermóafoss og á einstaka stað Kerfoss og Stórifoss. Skorarhylur er merktur á korti yfir Elliðaár frá 1880 og árið 1894 talar Frímenn Arngrímsson um að virkja Skorarhylsfoss. Þekktustu örnefni á svæðinu sunnan ár eru Blesugróf, Langagróf, Hrafnhólar og Kermói. Um Kermóa segir Þóra Jónsdóttir (sjá heimild nr. 5 hér að ofan) að þeir hafi verið þýft vallendi. Þar var sprunga í jörðinni, kölluð Ker. Það var lítið um sig, en hyldjúpt vatn í því. Kerið var varasamt fyrir skepnur, en eitthvað var byggt í kringum það.

Hér verða rakin nokkur helstu örnefni sem tengjast veiðistöðum í austuránni, talin frá Vesturlandsvegi: Rétt ofan við brúna er Sjávarfoss, nokkru ofar er Neðri-Mjóhylur, Efri-Mjóhylur er sunnan hitaveitustokks. Neðan við laxateljara er Teljarastrengur. Tveir Ullarfossar eru í ánni, annar suður af Rafstöð við Þvottaklöpp. Kúavað og Kálfhylur er vestan núverandi spennivirkis. Hleinartagl er miðja vegu upp að Skáfossunum en Stórhylur er ofan Skáfoss framan við Félagsheimili Rafmagnsveitunnar. Efst við Hólmstá er Selfoss.

Örnefni á miðhluta (Árbæjarsvæði)

Örnefnið Draugaklettur hefur verið á reiki umhverfis suðurenda Árbæjarstíflu en flestar heimildir benda til að örnefnið eigi við klettana vestur af skotbyrginu í Breiðholtshvarfi sunnan stíflunnar. Undir Höfðabakkabru er Gljúfrið. Um Draugakletta sagði Þóra Jónsdóttir (sjá heimild nr. 5 hér að ofan) að þeir væru nokkuð stórir klettur dökkir á lit, og átti huldufólk að búa í þeim. Kerlingarflúðir taka við austur af Gljúfrinu. Kerlingarhólmar nefnast hraunhólmarnir á milli Höfðabakkabruar og Árbæjarstíflu.

Ofan við Árbæjarstíflu er mikill munur á sumar- og vetrarlandslagi. Á vetrum fyllir Árbæjarlón upp svæðið ofan við stífluna en yfir laxveiðitímann á sumrin eru þar tveir farvegir sem renna hvor sínum megin við Blásteinshólma. Blásteinshólmi mjókkar til vesturs og er þar hraunháls sem skilur farvegina tvo. Þar heitir Hálsinn.

Nyrðri árkvíslin rennur í lygnum farvegi og endar í uppistöðulóni við stífluna. Þessi lygni kafli árinna heitir frá fornu fari Árbæjarfljót en það skiptist aftur í tvö svæði. Neðsta svæðið er (Árbæjar-) Lygnan, þar ofan við er (Árbæjar-) Breiðan. Ofan við Breiðuna er Fjánhúshylur neðri og Fjánhúshylur efri niður af Árbæjarkirkju.

Á beygjunni norðaustan við Blásteinshólma var Blásteinshylur.

Þessi örnefni eru sjálfsagt gefin af veiðimönnum meðan veitt var um alla ána áður en stíflan varð til. Nú gengur laxinn aðeins um norðurkvíslina.

Hundasteinar og Agðir eru þekktir veiðistaðir neðan við Vatnsveitubru.

Hólahverfi er byggt á Breiðholtshvarfi. Sá hluti Breiðholtshvarfsins sem skagar lengst í norður nefnist Norðurhvarf. Undir Norðurhvarfi er Hvarfsmýri.

Vatnsveituvegur var gerður vegna fyrstu vatnsveituframkvæmda í Reykjavík árið 1909. Í Eddubæ bjó Elín Pétursdóttir Blöndal á árunum 1942-1969 og ræktaði upp hinn myndarlega trjálund sem þar stendur. Litlu austar er Hvíld, þar var sumarþústaður. Selásinn og samnefnt hverfi afmarkar dalinn að austan en meðal nýrri örnefna má telja Stínuskóg og Brennuhól, sem eru hvor sínum megin við malarvöll Fylkis.

Örnefni á suðurhluta (Víðivalla og Grænugrófarsvæði)

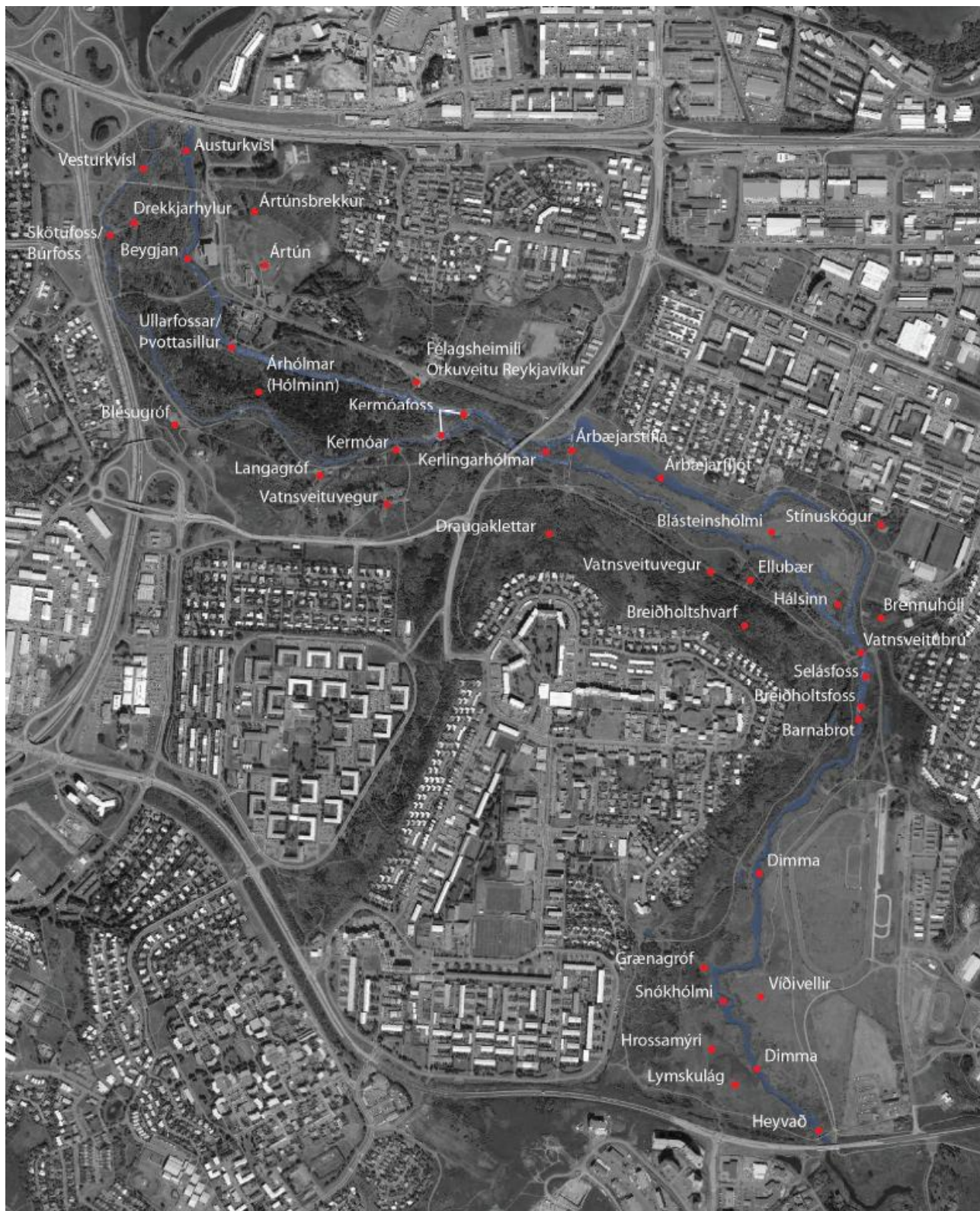
Frá Vatnsveituvegi í norðri liggur malbikaði stígurinn upp allbratta brekku en vestan brekkunnar er lægð. Lægð þessi er vestlægasta, sýnilega jarðskjálftasprungan á svæðinu. Efst í lægðinni er lítill gróinn trjálundur en þar stóð til skamms tíma íbúðarhúsið Birkilundur. Grænugróf nefnist lægðin niður af Fella- og Hólakirkju, en sunnan hennar er Brúnkollumýri og Brúnkollulaut.

Norðan Grænugrófar er Grænalaut og Stekkjarhóll. Snókhólmi nefnist hólmi í ánni sunnan við Grænugróf. Í Snókhólma komu saman landamerki Vatnsenda, Árbæjar og Breiðholts, og þar voru til skamms tíma mörk Reykjavíkur og Kópavogs. Hrossamýri er sunnan Grænugrófar og einhvers staðar þar sunnan við í Vatnsendahverfinu er Lymskulág, sem getið er í markalýsingu milli Vatnsenda og Breiðholts.

Helstu örnefni í ánni: Ofan Vatnsveitubruar liggur áin í fossum og flúðum. Stærsti fossinn er Selásfoss (Skötufoss), þá tekur við Tíkarbreiða þá Borgarstjórahola og nokkru ofar Breiðholtsfoss. Neðarlega í Þrengslum er Barnabrot, en þar gátu börn vaðið ána. Veiðisvæðið Breiðholtsmegin við Dimmu og upp fyrir Þrengsli, nefndist einu nafni Hraunið. Ofan við Þrengsli er Nautavað, þá Neðri-Sporðhylur og Efri-Sporðhylur. Á móts við miðjan skeiðvöllinn eru Starhylir og Hóll. Grófarkvörn er í Grænugróf. Langhylur er nokkru ofar. Rétt neðan við efri vatnsveitubrua er Heyvaðshylur.

Flatlendið umhverfis skeiðvöll á athafnasvæði hestamanna kallast Víðivellir. Norðurhluti Víðivalla heitir frá fornu fari Árbæjarhólmi en suðurhlutinn Vatnsendahólmi og minna þau örnefni á að fyrir 1909 rann áin Bugða austan hraunsins upp undir vestanverðum Selásnum. Vegna vatnsveituframkvæmda árin 1908-1909 var farvegi Bugðu lokað við Vatnsendakrók og ánni veitt í þverkvísl við Skyggni.

Sá hluti Elliðaáanna, sem rennur vestan Víðivalla, heitir Dimma en Dimmunafnið ber áin allt frá Selásfossi ofan við Vatnsveitubré að Elliðavatnsstíflu.

Mynd 12. Helstu örnefni. Unnið út frá ýmsum heimildum og kortum

2.5 Húsakönnun og húsavernd

Samhliða gerð deiliskipulags var unnin húsaskrá fyrir hús innan skipulagssvæðisins og eru upplýsingar hér að neðan úr drögum að húsaskrá með varðveislumati¹⁸.

Innan svæðisins standa friðlýst mannvirki sem tilheyra Elliðaárstöð (Rafstöðvarvegur 6, 8, 10, 12, 14, Árbæjarstífla og Þrýstivatnspípa) en auk þess er eitt aldursfriðað hús inna svæðisins og er það íbúðarhúsið Ártún (Rafstöðvarvegur 11).

Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands skv. 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Innan svæðisins er einnig byggingar sem tengjast starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur (nú OR), s.s. Toppstöðin (Rafstöðvarvegur 4), aðveitustöðvarbyggingar (Rafstöðvarvegur 9 og 13) og félagsheimili (Rafstöðvarvegur 20).

Af öðrum þekktum mannvirkjum, sem staðsett eru á norðurhluta deiliskipulagssvæðisins, má nefna jarðhúsin (Rafstöðvarvegur 1a) og veiðihús (Rafstöðvarvegur 2). Þá eru á svæðinu íbúðarhús við Stekkjarbakka og Vatnsveituveg og lokahús sem reist voru fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur.

Borgarsögusafn leggur til að það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns og rafstöðvarsvæðið í Elliðaárdal, ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg verði skilgreint sem eitt hverfisverndarsvæði og njóti verndar í gulum flokki: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Að mati Borgarsögusafns getur verndun ofantalinna svæða eða minjaheilda sem hverfisverndarsvæðis átt samleið með verndun og uppbyggingu Elliðaárdals sem útivistarsvæðis og borgargarðs.

Tekið er undir álit Borgarsögusafns og í deiliskipulagi er umrætt svæði sett undir hverfisvernd, sjá kafla um hverfisvernd í stefnumörkun deiliskipulags.

2.6 Skipulögð útivistarstarfsemi í Elliðaárdal

Ýmis félagasamtök og hópar einstaklinga eru með skipulagða starfsemi í dalnum. Hér verður tæpt á nokkrum þeirra.

2.6.1 Laxveiðar

Stangaveiðifélag Reykjavíkur var stofnað 1939 af 48 áhugamönnum um stangaveiði í Elliðaárdal, en í dag (2018) eru félagsmenn um 2.800. Með stofnun félagsins tókust við Rafmagnsveitu Reykjavíkur samningar, sem töldust vera til hagsbóta fyrir aðra og hefur samvinna þessara aðila haldist fram á þennan dag.

¹⁸ Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og María Gísladóttir (2019)

Ávallt hefur farið saman áhugi Orkuveitu Reykjavíkur og S.V.F.R. um viðhald laxastofnsins og hefir það verið framkvæmt samkvæmt bestu vitneskju á hverjum tíma.

Umhverfismál eru stór þáttur í starfsemi S.V.F.R. Árlega gengst félagið fyrir hreinsun á árbökkunum og ánni. Stangveiðifélagið hefir áhyggjur af vaxandi umgangi í dalnum og mælist til sem mestrar friðunar á árbökkunum.

Veiðitíminn er hefðbundin fyrir laxveiði frá miðjum júní fram í miðjan september. Veiðisvæðið er frá Elliðavatnsstíflu niður að ósi. Óheimilt er að veiða á eftirtöldum stöðum: Ekki má veiða nær laxastiga í Elliðavatnsstíflu en 50 metra. Sama gildir um Árbæjarstíflu og teljarann við Rafstöðina, þar sem veiði er óheimil 50 metrum fyrir ofan og neðan þessi mannvirki. Veiði er bönnuð í vesturkvísl Elliðaáanna, frá Höfðabakkabrá að sjó. Veiðisvæðin eru ýmist 2-3 og leyfðar stangir 4-6.

Yfir laxveiðunum í Elliðaárdal er sérstök stemmning og veiðin á sér langa sögu¹⁹.

Veiðihúsið er nyrst og neðst í dalnum. Aðkoma er frá umferðarslaufu á gatnamótun Reykjanesbrautar og Vesturlandsvegar. Fallið hefur verið frá fyrri áformum um nýtt veiðihús við Rafstöðvarveg.

2.6.2 Hestamennska

Athafnasvæði hestamanna í Elliðaárdal er sérstaklega afmarkað í aðalskipulagi borgarinnar og skipulagt með þarfir hestamanna í huga. Svæði hestamanna er fyrir utan skipulagssvæði Elliðaárdals en reiðstígar liggja um svæðið á miðhluta og suðurhluta skipulagssvæðisins.

Hestamennskan hefur fylgt Reykjavík sem og öðrum byggðum allt frá fyrstu tímum. Leiðir ferðalanga lágu um Elliðaárna og skemmtireiðtúrar úr Reykjavík höfðu oft en ekki Elliðaárna að takmarki.

Hestamennska í Reykjavík er mjög árstíðabundin. Hestar eru á húsum á svæðinu allt frá desember og fram í fyrstu vikurnar í júní, þangað til þeim er sleppt í sumarhaga. Á þessum tíma eru hestamenn áberandi í Elliðaárdal. Á öðrum tímum ársins t.d. yfir laxveiðitímabilið, er lítið um aðra hesta á svæðinu en hesta reiðskólans, nema um sé að ræða tilfallandi keppni í hestaþróttum einu sinni til tvisvar á sumri og þegar landsmót hestamanna er haldið í Víðidal.

¹⁹ svfr.is (2019)

Mynd 13. Gamli Vatnsveituvegurinn er í dag nýttur sem reiðstígur og veiðislóði

2.6.3 Skíðalyfta og hlaup

Íþrótt- og tómstundaráð Reykjavíkurborgar hefur á ýmsan hátt stuðlað að skipulagðri og frjálsri útivist í Elliðaárdal og stutt þau félög sem þar starfa. Skíðalyfta hefur verið sett upp í Ártúnsbrekku. Merkingar á skokkleiðum hafa lengi verið í undirbúningi og víða hafa verið sett upp trimm- og líkamsræktartæki. Margar líkamsræktarstöðvar, íþróttafélög og sundlaugar eru í nágrenni Elliðaárdals sem notfæra sér stígakerfi í dalnum við skipulag þjálfunar, hér verður tæpt á nokkrum þeirra. Hlaupahópurinn Árbæjarskókk var stofnaður um aldamótin, en hlaupið er um dalinn að jafnaði þrisvar í viku frá Árbæjarlaug²⁰. Aðrir hlaupahópar sem nýta dalinn eru starfræktir í tengslum við íþróttafélögin Víking og ÍR. Einnig notar íþróttafélagið Fylkir dalinn við æfingar á sínum vegum.

²⁰ Hlaup.is (2014)

Að lokum má nefna ýmsa hjólahópa sem nota stíga dalsins til sinna æfinga, en umferð hjólandi vegfarenda hefur aukist jafnt og þétt síðustu ár.

2.6.4 Fræðsla og leiksýningar

Árbæjarsafn var stofnað 1957 sem útisafn til að gefa almenningi hugmynd um byggingarlist og lífnaðarhætti liðins tíma. Síðan var það sameinað Minjasafni Reykjavíkur og er markmið Árbæjarsafns að kanna og kynna íslenska menningarsögu, einkum sögu Reykjavíkur. Útisafnið er byggt upp í kringum býlið Árbæ, en önnur hús eru aðflutt, flest úr miðbæ Reykjavíkur. Svæðið skiptist í borg, þorp og sveit og gefur góða mynd af umhverfi og bæjarbrag í Reykjavík á 19. og 20. öld. Árbæjarsafn er utan deiliskipulagssvæðisins en tengist því beint með aðkomu gangandi frá Rafstöðvarvegi.

Leikhópurinn Lotta hefur verið með sýningar á sumrin í dalnum frá árinu 2007, fyrst í rjóðri í Hólmanum en á síðari árum á grasflötinni við gömlu rafstöðina²¹.

Mynd 14. Árbæjarsafn

²¹ Leikhopurinnlotta.is (2019)

2.7 Helstu umferðaræðar í Elliðaárdal og stígakerfi

2.7.1 Núverandi vegakerfi

Margar miklar umferðaræðar liggja um og að Elliðaárdal. Núverandi brautir eru Miklabraut/Vesturlandsvegur sem afmarkar skipulagssvæðið til norðurs, Reykjanesbraut sem afmarkar til vesturs, Höfðabakki sem liggur þvert í gegnum svæðið og Breiðholtsbraut sem afmarkar skipulagssvæðið til suðurs. Umferð bíla um skipulagssvæðið er mjög takmörkuð. Er þar fyrst og fremst að ræða Rafstöðvarveg sem veitir aðkomu að byggingum í norðausturhluta skipulagssvæðisins, þ.e. íbúðarbyggð og rafstöðvarsvæðinu.

2.7.2 Núverandi stígakerfi

Elliðaárdalur er mjög mikilvæg græn samgönguæð fyrir gangandi og hjólandi umferð milli borgarhluta. Á undanförunum áratugum hefur verið unnið að stígagerð til að styðja við vistvæna samgöngumáta. Jafnframt hafa verið byggðir stígar um útivistarsvæðin og sumir hafa orðið til óskipulagt.

2.8 Núverandi byggingar, bílastæði og önnur mannvirki á skipulagssvæðinu

<i>Bílastæði fyrir almenning við Rafstöðvarveg</i>		8 bílastæði
<i>Bílastæði fyrir almenning við Rafstöðvarveg 7-9</i>		25 bílastæði
<i>Rafstöðvarvegur 9.</i>		
<i>Orkuminjasafn Orkuveitu Reykjavíkur 2 h.</i>	780 m ²	9 bílastæði
	(+472 m ² kjallari með 2m lofthæð)	
<i>Rafstöðvarvegur 11</i>		
Ártún 1. hæð (50m ²) + kjallari og ris	ca. (100 m ²)	2 bílastæði
Útihús	a. (130 m ²)	
<i>Rafstöðvarvegur 13. Aðveitustöð nr. 5.</i>	953 m ²	22 bílastæði
Iagnakjallari m 2m lofthæð	(923 m ²)	
<i>Rafstöðvarvegur 15</i>		
Skíðalyfta í Ártúnsbrekku:		
Skíðalyftuhús með snyrtingum, 1 hæð	20 m ²	
<i>Rafstöðvarvegur 4 (Toppstöðin)</i>		
Vararafstöð Landsvirkjunar (byggt 1946)	(6483 m ²)	
<i>Rafstöðvarvegur 6. Rafstöðvarhús (21)</i>	597 m ²	12 bílastæði
<i>Rafstöðvarvegur 8. Ráðstefnuhús OR (21)</i>	440 m ²	9 bílastæði

<i>Rafstöðvarvegur 10-12. Útihús, nú geymsla</i>	379 m ²	7 bílastæði
Við útihús og núverandi geymslu er 45 m ² opið skýli og 36 m ² lokuð geymsla *1)		
<i>Rafstöðvarvegur 14. Aðveitustöð 11. *2)</i>	934 m ²	12 bílastæði
<i>Rafstöðvarvegur 7-9</i>	3.076 m ²	56 bílastæði

*1) Um er að ræða geymslu fyrir garðyrkjuáhöld og ýmis gögn vegna viðhalds á fallpípu o.fl. Geymslan skiptist í 45 m² opið skýli og 36 m² lokaða geymslu. Geymslan er hluti af athafnasvæði garðyrkjudeildar OR.

*2) Í tengslum við Aðveitustöð 11, Rafstöðvarvegur 14, eru turnbyggingar á lóðinni sem notaðar hafa verið til viðgerða á spennum. Turnarnir eru ein hæð en eru í fasteignamati reiknaðir 3 hæðir og ofreiknaðir um 338 gólffermetra.

3 Heimildaskrá

Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, 1988. Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004. 216 bls og 3 kort.

Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, 1997. Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016. Bls. 81 – 101 og kort.

Skipulags- og byggingarsvið, 2002. Aðalskipulag Reykjavíkur 2001 – 2024. Skýringarblað AR18 og kort.

Reykjavíkurborg, umhverfis- og skipulagssvið, 2014. Ritstjórn: Björn Axelsson og fleiri. Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. Reykjavík: Crymogeia.

Reykjavíkurborg, 2016. Sjálfbær Elliðaárdalur - stefna Reykjavíkur. Lokaskýrsla starfshóps. 31. ágúst 2016.

Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu, 2015. Höfuðborgarsvæðið 2040.

Reykjavíkurborg, Umhverfis og skipulagssvið, 2019. Sótt 8. júlí 2019 af hverfisskipulag.is.

Náttúrufræðistofnun Íslands, 2019. Náttúruminjaskrá. Sótt 8. júlí 2019 af <https://www.ni.is/midlun/natturuminjaskra#Till%C3%B6gur>

Alþingi, 2019. Skipulagslög. Sótt 8. júlí 2019 af <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2010123.html>

Árni Hjartarson, 1981. Elliðaárdalurinn, jarðfræði og jarðsaga. Í ráðstefnuriti: Elliðaárdalurinn, erindi á á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981. Reykjavík 1981.

Elliðaárdalur (bæklingur), 1983. Reykjavík 1983.

Jóhann Pálsson, 2004. Flóra Elliðaárdals, uppruni og útbreiðsla tegunda. Reykjavík: Umhverfis- og heilbrigðisstofa, 2004.

Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson; ritstjóri Ívar Gissurarson, 2016. Reykjavík: Nýhöfn, 2016.

Reykjavíkurborg, skrifstofa umhverfisgæða, 2018. Deiliskipulag Elliðaárdals – Náttúrufarsathuganir. Fuglatalningar í Elliðaárdal sumarið 2018. Tekið saman af Snorra Sigurðssyni.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: Örnefnaskrá Breiðholts endurskoðuð með athugasemdum og viðbótum Þóru Jónsdóttur, skráð af Jónínu Hafsteindóttur 16. desember 1985.

Drífa Kristín Prastardóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir og María Gísladóttir, 2017. Byggðakönnun, borgarhluti 7-Árbær. Borgarsögusafn Reykjavíkur. Reykjavík, 2019.

Drífa Kristín Prastardóttir og Alma Sigurðardóttir, 2019. Húsaskrá, deiliskipulagssvæðið Elliðaárdalur-DRÖG. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 183. Reykjavík, 2017.

Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir, 2016. Borgarsögusafn Reykjavíkur. Reykjavík 2016.

Sigurður Guðjónsson, 1993. Umfjöllun í greinargerð með deiliskipulagi Elliðaárdals fyrir hönd Veiðimálastofnunar. Gefið út af Borgarskipulagi Reykjavíkur og Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Þórólfur Antonsson og Friðþjófur Árnason, 2010. Elliðaár 2010. Rannsóknir á fiskistofnum vatnakerfisins. Unnið fyrir Orkuveitu Reykjavíkur. Veiðimálastofnun 2010.

Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson, 1998. Elliðaárdalur-land og saga. Reykjavík: Mál og mynd í samstarfi við Árbæjarsafn og Borgarskipulag Reykjavíkur.

Drífa Kristín Prastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir, 2017. Elliðaárdalur, svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun. Borgarsögusafn Reykjavíkur. Reykjavík 2017.

Hlaup.is, 2014. Árbæjarskókk: Óvída fleiri möguleikar á fallegum hlaupaleiðum. Sótt 8. ágúst 2019 af https://www.hlaup.is/displayer.asp?cat_id=1073&module_id=220&element_id=25223

Leikhopurinnlotta.is, 2019. Um okkur. Sótt 8. ágúst 2019 af <https://www.leikhopurinnlotta.is/umokkur>

svfr.is, 2019. Um félagið. Sótt 8. maí 2019 af <https://www.svfr.is/um-felagid/>

Skipulagsbreytingin byggir á upprunalegu skipulagi fyrir Elliðaárdalinn, samþykkt 1994:

Reynir Vilhjálmsson, Þráinn Hauksson, 1993. Elliðaárdalur: skipulag og greinargerð. Unnið fyrir Borgarskipulag Reykjavíkur og Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Heimildaskrá úr upprunalegu skipulagi fyrir Elliðaárdalinn:

Umhverfi og útivist-áætlun (Heildarskipulag Elliðaárdals). Reykjavíkurborg, febrúar 1974.

Umhverfi og útivist. Drög að framkvæmdaáætlun 1984-1989. Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, sept. 1984.

Hugmynd að hjólreiðastígakerfi fyrir höfuðborgarsvæðið. Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins, júlí 1981.

Átak í trjárækt á höfuðborgarsvæðinu. Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins 1985.

Flóð í Elliðaám-greinargerð. Verkfræðistofa Almenna Byggingafélagsins H.F. Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík des. 1968.

Greinargerð um veðurfar í nágrenni Rauðavatns. Flosi Hrafn Sigurðsson. Unnið fyrir Borgarskipulag Reykjavíkur. Veðurstofa Íslands, Reykjavík 1981.

Smábátahöfn í Elliðavogi, greinargerð með skipulagstillögu. Teiknistofa Reynis Vilhjálmssonar garðark. og Hannes Valdimarsson verkfr. rvk. höfn. Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík mars 1976.

Jarðseta- og bergnámur á höfuðborgarsvæðinu (rit xv). Sverrir Sch. Thorsteinsson jarðfræðingur. Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins, í samvinnu við Rannsóknarstofnun höfuðborgarsvæðisins, í samvinnu við Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins og Skipulag ríkisins. des. 1983.

Vatnsborðsbreytingar í Elliðaánum með tilkomu Ósabrúar. Unnið fyrir Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Verkfræðistofan Vatnaskil sept. 1991.

Tillaga að ræktun í Reykjavík, Fossvogsdalur-Elliðaárdalur-Rauðavatnssvæðið-Hólmsheiði. Hönnuðir: Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt og Vilhjálmur Sigtryggsson skógræktarfræðingur. des. 1984.

Framtíð Víðivalla. Hugmynd að skipan hestamennsku á Víðivöllum og í nágrenni hestamannafélagsins Fáks, 31. janúar 1981.

Útivist á höfuðborgarsvæðinu (könnun á aðstöðu hestamanna á höfuðborgarsvæðinu). Einar E. Sæmundssen. Unnið fyrir Skipulag ríkisins og Samvinnunefnd um skipulag á höfuðborgarsvæðinu, á árunum 1979-1981.

Rafmagnsveita Reykjavíkur. Ársskýrsla 1991.

Rafmagnsveita Reykjavíkur 1921-1991. Fylgirit ársskýrslu Rafmagnsveitunnar 1991.

Flersidigt skogsbrug-et idékatalog. Niels Elers Koch og Lene Kristiansen. Særnummer af Skoven, sept. 1991. 23 argang.

Elliðaárdalurinn. Erindi á ráðstefnu Framfarafélags Selás- og Árbæjarhverfis. 30. maí 1981.

Árbæjarsafn-deiliskipulag, greinargerð. Helga Bragadóttir ark. FAÍ. Borgarskipulag maí, júlí 1989.

Samkeppni um hús yfir borholur Hitaveitu Reykjavíkur. Niðurstöður dómnefndar. Reykjavík, 4. apríl 1991.

Örnefni á Hólmsheiði og svæðinu austan við Rauðavatn. Guðlaugur R. Guðmundsson. júní 1984.

Örnefni við Elliðaár (kort yfir efra og neðra veiðisvæðið). Einar Guðbrandsson. Rafmagnsveita Reykjavíkur 1961.

Örnefni í Fossvogi og Breiðholti. kort og texti. Guðlaugur R. Guðmundsson, 1967.

Örnefnaskrá-Breiðholt. Jónína Hafsteinsdóttir. Örnefnastofnun 1985.

Endurskoðuð örnefnaskrá með viðbótum og athugasemdum skráðum af Þóru Jónsdóttur frá Breiðholti.

Elliðaárnar-paradís Reykjavíkur. Guðmundur Daníelsson. Bókaútgáfa Guðjóns Guðjónssonar. Reykjavík 1968.

Elliðaárnar. Ásgeir Ingólfsson. Ísafold 1986.

Reykjavík sögustaður við Sund.

Hjalladalur-áningarstaður á Heiðmörk. Aðalverkefni við garðyrkjuskóla ríkisins. Vignir Sigurðsson. Garðyrkjuskóli ríkisins 1988-1990.

Skýrsla um fuglalíf í Öskjuhlíð og við Fossvog. Ólafur Karl Nílsen. Náttúrufræðistofnun nóv. 1991.

Fuglalíf í Öskjuhlíð. Jóhann Óli Hilmarsson. Náttúrufræðistofnun nóv. 1992.

Samþykkt um hundahald NR 305. Heilbrigðiseftirlit Reykjavíkur 1989.

Samþykkt um búfjárhald í Reykjavík. Félagsmálaráðuneytið, 3. nóv. 1986.

Samþykkt um búfjárhald í Kópavogsbæ nr. 329. Landbúnaðarráðuneytið, 26. ágúst 1992.

Elliðaárdalur. Kynningarbæklingur Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Lífríki Elliðaár og vatnasvæðis. Sigurður Guðjónsson. Veiðimálastofnun.

Fornminjaskrá Reykjavíkur.

Rafmagnsveita Reykjavíkur. Einar Guðbrandsson.

Aðrar upplýsingar:

Uppl. um fjölda hrossa í Reykjavík '91 - '92. Ingi Lövdal, forðagæslumaður.

Helstu munnlegu og skriflegu upplýsingar frá hagsmunaaðilum:

Rafmagnsveita Reykjavíkur

Vatnsveita Reykjavíkur

Hitaveita Reykjavíkur

Borgarskipulag Reykjavíkur

Garðyrkjudeild Reykjavíkur

Gatnadeild Reykjavíkur

Reykjavíkurhöfn

Íþróttta og tómstundaráð

Árbæjarsafn

Skógræktarfélag Reykjavíkur

Hestamannafélagið Fákur

Stangaveiðifélag Reykjavíkur

Snarfari

Fylkir

REYKJAVÍKURBORG - ELLIÐAÁRDALUR

DEILISKIPULAG – TILLAGA

STEFNUMÖRKUN OG SKILMÁLAR

10.02.2020

UNNIÐ FYRIR UMHVERFIS- OG SKIPULAGSSVIÐ REYKJAVÍKURBORGAR

Samþykktir.....	2
1 Inngangur	3
1.1 Aðdragandi og tilgangur	3
1.2 Viðfangsefni og markmið.....	4
2 Forsendur	6
2.1 Staðhættir og upplýsingar	6
2.1 Stærð og afmörkun.....	9
2.2 Tengsl við aðrar áætlanir	10
2.2.1 Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030	11
2.2.2 Svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins, Höfuðborgarsvæðið 2040	13
2.2.3 Hverfisskipulag Árbæjar og Breiðholts.....	14
3 Deiliskipulag	15
3.1 Skipting í skipulagshluta	16
3.2 Hverfisvernd	18
3.3 Ofanvatn	18
3.4 Stígar og stígakerfi	19
3.4.1 Göngu- og hjólabrýr	19
3.4.2 Hjólastígar	20
3.4.3 Reiðstígar og veiðislóðar	20
3.4.4 Vegir og helstu aðkomur	21
3.5 Áningarstaðir/græn hlið/rjóður	21
3.6 Lóðir.....	22
3.7 Byggingarreitir	22
3.8 Varðveisla minja	22
4 Almennir skilmálar	23
4.1 Almennt	23
4.2 Hönnun og uppdrættir	23
4.3 Mæliblöð.....	23
4.4 Sorpgeymslur og sorpgámar.....	23

4.5	Frágangur lóða.....	23
5	Sérákvæði.....	24
5.1	Almennt.....	24
5.2	Sérskilmálar fyrir Norðurhluta (Ártúnssvæði)	24
5.2.1	Skipulagssvæðið, afmörkun og lega.....	24
5.3	Sérskilmálar fyrir Miðsvæði (Árbæjarsvæði).....	25
5.3.1	Skipulagssvæðið, afmörkun og lega.....	25
5.4	Sérskilmálar Víðivellir og Grænagróf.....	26
5.4.1	Skipulagssvæðið, afmörkun og lega.....	26
5.4.2	Núverandi mannvirki á svæðinu	26
6	Umhverfisskýrsla.....	27
6.1	Landslag og sjónræn áhrif	27
6.2	Samfélags- og félagsleg áhrif.....	27
6.3	Menningarminjar.....	27
6.4	Náttúrufar.....	28
6.5	Útivist.....	28
6.6	Mannvirki.....	28
6.7	Samantekt og niðurstaða	28
7	Samráðs- og umsagnaraðilar	29

Samþykktir

Deiliskipulag þetta, sem auglýst hefur verið skv. 41 gr. skipulagslaga nr. 123 / 2010 frá _____

til _____ var samþykkt í _____ þann _____

og í _____ þann _____

Tillagan var auglýst frá _____ með athugasemdafresti til _____

Auglýsing um gildistöku deiliskipulags var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____

1 Inngangur

Landslag ehf. hefur fyrir hönd Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur umsjón með gerð þessa deiliskipulags sem nær yfir Elliðaárdalinn í samráði við stýrihóp sviðsins.

Í greinargerð þessari er stefnumörkun deiliskipulags Elliðaárdals en í annarri greinargerð er farið yfir helstu forsendur við gerð deiliskipulags.

Deiliskipulagið samanstendur af eftirtöldum gögnum:

- Greinargerð með forsendum deiliskipulags
- Greinargerð með stefnumörkun og skilmálum deiliskipulags
- Þrjú deiliskipulagsuppdrættir (norður-, mið- og suðursvæði) í mælikvarða 1:2500 í A1
- Yfirlitsuppdráttur í mælikvarða 1:6000 í A1

Deiliskipulag þetta byggir á grunni deiliskipulags fyrir Elliðaárdalinn sem samþykkt var árið 1994. Farið er ítarlegra í ákveðna þætti, en gerðar voru úttektir á náttúruferi í dalnum. Auk þess var unnin húsakönnun á öllum byggingum innan deiliskipulagssvæðisins og afstaða tekin varðandi framtíð þeirra.

1.1 Aðdragandi og tilgangur

Elliðaárdalur er afar mikilvægt útivistar- og náttúrusvæði í Reykjavík með ríka sögu og sterka ímynd meðal borgarbúa og á undanförunum árum hefur vægi og gildi Elliðaárdalsins innan Reykjavíkur aukist töluvert og fleiri hópar og einstaklingar nýta Elliðaárdalinn til útivistar, afþreyingar og sem samgönguleið. Töluvert uppbygging hefur átt sér stað síðustu ár með nýrri stígagerð fyrir neðan stíflu m.a. með nokkrum köflum þar sem aðgreindir hafa verið göngu- og hjólastígar og ný brú var lögð yfir Elliðaár við Rafstöðvarsvæðið.

Borgarstjórn samþykkti árið 2016 aðgerðaráætlun sem starfshópur hafði unnið um sjálfbæran Elliðaárdal. Starfshópurinn vann að því að móta tillögur að framtíðarsýn um eiginleika og eðli Elliðaárdals. Starfshópurinn telur m.a. afar mikilvægt að dalurinn haldi því lykilhlutverki sínu að vera eitt af aðal útivistarsvæðum borgarinnar til framtíðar. Leggja skal áherslu á að gera svæðið aðgengilegt, aðlaðandi og áhugavert fyrir borgarbúa sem og aðra sem heimsækja dalinn. Stefna stýrihóps um sjálfbæran Elliðaárdal fól í sér tillögur að hlutverki og eiginleikum dalsins og var þar m.a. greint frá nauðsynlegum og/eða æskilegum aðgerðum er varða ólíka efnisþætti¹.

Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 var sett fram hugtakið borgargarður um stærstu útivistarsvæði borgarinnar, en Elliðaárdalur fellur undir þá skilgreiningu. Afmörkun borgargarðsins er ekki skýrt afmörkuð en fram kemur í aðalskipulagi að nánari afmörkun skuli gerð á deiliskipulagsstigi⁷. Skipaður var starfshópur um borgargarð sem skilaði tillögum 2014 um afmörkun borgargarðs, að hefja ætti gerð deiliskipulags, skilgreina þyrfti mun stærra hverfisverndarsvæði á

¹ Reykjavíkurborg (2016)

grundvelli náttúrufarsúttekta og jafnframt yrði gerð umhirðuáætlun. Í umsögn Umhverfis- og skipulagssviðs um tillögur hópsins var lagt til að svæði norðan Vesturlandsvegur, Árbæjarsafn og þróunarreitir yrðu ekki hluti af borgargarðinum þar sem áætlanir um þessi svæði væru í öðrum ferlum, ýmist sem hverfis-, ramma- eða deiliskipulag. Í aðalskipulagi eru árnar, nánasta umhverfi sem og hólarnir (Árhólminn neðan stíflu og Blásteinshólmi ofan stíflu) í ánum hverfisverndaðir. Elliðaár og nánasta umhverfi þeirra eru mikilvægasta vistkerfið í Elliðaárdal og vatnasvið ána er með stærri og mikilvægari ferskvatnssvæðum á höfuðborgarsvæðinu og þar að finna mjög auðugt lífríki².

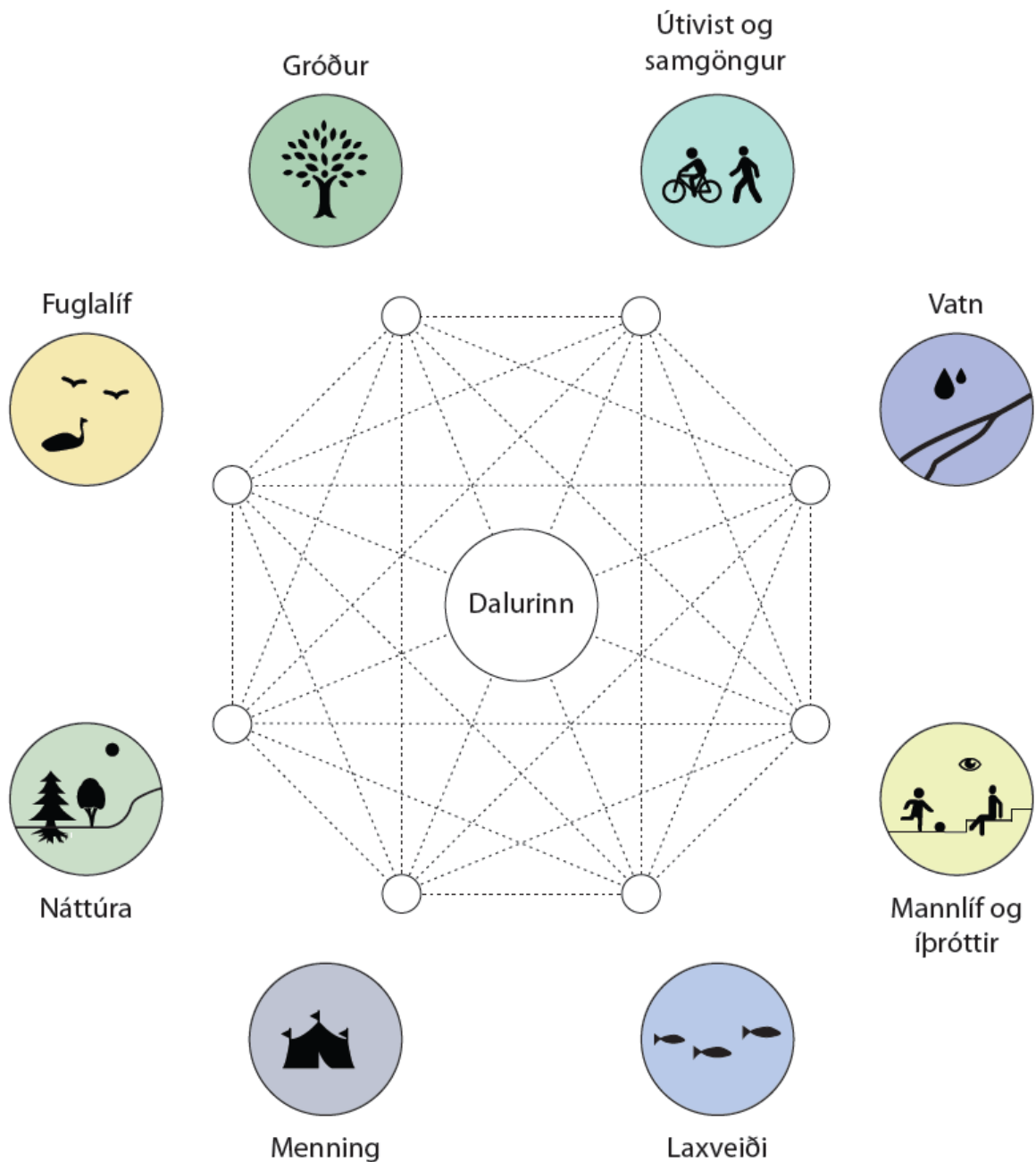
1.2 Viðfangsefni og markmið

Helstu viðfangsefni og markmið deiliskipulagsins eru m.a. eftirfarandi:

- Að skilgreina aðalleiðir ýmissa notendahópa um svæðið, m.a. gangandi, hjólandi og ríðandi og tengingar þeirra við aðliggjandi hverfi og hestamannasvæði Fáks.
- Bæta tengingar göngu- og hjólreiða; meta stígakerfi og mögulega þörf á nýjum stígum og brúm yfir árnar.
- Að meta og mögulega endurskoða afmörkun hverfisverndarsvæðis og skilgreina í skipulagi.
- Að skilgreina betur aðkomu akandi umferðar í dalnum, sérstaklega Breiðholtsmegin í dalnum, auk þess að skilgreina upphafsstaði fyrir útivist á svæðinu þar sem m.a. er möguleiki á að leggja bílum. Um er að ræða eins konar „græn hlið“ inn í dalinn. Einnig að huga að tengingum við almenningssamgöngur.
- Að vinna ítarlega náttúrufarsúttekt þar með talið kortleggja jarðminjar, lykilvistgerðir og gróðurlendi og búsvæði dýra, einkum fugla. Meta verndargildi náttúrminja og leggja fram tillögur að verndarsvæðum. Samræma tillögur við útfærslur á hverfisvernd.
- Að vinna heildstæða fornleifaskýrslu og húsakönnun fyrir dalinn samhliða skipulagsvinnunni.
- Taka tillit til niðurstaðna fornleifa- og húsakannana sem þegar liggja fyrir í drögum.
- Að skilgreina áningarstaði í skipulagi og auka fræðslu um minjar og náttúrufar í dalnum m.a með vegvísun og fræðsluskiltum. Slíkt þarf einnig að taka mið af þörfum erlendra ferðamanna.
- Að skoða möguleikana á staðsetningu fyrir kaffihús, veitingaaðstöðu og salernisaðstöðu í dalnum sem töluvert hefur verið kallað eftir m.a. fyrir þá mismunandi hópa sem sækja dalinn og auknum heimsóknum ferðamanna.
- Skilgreina nánar hvar skal ekki stefna að ræktun á frekari skóg en síðustu áratugi hefur skógurinn í dalnum vaxið gríðarlega eins og sést við samanburð nýrri og eldri loftmynda sem og gömlum og nýrri ljósmyndum af svæðinu. Skilgreina sjónlínur vegna skógar, stærri rjóður, sýna á uppdrætti hvar skóglaus svæði eiga að vera.

² Reykjavíkurborg, umhverfis- og skipulagssvið (2014)

- Að vinna með OR/Veitum að ákvörðun um þeirra mannvirki sem eru fjölmörg innan skipulagssvæðis, m.a affallspípur, stíflur, borholuhús o.fl. Ofanvatnslausnir og hreinsun ofanvatns úr götum áður en því er hleypt í árnar.
- Toppstöðin. Rýna áætlanir og taka afstöðu til aðkomu og bílastæða við bygginguna.

Mynd 1. Myndin sýnir helstu þætti sem huga þarf að og taka tillit til við skipulagningu Elliðaárdalsins. Þar tvinnast saman þætti menningar, útivistar, íþróttar, auk náttúru- og dýralífs

2 Forsendur

Hér að neðan er fjallað um helstu forsendur í vinnu við deiliskipulag en ýtarlegri forsendur má finna í sérstakri greinargerð sem eru hluti af gögnum deiliskipulags.

2.1 Staðhættir og upplýsingar

Umtalsverðir innviðir eru í Elliðaárdal og þar ber helst að nefna starfsemi Veitna (áður Rafmagnsveita Reykjavíkur), sem hefur verið með starfsemi á svæðinu í nálægt 100 ár. Virkjunarmannvirkin eru þar langmest áberandi en virkjunin hefur ekki verið starfandi síðan 2013 vegna bilana í pípu og hefur ekki verið ræst að nýju. Fyrir þann tíma hafði verið dregið úr notkun hennar til að vernda lífríki árinna. Engin formleg starfsemi er því í rafveitumannvirkjum í dalnum, og eru ekki taldar líkur á því að virkjunin verði endurræst. Þá eru áform um að opna sögu- og tæknisýningu í núverandi byggingum og útisvæði á Rafstöðvarsvæðinu á 100 ára afmæli fyrirtækisins árið 2021. Veitur reka áfram hitaveitu í dalnum, en aðalæðar hitaveitu liggja í gegnum svæðið. Þar eru átta borholur þar sem jarðhiti hefur verið nýttur, flestar af þeim eru í nálægð við svæði Stekkjarbakka og því að mestu utan afmörkunar skipulags fyrir Elliðaárdalinn.

Í húsnæði Toppstöðvarinnar hefur verið margs konar starfsemi eftir að formlegu hlutverki hússins sem raforkuvers lauk fyrir nærri því hálfri öld síðan, og hefur verið rekið frumkvöðlasetur þar síðan 2008. Einkum hafa listamenn af ýmsum toga nýtt sér aðstöðuna en þar fara einnig fram margs konar viðburðir og er þar m.a. rekið verkstæði. Ástand byggingarinnar er þó ekki gott og þörf er á töluverðu viðhaldi. Í gildandi skipulagi Elliðaárdals frá 1994 er reyndar gert ráð fyrir að Toppstöðin verði rifin en nú gefst tækifæri til að endurskoða þá ákvörðun og ákveða hvert framtíðarhlutverk húsnæðisins verði ef það verður ákveðið að halda því.

Mynd 2. Toppstöðin fjærst, nýjar byggingar sem nú hýsa skrifstofur til hægri og Gamla Rafstöðin fyrir miðju

Stangaveiðifélag Reykjavíkur er með starfsemi tengda laxveiði í Elliðaánum, en veitt hefur verið úr ánum allt frá landnámi. Reykjavíkurborg keypti veiðiréttindi í Elliðaánum árið 1906 og fóru þau þá úr einkaeigu og hefur Orkuveita Reykjavíkur því nú umsjón með úthlutun veiðileyfa. Stangaveiðifélag Reykjavíkur sem stofnað var 1939 hefur leigt Elliðaárnar og þar með útteilt leyfum til áhugasamra og haft stjórn og eftirlit með laxveiðunum, hafa umsjón með rannsóknum á laxagöngum og ástandi laxastofnsins, stundað fræðslu og félagsstarf ýmiskonar og margs konar umhirðu við árnar. Um 74 þekktir veiðistaðir eru í ánum. Laxveiðihéð í Elliðaánum er gömul og gengið hefur mjög vel að veiða á sjálfbæran hátt og rannsóknir sýna fram á heilbrigt ástand laxastofnsins. Miðstöð Stangaveiðifélagsins er í húsnæði sem er hluti af rafveitubýggingakjarnanum undir Ártúnsholtinu. Veiðihús stendur í hólmanum milli austur- og vesturkvíslar.

Mynd 3. Veiðistaðirnir Hundasteinar og Brúarhylur við gömlu Vatnsveitubruna.

Athafnasvæði fyrir hestamenn hefur um langt skeið verið í Víðidal efst í Elliðaárdal og er það skilgreint sérstaklega í aðalskipulagi borgarinnar og til er sérstakt deiliskipulag frá árinu 2006. Ákveðið hefur verið að aðskilja hesthúsabyggðina frá nýju skipulagi Elliðaárdalsins. Hestamannafélagið Fákur var stofnað 1922 og reis hesthúsabyggðin í Víðidal smátt og smátt frá og með sjöunda áratug síðustu aldar en skeiðvöllurinn á Víðivöllum var reistur upp úr 1965. Skipulögð

hesthúsabyggð var reist til að koma í veg fyrir að mengun bærisk frá hesthúsum í Elliðaárna. Hestamennska á svæðinu er árstíðabundin og er mest á veturna eftir áramót og fram í sumarbyrjun. Önnur starfsemi í dalnum og í jaðri hans er til að mynda Árbæjarsafn, sem er meðal elstu og rótgrónustu safna landsins, og er aðkoma að safninu frá Ártúnsholtshverfinu en ekki úr dalnum. Elliðaárdalurinn er einnig notaður fyrir ýmsa viðburði, t.d. menningartengda og mikilvægur vettvangur fyrir skólastarf af ýmsum toga, einkum útinám, og nota bæði leik- og grunnskólar dalinn fyrir fræðslu og nám. Verkbækistöð garðyrkju hjá skrifstofu reksturs og umhirðu Reykjavíkurborgar er staðsett við Rafstöðvarveg og sinnir austurhluta borgarinnar. Félagssvæði íþróttafélags Fylkis er í jaðri Elliðaárdalsins í Árbæ, en þar eru spark- og æfingavellir sem liggja næst stígum við útivistarsvæðið. Árbæjarlaug er þar í nágrenninu og er vel tengd gönguleiðum og öðrum útivistarsvæðum.

Mynd 4. Séð yfir dalinn í átt að Árbæ og íþróttasvæði Fylkis

2.1 Stærð og afmörkun

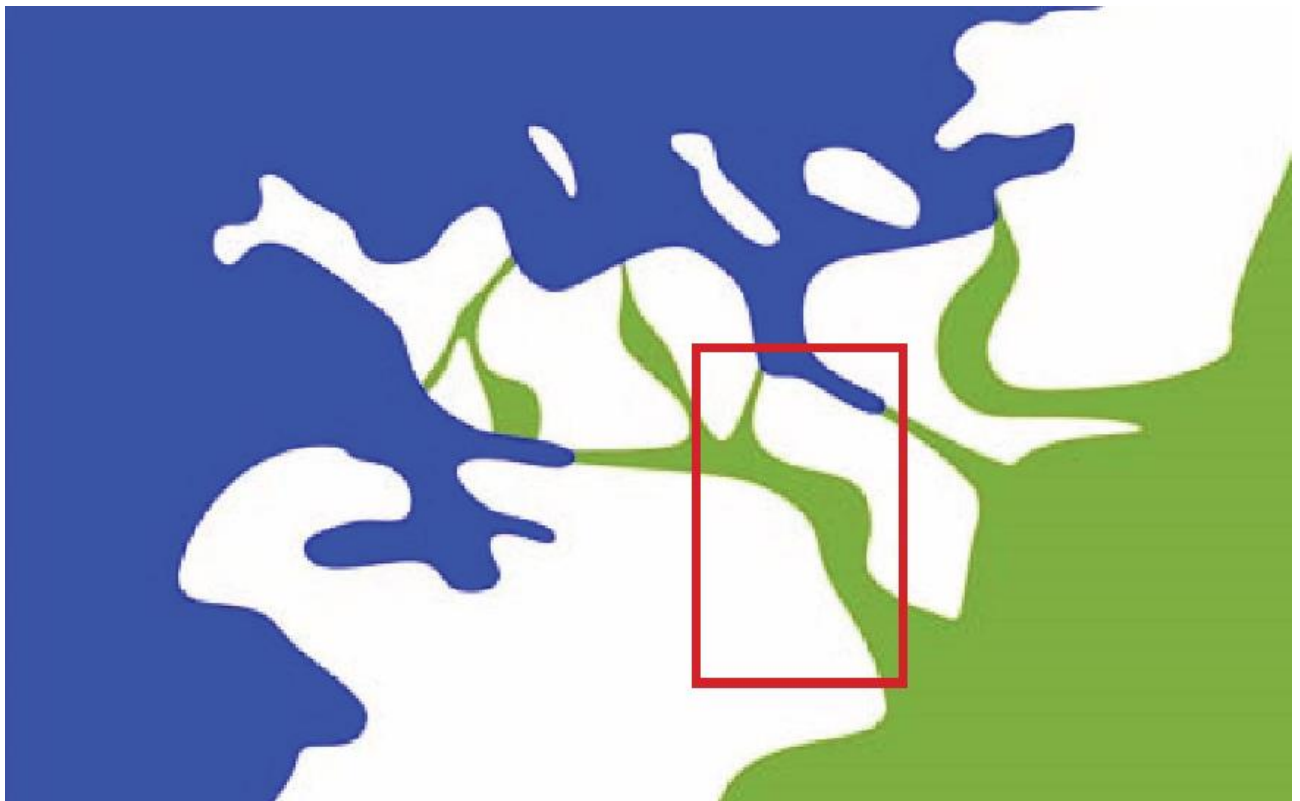
Skipulagssvæðið nær til Elliðaárdals innan borgarmarka Reykjavíkur, á milli Vesturlandsvegur í norðri og Breiðholtsbrautar í suðri. Skipulagssvæðið er rúmir 205 ha að flatarmáli. Lengd svæðisins er u.þ.b. 4,5 km og breidd að meðaltali tæpir 500 metrar. Austan og norðan við dalinn eru borgarhverfin Ártúnsholt, Árbær og Selás, en sunnan og vestan við eru Fossvogur og Breiðholt.

Mynd 6. Afmörkun deiliskipulagssvæðisins

2.2 Tengsl við aðrar áætlanir

Landnotkun á svæðinu er ýmist bundin, takmörkuð eða tilkynningarskyld af ýmsum skipulagsáætlunum eða samþykktum svo sem friðlýsingu, hverfisvernd og vatnsvernd. Elliðaárdalur er á náttúruminjaskrá vegna einstaks náttúrufars og þeirra útivistarmöguleika sem þar eru³. Auk þess nýtur svæðið næst Elliðaánum hverfisverndar en í deiliskipulagi þessu er kveðið á um nákvæmari afmörkun hverfisverndarsvæðis fyrir Elliðaárnar og umhverfi þeirra. Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er Elliðaárdalnum lýst sem borgargarði, auk þess sem hverfisvernd er afmörkuð um nánasta umhverfi ána. Þar er gert ráð fyrir að styrkja sérstöðu og sérkenni svæðanna, þannig að hvert svæði bjóði upp á ólíka möguleika til útivistar- og frístundariðkunar. Einnig má búast við veitingaaðstöðu og veitumannvirkjum í nánustu framtíð. Í skipulagslögum nr. 123/2010 er lögð áhersla á að mannvirkjum sé haldið í lágmarki á hverfisverndarsvæðum þar sem þættir í náttúrufari og lífríki njóti forgangs við gerð deiliskipulags í og við þau⁴.

Mynd 7. Skýringarmynd bls. 92 í Aðalskipulagi Reykjavíkur. Rammi dreginn á kortinu umhverfis Elliðaárdalinn.

³ Náttúrufræðistofnun Íslands (2019)

⁴ Alþingi (2019)

2.2.1 Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030

Endurskoðun deiliskipulags fyrir Elliðaárdalinn er í samræmi við stefnu aðalskipulags Reykjavíkur um grænu borgina sem er ætlað að stuðla að bættri lýðheilsu borgarbúa og tryggja góð tengsl íbúðarbyggðar við fjölbreytt útivistarsvæði. Litið er á opin svæði í borgarumhverfinu sem auðlind sem nauðsynlegt er að hlúa að. Í aðalskipulaginu er sett fram stefna um heildarskipulag opinna svæða þar sem markmiðið er að mæta þörfum samfélagsins til útivistar og afþreyingar samhliða því að vernda náttúru- og mannvistarminjar innan borgarmarkanna. Í gildandi aðalskipulagi er deiliskipulagssvæðið skilgreint sem OP4 og er meginstefnan að skapa jafnvægi á milli verndunar og nýtingar svæðisins til útivistar.

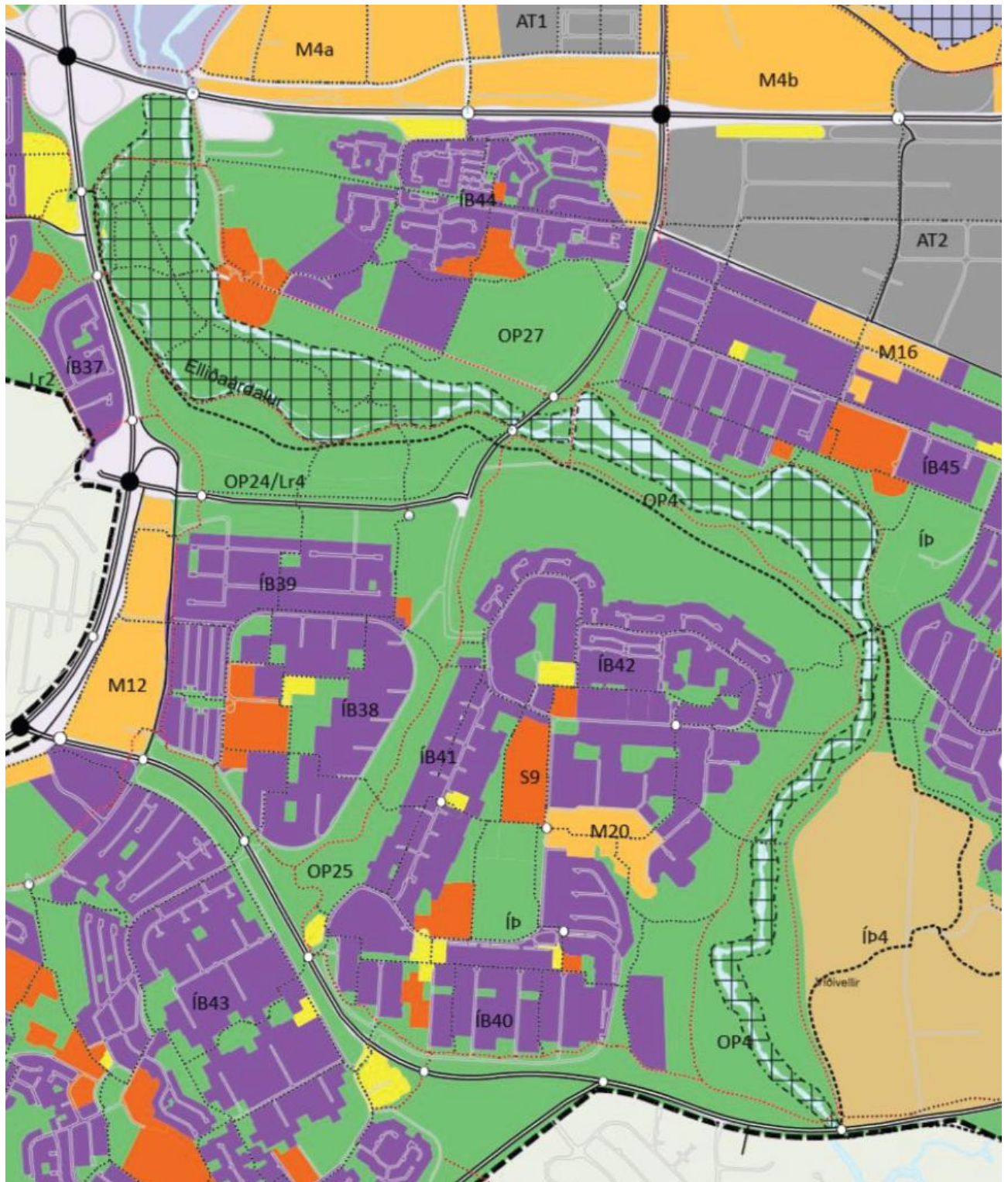
Elliðaárdalur var fyrst skilgreindur sem útivistarsvæði byggðar í aðalskipulagi Reykjavíkur fyrir árin 1962-1983. Í núgildandi Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er Elliðaárdalur að stærstum hluta skilgreindur sem borgargarður sem fyrr segir. Auk þess eru í aðalskipulaginu skilgreind íþróttasvæði og hesthúsasvæði í dalnum á athafnasvæðum Fylkis og Fáks og hafa þau verið deiliskipulögð sérstaklega. Í aðalskipulaginu er jafnframt skilgreint hverfisverndarsvæði í Elliðaárdalnum en þar kemur fram eftirfarandi:

„Árnar og nánasta umhverfi, Blásteinshólmi, hraun, votlendi og mólendi, og árbakki Dimmu, votlendi og fjölbreytt fuglalíf. Leitahraun, um 4.500 ára gamalt, þekur dalbotninn. Hraunið hefur mikið fræðslu- og vísindagildi. Dalurinn er að miklu leyti manngerður en þó eru afmörkuð svæði þar sem villt náttúra ræður ríkjum, svo sem í Blásteinshólma og með bökkum Dimmu. Gróðurfarið einkennist af graslendi, mólendi og trjáræktarsvæðum. Votlendisblettir eru hér og þar og hafa að geyma sérstæða flóru. Fuglalíf er fjölbreytt við árosinn og á óræktuðu svæðunum ofan við stífluna.“¹⁰

Í aðalskipulagi stendur einnig eftirfarandi:

„Elliðaárdalur nær frá Elliðavatni vestur og norður að Elliðavogi og dregur nafn sitt af Elliðaánum sem um hann renna. Elliðavogshraun þekur dalbotninn. Austan og norðan við dalinn eru hverfin Árbær og Höfðar en sunnan og vestan við Heimar, Sogamýri, Fossvogur og Breiðholt. Elliðaárdalur er eitt mest sóttu útivistarsvæðið í borginni. Reykjavíkurborg keypti Elliðaárnar árið 1906, til vatnsaflsvirkjunar. Rafstöðin var reist um 1920. Árið 1950 hóf Skógræktarfélag Reykjavíkur skógræktar- og uppgræðslustarf í árhólmanum í samstarfi við borgina og Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Það starf hefur skilað í víðfeðmum skógi og frjósömu lífríki gróðurs sem er eitt helst aðdráttarafl skógarins. Fuglalíf er fjölskrúðugt í Elliðaárdal og þar eru einnig fornminjar, meðal annars frá tíð Innréttinganna. Elliðaárdalur skiptist í meginráttum í tvo hluta, ofan og neðan við Höfðabakka sem þverar svæðið. Í dalnum er hesthúsabyggðin í Víðidal, íþróttasvæði og ræktaður útivistarskógur. Fjölbreytt starfsemi á jöðrum dalsins, náttúrulegt umhverfi, skógargeirar og gott aðgengi, gera svæðið svo ákjósanlegt til útiveru sem raun ber vitni. Árnar falla undir hverfisvernd með bökkum sínum, Blásteinshólma og bökkum Dimmu. Svæðið setur mikinn svip á ásýnd borgarinnar og er eitt mikilvægasta andrými hennar. Fyrir liggur deiliskipulag að svæðinu. Stefnt er

að afmörkun hverfisverndarsvæðis fyrir Elliðaáarnar og nánasta umhverfi þeirra í deiliskipulagi innan þriggja ára frá samþykkt aðalskipulagsins“⁵.

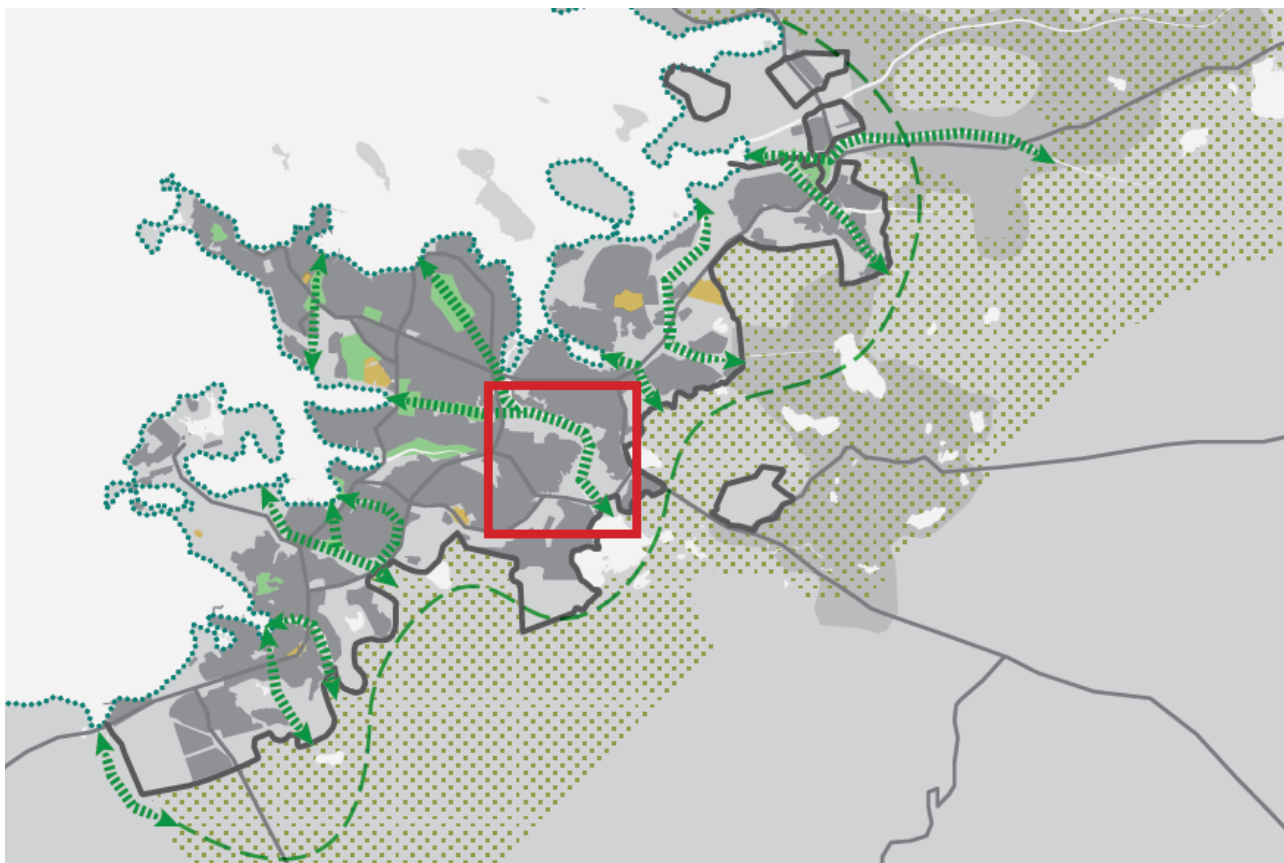

Mynd 8. Landnotkun á aðalskipulagsupprætti

⁵ Reykjavíkurborg, umhverfis- og skipulagssvið (2014)

2.2.2 Svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins, Höfuðborgarsvæðið 2040

Deiliskipulag fyrir Elliðaárdalinn er í samræmi við stefnu svæðisskipulagsins um nálægð við fjölbreytt útivistarsvæði og náttúrulegt umhverfi sem eru undirstaða að lífsgæðum á höfuðborgarsvæðinu og markar m.a. sérstöðu höfuðborgarsvæðisins umfram önnur borgarsvæði. Í svæðisskipulaginu er m.a. eitt af leiðarljósunum/ markmiðum „Heilnæmt umhverfi og heilbrigt líf“ og er þar tekið fram að vefur útivistarsvæða gefur fólki kost á reglulegri hreyfingu í daglegum athöfnum og endurnæringu í frítíma, náttúrupplifun og jákvæðum, félagslegum samskiptum. Grænir gearar draga fram sérkenni landslags og tengja saman bláþráð strandlengjunnar og Græna trefilinn í jaðri borgarbyggðar. Tekið er fram að mikilvægt er að vernda óskert náttúrusvæði og tryggja að aukin ásókn skerði ekki verndargildi. Um ströndina og önnur útivistarsvæði liggur net stíga sem gefur möguleika á umhverfisvænum og heilnæmum ferðamátum um samfelldar leiðir milli sveitarfélaga og borgarhluta, og að mikilvægt sé að tryggja gott aðgengi að svæðum og greiðfæra leið milli þeirra⁶.

Mynd 9. Kort 7 um náttúru og útivist í Svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins. Rammi er dreginn á kortinu umhverfis Elliðaárdalinn

⁶ Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu (2015)

2.2.3 HverfisSKIPULAG Árbæjar og Breiðholts

Lokið er gerð hverfisSKIPULAG Árbæjar og hverfisSKIPULAG Breiðholts er vel á veg komið. Unnið er sérstakt hverfisSKIPULAG fyrir hvort hverfið – með sérköflum fyrir hverfishluta (t.d. Ártúnsholt, Selás, Árbær). Elliðaárdalur liggur milli Árbæjar og Breiðholts og er mikilvægasta útivistarsvæðið fyrir bæði þessi hverfi og hefur því óneitanlega áhrif á atriði í hverfisSKIPULAGI þessa hverfa. Elliðaárdalurinn sjálfur er þó með öllu undanskilinn í hverfisSKIPULAGINU⁷.

Mynd 10. Helstu aðkomur og bílastæði

⁷ Reykjavíkurborg, umhverfis og skipulagssvið (2019)

3 Deiliskipulag

Í upphafi vinnu við deiliskipulag voru sett fram þrjú leiðarljós fyrir framtíðarþróun Elliðaárdalsins:

1. NÁTTÚRA OG LÍFRÍKI

Varðveita náttúruferir í dalnum og tryggja jafnvægi hins manngerða og náttúrulega

2. ÚTIVIST OG UPPLIFUN

Skapa umgjörð fyrir mannlíf og efla möguleika á útivist og upplifun í dalnum

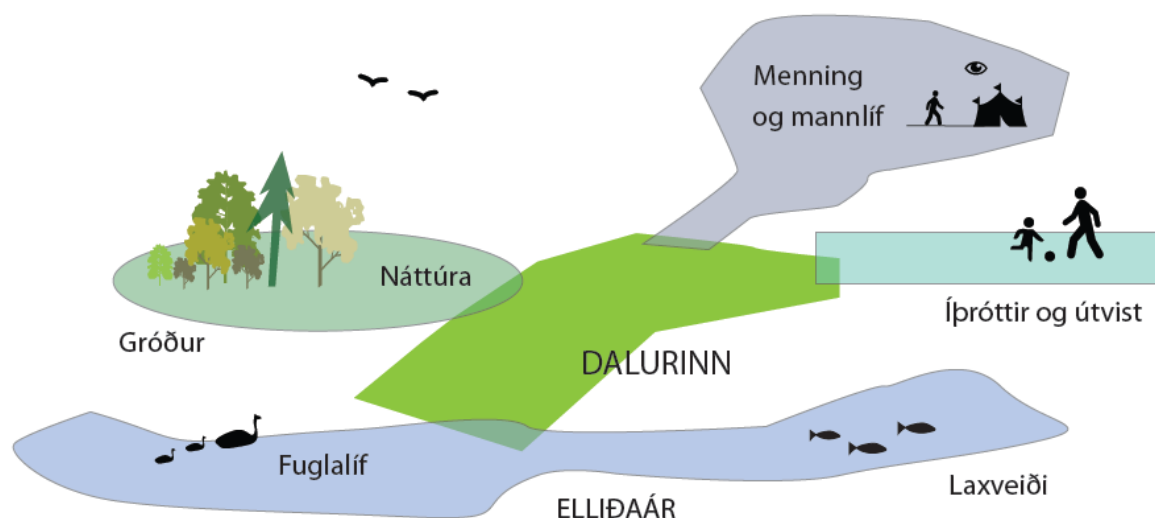
3. MENNING OG ARFLEIFÐ

Mynda umgjörð um menningu í tengslum við hefðir og menningarlandslag sem fyrir er á svæðinu

Fyrsta leiðarljósið fjallar um náttúru og lífríki, en það er jafnframt mikilvægasta leiðarljósið og það sem fær mesta vigt í skipulaginu vegna þess að náttúra og lífríki dalsins er mikilvægasta auðlindin á svæðinu og gefur dalnum gildi sitt, bæði fyrir þær lífverur sem í honum hafa búsvæði en einnig út frá útivistarmöguleikum fyrir borgarbúa. Skipulagið miðar því að því að varðveita og vernda náttúruferir í dalnum og gæta þess að jafnvægi sé gætt milli hins manngerða og náttúrulega.

Annað leiðarljósið lýtur að því að skapa aðstæður til fjölbreyttrar útivistar og auka fjölbreytileika á mismunandi upplifunum sem dalurinn býður upp á. Fjölbreyttir íþróttahópar hafa um árabil nýtt sér dalinn til sinnar iðkunar, sér í lagi hlaupahópar, en einnig hjólréiðamenn auk þess sem hestamenn eiga sér sína útreiðarslóða í dalnum. Skipulagið miðar að því að efla möguleika þessara hópa og skapa enn meiri fjölbreytni til útivistar og upplifunar í dalnum. En síðast en ekki síst er Elliðaárdalurinn svæði þar sem njóta má friðsældar, einveru og náttúruupplifunar.

Þriðja leiðarljósið horfir til sögulegra minja á svæðinu og þá arfleifð sem þær geyma. Laxveiði í ánum á sér langa sögu, vagma raforkuframleiðslu í Reykjavík er á Rafstöðvarsvæðinu við Ártúnsbrekku og Árbæjarsafn er þar skammt undan. Þá eru fjölmargar minjar sem tengjast fyrri búsetu í dalnum, gömul tún og einkagarðar þar sem áður stóðu íbúðarhús. Allt er þetta hluti af menningarlandslagi sem minnir á horfna tíð og segja sögu búsetu í Reykjavík.

Mynd 11. Margir þættir tvinnast saman og huga þarf að skynsamlegu jafnvægi á milli þeirra í deiliskipulagi

3.1 Skipting í skipulagshluta

Skipulagssvæðinu er skipt upp í þrjá hluta og er settur fram deiliskipulagsuppdráttur fyrir hvern hluta:

- **Norðurhluti** milli Vesturlandsvegur og Höfðabakkabráur
- **Miðhluti** milli Höfðabakkabráur og Vatnsveitubráur
- **Suðurhluti** milli Vatnsveitubráur og Breiðholtsbrautar.

Jafnframt fylgir skipulaginu yfirlitsuppdráttur sem sýnir heildarsamhengi og ber að líta á sem skýringaruppdrátt.

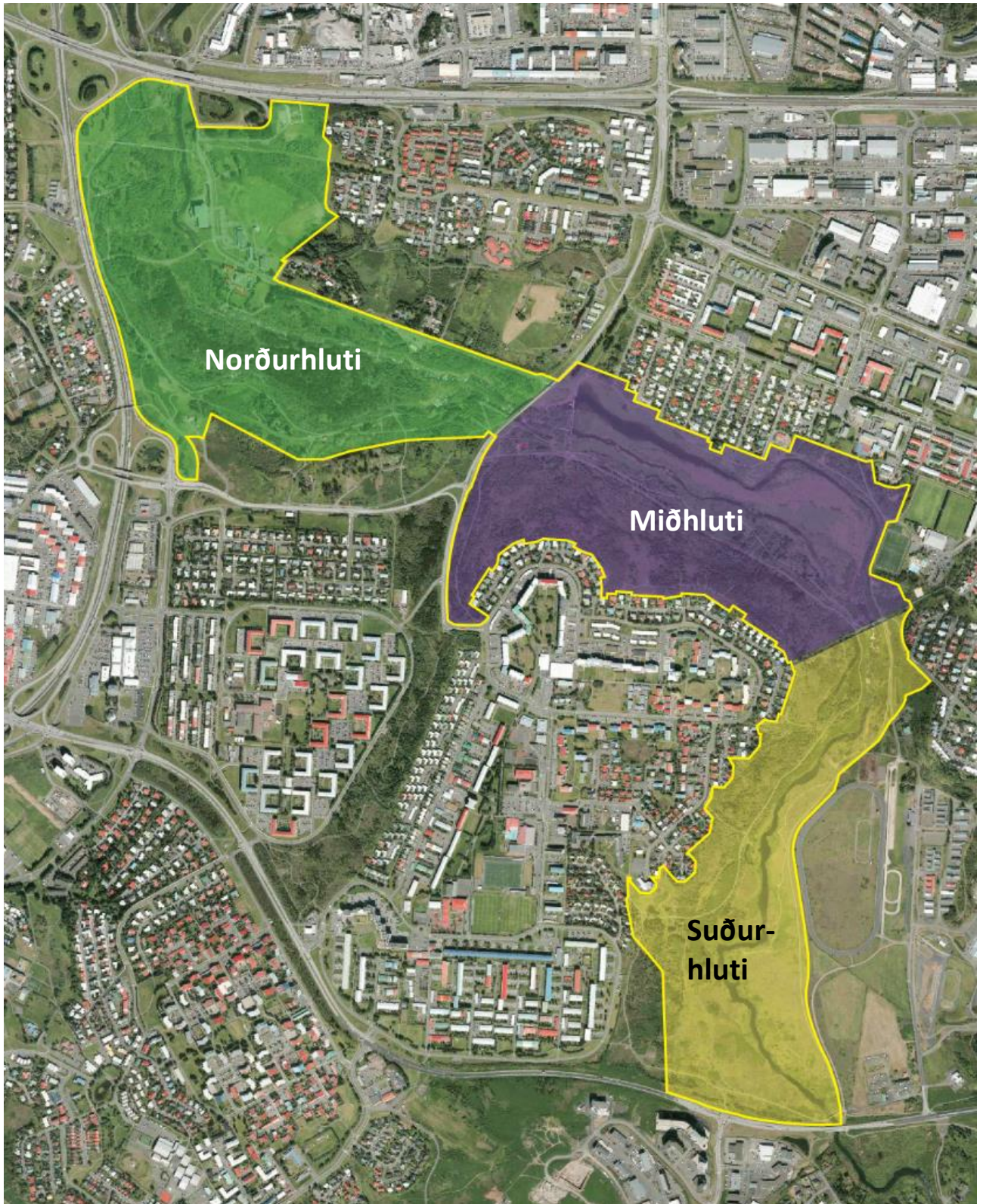
1. Norðurhlutinn (Ártúnssvæði) er um 90 hektarar að flatarmáli og markast af Vesturlandsvegi að neðan og Höfðabakka að ofan. Svæði þetta umlykja byggðirnar í Ártúnsholti að norðan, og Blesugróf að vestan og Neðra-Breiðholt að sunnan. Innan þessa svæðis er svæðið Ártún, Árhólmi (Hólminn) með grónum skógarteig en þar er elsta skógræktarsvæði dalsins. Þar er einnig rafstöð og gömul varaafsstöð (Toppstöðin). Árbæjarsafn er aðliggjandi en utan skipulagssvæðisins. Hægt er að skipta svæðinu í tvö minni svæði:

A. Rafstöðvarsvæðið

B. Árhólmasvæðið (Hólminn)

2. Miðhluti (Árbæjarsvæði) er um 60 ha. Svæðið afmarkast af Höfðabakka að vestan og Vatnsveitubrá að austan, en íbúðarbyggð í Árbæjarhverfi að norðan og Efra-Breiðholtshverfi að sunnan. Árbæjarlón er eitt helsta sérkenni svæðisins. Á veturnum er þar stöðuvatn sem nær yfir mestallt flatlendið en á sumrin er hleypt úr lóninu vegna laxagöngu. Fellur áin þá í tveimur farvegum. Sá syðri er þröngur og straumharður en hinn endar í litlu lóni við stífluna. Undan vetrarvatnsborði koma fram grösugar flæðiengjar með sérkennilegum víðirunnum sem hafa verið að nema þarna land á síðustu áratugum. Blásteinshólmi nefnist hólminn á milli árkvíslanna. Þar er gróið hraun og sjálffriðað af kvíslunum beggja vegna hans. Í áratugi hefur álftr verpt í hólmanum við lónið. Lagt er til að svæðið verði áfram friðað sem náttúru- og fuglafriðland og ekki lagðir neinar göngu- og/eða útivistarleiðir út í hólmann.

3. Suðurhluti (Víðivellir og Grænagróf) er um 55 ha að stærð. Svæðið afmarkast af Vatnsveitubrá í norðri að Breiðholtsbraut í suðri. Breiðholtshverfið myndar vesturjaðar svæðisins og stendur Fella- og Hólakirkja í jaðri þess. Upp af og sunnan Grænugrófar er hæðótt landslag með grasi grónum sléttum inni á milli. Svæðið frá Grænugróf til suðurs að Breiðholtsbraut er hluti af útivistarsvæði Breiðholtsbyggðar og tengist hverfinu vel. Hér má finna skóglendi, grónar grundir fyrir frjálsa leiki, og brekkur og bala fyrir vetrarleiki. Í austurjaðri svæðisins við Vatnsveitubrá er Árbæjarhverfið en lengra til suðurs af brúnni afmarkast svæðið af athafnasvæði hestamannafélagsins Fáks. Efsta svæði Elliðaánna frá Elliðavatni að þrengslum ofan Vatnsveitubráur nefnist Dimma. Við Dimmu er efra laxveiðisvæðið fjölbreytt og fengsælt fluguveiðisvæði. Elliðaár sunnan Breiðholtsbrautar eru innan marka Kópavogs og því utan skipulagsmarka.

Mynd 12. Svæðisskipting skipulagssvæðisins

3.2 Hverfisvernd

Í aðalskipulagi er Elliðaárdalurinn að hluta til undir hverfisvernd og eru eftirfarandi bindandi ákvæði fyrir hverfisverndarsvæðið (H6):

„Árnar og nánasta umhverfi, Blásteinshólmi, hraun, votlendi og mólendi, og árbakki Dimmu, votlendi og fjölbreytt fuglalíf. Leitahraun, um 4.500 ára gamalt, þekur dalbotninn. Hraunið hefur mikið fræðslu- og vísindagildi. Dalurinn er að miklu leyti manngerður en þó eru afmörkuð svæði þar sem villt náttúra ræður ríkjum, svo sem í Blásteinshólma og með bökkum Dimmu. Gróðurfarið einkennist af graslendi, mólendi og trjáræktarsvæðum. Votlendisblettir eru hér og þar og hafa að geyma sérstæða flóru. Fuglalíf er fjölbreytt við árósin og á óræktuðu svæðunum ofan við stífluna.“

Jafnframt kemur fram að árnar falla undir hverfisvernd með bökkum sínum, Blásteinshólma og bökkum Dimmu. Svæðið setur svip á ásýnd borgarinnar og er eitt mikilvægasta andrými hennar.

Í aðalskipulagi segir að afmörkun hverfisverndarsvæðis Elliðaárdalsins verði nánar afmarkað í deiliskipulagi. Í ferli skipulagsins voru lagðir fram þrjú kostir varðandi afmörkun hverfisverndar:

- Kostur A: Halda mörkum óbreyttum frá aðalskipulagi.
- Kostur B: Mörk aðalskipulags að viðbættum helstu fuglasvæðum og þá sérstaklega á suðurhlutanum.
- Kostur C: Allt deiliskipulagsvæðið að aðliggjandi byggð eða stofnbrautum.

Niðurstaða skipulagsvinnunnar er það sem kalla mætti Kost B+. Lagt er til að svæði hverfisverndar Elliðaárdals nái yfir Elliðaárna ásamt svæði beggja megin ána að stofnstígum sem liggja upp með ánni beggja megin. Afmörkun hverfisverndar má sjá á skipulagsuppdrætti. Afmörkun þessi nær til alls þess svæðis sem hefur sem náttúrulegast yfirbragð meðfram ánum. Með því að nota stígana sem afmörkun er auðvelt að útskýra mörkin fyrir almenningi og við stígana fræða og upplýsa það sem um svæðið fara um verndina og það sem henni fylgir.

Í samræmi við niðurstöðu í varðveislumati húsaskrár er í deiliskipulagi einnig það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns og rafstöðvarvæðið í Elliðaárdal, ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg skilgreint sem eitt hverfisverndarsvæði og njóti verndar í gulum flokki: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

3.3 Ofanvatn

Eins og áður hefur komið fram eru nú þegar fimm settjarnir í dalnum sem hreinsa ofanvatn af götum í nágrenni við dalinn áður en því er veitt í Elliðaárna. Þá er í skipulaginu gert ráð fyrir nokkrum nýjum lausnum á svæðum þar sem ofanvatn var áður veitt óhreinsuðu í Elliðaárna, aðallega neðan við neðan við Stekkina í Breiðholti, neðan við bæina í Árbænum, og af svæðinu neðan Árbæjarlaugar og ípróttasvæðis Fylkis. Jafnframt verði skoðað hvort aðliggjandi stofnbrautir kunni að skila mengandi yfirborðsvatni út í umhverfi Elliðaárdals. Tryggt verði að ef svo er þá verði brugðist við með viðeigandi hætti.

3.4 Stígar og stígakerfi

Stígakerfi skipulagsins miðar að bættum tengingum, bæði gegnum dalinn frá norðri til suðurs en einnig milli hverfa sitt hvoru megin við dalinn að vestan og austanverðu. Kerfið miðar einnig að því að fjölga leiðum og þar með auka fjölbreytni göngu- og hjólaleiða í dalnum. Stígar skiptast í göngustíga annars vegar og hjólastíga hins vegar.

Töluvert hefur verið lagt af göngustígum um dalinn og ekki gert ráð fyrir stórum breytingum á þeim. Tillagan byggir á núverandi stígakerfi, en viðbætur við kerfið miða aðallega að því að bæta tengingar og bæta við fjölbreyttari útivistarmöguleikum.

Stígum er skipt í fjórar gerðir: hjólastíga, stofnstíga, stíga og náttúrustíga.

Hjólastígar eru eingöngu fyrir hjólandi umferð skv. umferðarlögum og samþykktum Reykjavíkurborgar. Samfelldur hjólastígur er vestan og sunnan ána uppundir Dimmu þar sem hann fer á nýrri brú í átt að íbúðarbyggð í Norðlingaholti. Hjólastígar liggja gjarna samsíða göngustígum og samnýta raflýsingu með þeim.

Stofnstígar tengja saman hverfin og eru 3-4m á breidd, yfirleitt með malbikuðu yfirborði. Stofnstígar eru megin samgönguæð gangandi og hjólandi vegfarenda og tengja saman mismunandi borgarhluta. Þeir mæta kröfum um aðgengi fyrir alla alls staðar þar sem því verður viðkomið og eru í fyrsta forgangi varðandi viðhald.

Stígar eru um 2-3m á breidd, ýmist með föstu eða lausu yfirborði og tengja saman mismunandi stofnstíga. Þeir geta verið brattari og legið um torfarnari slóðir en stofnstígar.

Náttúrustígar eru minni stígar eða slóðar um 1-2m á breidd með lausu yfirborði og tengja saman stíga og stofnstíga. Náttúrustígar geta legið um torfærar og brattari leiðir en stígar og stofnstígar.

Nýir stígar eru til þess fallnir að bæta samgöngutengingar og fjölga möguleikum á gönguleiðum, sér í lagi hringleiðum. Hvað nýja stíga varðar ber helst að nefna nýja stíga sunnan við Rafstöðvarveg, við Blesugróf, í Breiðholtshvarfi og við Grænugróf og Víðivelli.

Legu stíga á skipulagsuppráttum er leiðbeinandi. Nánari legu er valin við hönnun m.t.t. landslags, staðhátta og hæðarlegu.

3.4.1 Göngu- og hjólabrýr

Gert er ráð fyrir nýjum þverunum eða brúm yfir Elliðaár til viðbótar við núverandi þveranir:

1. Í legu hitaveitustokks sem fer í jörðu koma tvær nýjar brýr á undirstöðum stokksins.
2. Við Rafstöðvarsvæðið til að mynda nýja tengingu af safnasvæði út í Árhólmann og þvert yfir.
3. Neðan við Blesugróf og Löngugróf
4. Milli Höfðabakka og Árbæjarstíflu
5. Milli Grænugrófar og Víðivalla
6. Við Heyvað, norðan við gömlu göngubrúnna við Dimmu

Tengingum við Rafstöðvarvæðið og neðan Blesugrófar og Langagrófar er til þess fallnar að bæta tengingar út í Hólmann og opna fyrir fleiri möguleikum á hringleiðum í dalnum. Brú milli Höfðabakka og Árbæjarstíflu er hugsaður til að bæta samgöngutengingu fyrir hjólandi og gangandi umferð. Brú milli Grænugrófar og Víðivalla eru einnig hugsaðar til að bæta samgöngutengingar fyrir gangandi og hjólandi. Ný brú er svo staðsett norðan við úr sér gengnu göngubrúarinnar við Dimmu, þar sem hún er komin til ára sinna og ekki aðgengileg fyrir alla þar sem stíga þarf upp tröppur sitt hvoru megin við hana.

3.4.2 Hjólastígar

Núverandi hjólastígar eru á þremur köflum í dalnum. Í Ártúnsbrekku, yfir Hólmann og frá Sprengisandi upp að Árbæjarstíflu. Nýir hjólastígar miða að því að bæta samgöngutengingar um dalinn en töluverð umferð hjólandi vegfarenda er nú þegar um dalinn. Nýr hjólastígur er áætlaður allt frá Árbæjarstíflu að Breiðholtsbraut, með nýrri þverun yfir Dimmu, við Grænugróf og Víðivelli. Þá er gert ráð fyrir nýjum stíg frá gömlu brúnni yfir Dimmu, norðan Breiðholtsbrautar upp brekkuna til vesturs í átt að Breiðholti.

Mynd 13. Nýleg göngu- og hjólabrú við Toppstöðina.

3.4.3 Reiðstígar og veiðislóðar

Veiðislóðar og reiðstígar hafa verið í dalnum um langt skeið og ekki get ráð fyrir stórum breytingum hvað þá varðar. Samnýting hefur verið milli veiði- og reiðmanna á gamla Vatnsveituvegnum sem liggur milli Árbæjarstíflu og gömlu Vatnsveitubrúarinnar. Er gert ráð fyrir að sama fyrirkomulag haldist óbreytt áfram. Þá er gert ráð fyrir samnýtingu milli veiði- og reiðmanna á slóða sem hefur hingað til mest verið notað af veiðimönnum milli Dimmu og skeiðvallarins. Samnýting þessara hópa

ætti ekki að vera vandkvæðum háð þar sem reiðmenn nota stígana aðallega á vetrum en veiðimenn mest á sumrin og því skarast notkunin að mjög takmörkuðu leyti.

3.4.4 Vegir og helstu aðkomur

Vegir eru að mestu í norðausturenda dalsins, við gamla Ártún og Rafstöðvarvæðið. Aðrir vegir eru veiðislóðar. Gert er ráð fyrir að Rafstöðvarvegur verði breytt í vistgötu frá Rafstöðvarvæðinu að Höfðabakka. Þar er í dag mikil umferð hjólandi og gangandi vegfarenda og eðlilegt að sú umferð fái forgang fram yfir akandi umferð, auk þess sem akandi umferð er mjög lítil á þessum kafla.

3.5 Áningarstaðir/græn hlið/hjóður

Áningarstaðir/hlið eru skilgreind á völdum stöðum með upplýsingum um dalinn (t.d. varðandi náttúrufar og mismunandi stíga og gönguleiðir). Staðsetning þeirra er oft þar sem mismunandi útivistarhópar mætast, t.d. hjólandi, gangandi og hestamenn, en með áningarstað á slíkum stöðum gefst tækifæri á að hægja á umferð, setja fram upplýsingaskilti með upplýsingum um dalinn, en líka koma á framfæri fræðslu og/eða skilaboðum til útivistarhópa til að minnka hættuna á slysum og árekstrum milli mismunandi hópa. Nokkrir áningarstaðir eru merktir á skipulagsuppdráttum en staðsetning þeirra er leiðbeinandi. Nánari útfærsla er valin m.t.t. landslags og staðhátta.

Mynd 14-16. Gönguleiðir og upplýsingaskilti í dalnum

3.6 Lóðir

Lóðarmörk eru sýnd á skipulagsuppdrætti og stærð lóðar skráð. Þessar upplýsingar eru til viðmiðunar, en nánar er gerð grein fyrir lóðarmörkum, málsetningu lóðar og lóðarstærð á mæliblaði. Þar sem misræmi er gildir mæliblað.

3.7 Byggingarreitir

Á skipulagsuppdrætti eru sýndir byggingarreitir á lóðum og skulu byggingar byggðar innan þeirra.

Ekki er gert ráð fyrir nýjum byggingum á skipulagssvæðinu nema á rafstöðvarsvæðinu. Í gildandi skipulagi er að finna heimildir og skilmála á einstaka lóðum eins og t.d. á rafstöðvarsvæði og gömlu kartöflugeymslunum. Þær heimildir og skilmálar haldast óbreytt frá því sem fyrir er og er að finna í sérskilum fyrir viðeigandi skipulagshluta.

3.8 Varðveisla minja

Eins og tekið er fram í kafla 1.3 er fjöldi minja á skipulagssvæðinu og má sjá staðsetningu þeirra á skipulagsuppdrætti. Borgarsögusafn vinnur að minjaskráningu á svæðinu og er stuðst við drög frá safninu þar til skýrsla liggur fyrir.

Óheimilt er að ráðast í framkvæmdir í nánd við þessar minjar nema að undangengnu samráði við Minjastofnun Íslands, sbr. 23. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 sem sjá má hér að neðan.

Minnt er á 23. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, Fornleifar í hættu, en þar segir:

„Hver sá sem verður var við að fornleifar liggja undir skemmdum skal gera Minjastofnun Íslands viðvart án tafar. Ef fyrirsjáanlegt er að minjastaður spillist vegna breyttrar landnotkunar eða framkvæmda skal framkvæmdaraðili eða viðkomandi sveitarfélag gera Minjastofnun Íslands viðvart með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara áður en áætlaðar framkvæmdir hefjast og lýsa þeim breytingum er af framkvæmd mun leiða. Minjastofnun Íslands ákveður að undangenginni vettvangskönnun hvort frekari rannsóknar er þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir. Stofnunin skal hafa samráð við Umhverfisstofnun þegar fjallað er um blandaðar minjar, þ.e. menningarminjar sem einnig teljast til náttúruminja.“

4 Almennir skilmálar

4.1 Almenn

Hér er lýst almennum skilmálum sem gilda að um byggingar og framkvæmdir skv. deiliskipulagi.

4.2 Hönnun og uppdrættir

Fara skal eftir því sem mæliblöð, skilmálar þessir, byggingarreglugerð (112/2012), reglugerð um framkvæmdaleyfi (772/2012) og aðrar reglugerðir segja til um.

Á aðaluppdráttum skal sýna skipulag lóðar í aðalatriðum, hæðartölur á landi við hús og á lóðarmörkum og annað það sem máli skiptir fyrir útlit og fyrirkomulag mannvirkja á lóðinni sbr. byggingarreglugerð (112/2012).

4.3 Mæliblöð

Mæliblöð sýna stærðir lóða, lóðamörk, byggingarreiti húsa, fjölda bílastæða á lóð, kvaðir ef einhverjar eru o.fl. Allir meginhlutar húss skulu standa innan byggingarreits, eins og hann er sýndur á mæliblaði fyrir hverja lóð.

4.4 Sorpgeymslur og sorpgámar

Sorpgeymslur skulu almennt vera í samræmi við kafla 6.12 í byggingareglugerð (112/2012) eða samkvæmt ákvæðum sem Hörgársveit setur. Aðgangur að sorpílátum skal vera auðveldur og greiður en þess jafnframt gætt að sorpílát séu ekki áberandi.

4.5 Frágangur lóða

Frágangur lóða skal almennt vera í samræmi við kafla 7.2 í byggingareglugerð (112/2012).

Lóðarhafi sér sjálfur um framkvæmdir og frágang á sinni lóð og ber ábyrgð á að þær séu í samræmi við samþykktar teikningar og hæðartölur skv. mæliblaði.

Lóðarhafi skal ganga frá lóð sinni meðfram opnum svæðum í þeirri hæð, sem sýnd er á mæliblöðum, og bera allan kostnað af því.

5 Sérákvæði

5.1 Almenn

Hér er lýst sérstökum skilmálum fyrir þær nýbyggingar sem gert er ráð fyrir í deiliskipulagi þessu.

5.2 Sérskilmálar fyrir Norðurhluta (Ártúnssvæði)

5.2.1 Skipulagssvæðið, afmörkun og lega

Svæðið markast af Vesturlandsvegi og Höfðabakka, um 96 ha.

Innan svæðisins er m.a. rafstöðin, tekin í notkun 1921, með fallegum og sögufrægum byggingum og görðum. Vararafstöð Landsvirkjunar og Toppstöðin eru áberandi á svæðinu vegna yfirgnæfandi stærðar sinnar og staðsetningar.

Rafstöðvarvegur 7-9

Hitt húsið

Orkuminjasafn

Heimilt að vera með félagsstarfsemi og/eða safn eða sambærilegt. Ekki er heimilt að vera með skrifstofu, verslun eða aðra atvinnustarfsemi á lóðinni.

Rafstöðvarvegur 13

Aðveitustöð 5

Rafstöðvarsvæði (Rafstöðvarvegur 6-14)

Áætlanir eru um að í fasteignum á Rafstöðvarsvæðinu (Rafstöðvarvegi 6-14) verði komið upp sögu- og tæknisýningu á vegum Orkuveitu Reykjavíkur. Ásamt fræðslustarfsemi er gert ráð fyrir kaffihúsi og leikvænu fræðslusvæði á svæðinu í kringum byggingarnar.

Gert er ráð fyrir að byggt verði nýtt glerhúsi fyrir kaffihús sem tengir saman Rafstöðvarveg 10 og 12. Kaffihúsið er að hámarki 100 m² og samsvari hæðum aðliggjandi bygginga og mænishæð verði að hámarki 6 metrar.

Jarðborinn Dofri og höggbor.

Áform eru uppi um að koma fyrir á sýningarsvæðinu Jarðbornum Dofra (35 m hár) og öðrum höggbor (15 m hár). Tryggja skal vandlega alla jarðfestu og öryggismál.

Vatnsleikjagarður.

Áformað er að byggja vatnsleikjagarð á garðflötum sunnan rafstöðvarbygginganna á grundvelli hugmynda úr samkeppni um sýningarsvæðið. Þar verða rennibrautir byggðar utan í nýjan manngerðan hól. Í hólnum má koma fyrir tæknirýmum í tengslum við vatnsleikjagarðinn og sýningarsvæðið.

Að öðru leyti er svæðið fullbyggt.

Félagsheimili OR (Rafstöðvarvegur 20)

Heimilt er að viðhalda byggingunni en viðbyggingar eru óheimilar.

Rafstöðvarvegur

Rafstöðvarvegur liggur um svæðið frá norðri með litlum hlykk um Toppstöðina og beygir síðan til austurs upp með aðfallsæð rafstöðvarinnar. Greinar frá Rafstöðvarvegi liggja að aðveitustöð 5 og Ártúni, nokkrum íbúðarhúsum, félagsheimili starfsmanna Orkuveitunnar, bækistöð garðyrkjudeildar og skólagörðum. Rafstöðvarvegur er lokaður við Höfðabakkabrá.

Útivist á svæðinu

Ártúnubrekkann er frá gamalli tíð vinsælt skíðaland. Neðan við brekkuna er lítið þjónustuhús með snyrtingum. Þúttvöllur er á flatanum neðan við brekkuna. Vinsælt er að hefja skipulagðar gönguleiðir frá Rafstöðvarsvæðinu.

Við rafstöðvarsvæðið er nú grasengi og opið útivistarsvæði. Margir veiðistaðir eru á svæðinu. Í flestum tilvikum er veitt úr Hólmanum og því er leitast við að halda umgangi frá vesturbakka austur kvíslarinnar eins og unnt er til að vernda veiðistaðina.

Gróðurfar og landslag

Ártúnssvæðið er gamalt búsetulandslag frá ýmsum tímum. Þar eru gömul tún og ræktun frá tímum búskapar í Ártúni, seinni tíma trjárækt í jöðrum svæðisins og við nýrri byggingar. Mikill hluti svæðisins hefur orðið fyrir einhverju landraski í tímans rás. Ofan við Ártúnubrekkuna var malarnám sem hefur verið sléttað og grætt upp. Í Ártúnubrekkunni er mólendi að gróa upp, þar er tegundafjöldi mikill, vex þar m.a. gullkollur. Að mati Náttúrufræðistofnunar er brekkann afar gott dæmi um hvernig land grær upp á sjálfbæran hátt.

Mýrlendi eða hálfdeigja er vestan undir bæjarhól Ártúnshóls, milli Rafstöðvarsvæðisins og félagsheimilis OR og neðan hraunbrúnnarinnar við Drekkjarhyl.

Megnið af svæðinu er skógi vaxið, og er elsti skógurinn í Hólmanum. Syðsti hluti svæðisins neðan Stekkjarbakka er raskaður að stórum hluta en hefur nú verið grætt upp.

Áin rennur í hröðum straumi ofan á hraunklöppinni þaðan sem hún rennur undan Höfðabakkabránni og ýmis jarðfræðifyrirbæri er síðan að finna í árfarvegi Elliðaánnar á svæðinu, fossa og flúðir. Þá eru merkilegar jarðfræðiminjar um forna sjávarhjalla í suðvesturhluta svæðisins

5.3 Sérskilmálar fyrir Miðsvæði (Árbæjarsvæði)

5.3.1 Skipulagssvæðið, afmörkun og lega

Svæðið afmarkast af Höfðabakkabrá og Vatnsveitubrá. Engar byggingar eru á svæðinu og er því einungis um stígagerð og áningarstaði að ræða.

5.4 Sérskilmálar Víðivellir og Grænagróf

5.4.1 Skipulagssvæðið, afmörkun og lega

Svæðið afmarkast af Vatnsveitubró og Breiðholtsbraut. Engar byggingar eru á svæðinu og er því einungis um stígagerð og áningarstaði að ræða sem og nýjar brýr skv. skipulagsupprætti. Nánara staðarval fyrir brýr og legu stíga skal unnið í nánú samráði við fiskifræðinga og SVFR. Staðsetning og stærð áningarstaða er leiðbeinandi og verður ákvörðuð í hönnun m.t.t. landslags og staðháttu.

5.4.2 Núverandi mannvirki á svæðinu

Fjórar settjarnir eru á svæðinu. Ein ofan við Grænugróf, neðan við Fella- og Hólakirkju, önnur neðan við Lágaberg, ofan við Efri-Sporðhyl í Elliðaá, þriðja neðan við Hólahverfi á móts við Þrengsli í Elliðaánni við veiðistaðinn Hraun og sú fjórða er neðan við Seláshverfi meðfram Vatnsveituvegi norðan við Hraunbrún, dælustöð Orkuveitunnar.

Markmið settjarnanna er að minnka mengunarálag frá ofanvatnskerfum sem berast í Elliðaár. Þetta næst með því að fella út óuppleyst botnfellanleg efni (t.d. málningarflygsur, sand, malbiksslit, þyngri aðskotahluti o.fl.), sem berast frá gatnakerfum, bílplönum og þakflötum. Auk þess skiljast að í settjörnum eðlisléttari efni. Með þessu fyrirkomulagi verður hægt að bregðast við mengunaráhöppum sem kunna að verða innan áhrifasvæða þeirra ofanvatnskerfa sem tengd verða settjörnunum.

Mesta dýpi í tjörn við stöðugt vatnsborð er mest 1,2m. Næst bakkanum umhverfis alla tjörnina er 1,0m breitt svæði þar sem dýpi er 0,2m. Þetta svæði gegnir tvíþættu hlutverki. Annars vegar sem öryggissvæði og hins vegar til að mynda svæði á bökkum tjarnanna, þar sem votlendisgróður á auðveldar með að festa rætur og dafna. Á þessu svæði er einnig undirliggjandi siturkerfi, sem tryggir betri hreinsivirkni gagnvart þungmálum.

Tjarnir skulu afmarkaðar og eftir atvikum girtar, þar sem ástæða þykir til. Við settjarnir skal vera viðvörðunarskilti sem gerir grein fyrir vatnsdýpi og hættu fyrir börn. Landhalli niður í botnkóta verður mest 1:3.

Tryggt er með botnþéttingu að tjörnin leki ekki og er lekt botnþéttingar á bilinu 1×10^{-7} til 1×10^{-11} m/s.

Við stærðarákvörðun settjarna er miðað við sethraða agna 5-10 m/klst, eftir aðstæðum.

Gert er ráð fyrir hreinsun botnsets eftir þörfum. Tryggja þarf aðkomu að tjörnum til að hreinsa botnset en einnig að nálægum brunnum.

Í tjörninni neðan við Lágaberg, ofan við Efri Sporhyl í Elliðaá er grjótvörn meðfram jöðrum tjarnarinnar sem snúa að ánni. Við alverstu aðstæður sem stundum verða þegar hún leggur og brýtur af sér ísinn í leysingum er hugsanlegt að flæða muni yfir tjörnina.

6 Umhverfisskýrsla

Deiliskipulag Elliðaárdals fellur ekki undir lög um umhverfismat áætlana nr. 105/2006. Aftur á móti er gerð grein fyrir áhrifum deiliskipulagsins á umhverfið í samræmi við 12. grein skipulagslaga nr. 123/2010.

Í deiliskipulaginu er lögð áhersla á að varðveita og vernda náttúrufar í dalnum og gæta þess að jafnvægi sé gætt milli hins manngerða og náttúrulega. Þá er verið að skapa betri aðstæður til fjölbreyttrar útivistar og auka fjölbreytileika á mismunandi upplifunum sem dalurinn býður upp á. Í deiliskipulagi er einnig horft og lögð áhersla á verndun sögulegra minja á svæðinu og þá arfleifð sem þær geyma.

Helstu framkvæmdir skv. deiliskipulagi eru viðbætur við núverandi göngu- og hjólastígakerfi sem miðar að bættum tengingum, bæði í gegnum dalinn en einnig á milli hverfa sitt hvoru megin við dalinn. M.a. er gert ráð fyrir nýjum þverunum eða brúm yfir Elliðaár á sjö stöðum til viðbótar við núverandi þveranir. Stígakerfið miðar einnig að því að fjölga leiðum og þar með auka fjölbreytni göngu- og hjólaleiða í dalnum. Þá er í deiliskipulagi gert ráð fyrir áningarstöðum á völdum stöðu í dalnum.

Metin eru möguleg umhverfisáhrif þessara framkvæmda.

6.1 Landslag og sjónræn áhrif

Ekki er gert ráð fyrir að áhrif fyrirhugaðra framkvæmda verði veruleg á landslag og ásýnd að svæðinu. Um Elliðaárdalinn liggur þegar fjöldi göngustíga og er svæðið vinsælt útivistarsvæði. Þær framkvæmdir sem gert er ráð fyrir í deiliskipulagi eru að mestu nýir göngu- og hjólastígar ásamt brúm sem tengja stíga beggja megin dalsins. Þrátt fyrir að brýrnar séu sýnilegar er ekki gert ráð fyrir að sjónræn áhrif vegna þeirra verði veruleg og ekki er talið að framkvæmdir við nýja stíga hafi áhrif á landslag svæðisins sem er að hluta manngert.

6.2 Samfélags- og félagsleg áhrif

Líklegt er að uppbygging nýrra göngu- og hjólastíga um Elliðaárdal hafi jákvæði samfélags- og félagsleg áhrif því með bættri aðstöðu í dalnum má gera ráð fyrir að hann verði betur nýttur sem útivistarsvæði af íbúum aðliggjandi hverfa. Þá má gera ráð fyrir að bætt stígakerfi um dalinn verði hvetjandi til þess að íbúar Reykjavíkur fari hjólandi eða gangandi á milli staða í staðs þess að nota einkabílinn.

6.3 Menningarminjar

Í deiliskipulagi er lögð áhersla á verndun sögulegra minja á svæðinu og þá arfleifð sem þær geyma. Ekki er gert ráð fyrir að minjastaðir verði fyrir áhrifum vegna uppbyggingar skv. deiliskipulagi og því eru áhrif á menningarminjar talin óveruleg. Þá eru skilmálar um að með öllu sé óheimilt að ráðast í framkvæmdir í nánd við minjar nema að undangengnu samráði við Minjastofnun Íslands.

6.4 Náttúrufar

Í deiliskipulaginu er lögð áhersla á að varðveita og vernda náttúrufar í dalnum og þess gætt að jafnvægi sé á milli hins manngerða og náttúrulega. Vegna þessa er ekki talið að uppbygging skv. deiliskipulagi hafi mikil áhrif á náttúrufar. Áhrif á náttúrufar geta einnig talist jákvæð að því leyti að gert er ráð fyrir að umferð gangandi og hjólandi verði stýrt um svæðið með skilgreindu stígakerfi auk þess sem áningarstöðum verður fjölgað.

6.5 Útivist

Uppbygging skv. deiliskipulagi er talin hafa jákvæð áhrif á útivist þar sem verið er að skapa betri aðstæður til fjölbreyttrar útivistar og auka fjölbreytileika á mismunandi upplifunum sem dalurinn býður upp á.

6.6 Mannvirki

Í deiliskipulagi er það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns og rafstöðvarsvæðið í Elliðaárdal, ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg sett undir hverfisvernd sem samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda vegna umhverfislegrar sérstöðu. Vegna þessa eru áhrif á mannvirki talin jákvæð.

6.7 Samantekt og niðurstaða

Ekki er talið að framfylgd deiliskipulags hafi neikvæð umhverfisáhrif í för með sér. Jákvæð umhverfisáhrif vegna fyrirhugaðrar uppbyggingar eru talin vera vegna stýringar gangandi og hjólandi umferðar um dalinn og vegna betri aðstöðu til útivistar á svæðinu. Þá eru jákvæð áhrif talin vera vegna mannvirkja sem sett eru undir hverfisvernd.

7 Samráðs- og umsagnaraðilar

Gert er ráð fyrir samráði/umsögn frá eftirfarandi aðilum á skipulagstímanum en þeim verða kynntar eða sendar tillögur að skipulagsáætlunum. Að auki er stefnt á að kynna skipulagsvinnuna á opnu húsi/almennum fundi.

- Skipulagsstofnun
- Umhverfisstofnun
- Náttúrufræðistofnun
- Minjastofnun Íslands
- Borgarsögusafn Reykjavíkur
- OR/Veitur
- Skógræktarfélag Reykjavíkur
- Hestamannafélagið Fákur
- Landssamtök hjólreiðamanna
- Íþróttafélagið Fylkir
- Stangaveiðifélag Reykjavíkur
- Hollvinasamtök Elliðaárdalsins
- Hlaupahópurinn Árbæjarskókk
- Stjórn Toppstöðvarinnar

Eftirfarandi deildir og svið Reykjavíkurborgar:

- Samgöngustjóri
- Heilbrigðiseftirlitið
- Skrifstofa framkvæmda og viðhalds
- Skrifstofa Reksturs og umhirðu
- Skrifstofa umhverfisgæða

Deiliskipulagssvæðið Elliðaárdalur

Varðveislumat fyrir hús og mannvirki

Við mat á varðveislugildi húsa og mannvirkja eru metnir fjórir þættir: *Listrænt gildi, menningarsögulegt gildi, umhverfisgildi og upprunaleg gerð*. Niðurstaða varðveislumats, þ.e. varðveislugildi húsa, byggist síðan á innbyrðis mati á vægi hvers þáttar og vega þar þyngst gildi byggingarlistar, menningarsögu og umhverfis. Við mat á varðveislugildi húsa og mannvirkja er stuðst við leiðbeiningar Minjastofnunar um gerð byggða- og húsakannana og skráningu húsa og mannvirkja.¹

Í húsakönnun er gerð grein fyrir verndarstöðu viðkomandi húsa og mannvirkja gagnvart lögum og gildandi deiliskipulagi og/eða húsverndarstefnu sveitarfélags. Friðlýsing húsa og friðun húsa sem eru 100 ára og eldri byggir á lögum um menningarminjar nr. 80/2012. Þar er jafnframt kveðið á um umsagnarskyldu vegna húsa sem byggð eru 1925 og fyrr.²

Á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi eru einnig gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda, en hverfisvernd er skilgreind í skipulagslögum nr.

¹ Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019. Bls. 33-34.

² Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn → Leit í lagasafni → Leitarorð: „Lög um menningarminjar“. Sótt 6.12.2018.

123/2010.³ Hverfisvernd húsa og mannvirkja í Reykjavík byggir á borgarverndarstefnu Reykjavíkurborgar sem sett er fram í aðalskipulagi og tillögum sem settar eru fram í húsakönnunum og hljóta staðfestingu í deiliskipulagi. Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030* er sett fram núgildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndunarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda.⁴ Þar er jafnframt allt svæðið innan gömlu Hringbrautar / Snorrabrautar skilgreint sem hverfisverndarsvæði. Um verndun á því svæði er auk þess stuðst við eldri húsverndarstefnu í „Húsverndarskrá Reykjavíkur“ sem gefin var út með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.⁵

Verndunarflokkar sem byggja á lögum um menningarminjar nr. 80/2012:

Friðlýst hús og mannvirki - BLÁR FLOKKUR

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.⁶ Hús sem voru friðuð samkvæmt eldri lögum teljast nú einnig friðlýst.⁷ Um friðlýsingu segir í 5. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012: „Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.“

Friðuð hús og mannvirki - FJÓLUBLÁR FLOKKUR

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri eru friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.⁸ Gildir nú um *hús byggð 1920 eða fyrr* samkvæmt Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands. Athuga skal að heimildir geta verið um annað byggingarár en það sem gefið er upp í Fasteignaskrá.⁹

Umsagnarskyld hús - APPELSÍNUGULUR FLOKKUR

Hús sem hvorki eru friðuð né friðlýst en byggð 1925 eða fyrr, og kirkjur reistar 1940 eða fyrr, eru umsagnarskyld samkvæmt 30. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, þ.e. eigendum þeirra er skylt að leita umsagnar Minjastofnunar Íslands ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

³ *Skipulagslög* - nr. 123 - 22.9.2010. Tóku gildi 1.1.2011. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn → Leit í lagasafni → Leitarorð: „Skipulagslög“. Sótt 6.12.2018.

⁴ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: „Borg fyrir fólk“ og C-hluti: „Fylgiskjöl“ - „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna“. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur> → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

⁵ *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar*. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

⁶ *Lög um menningarminjar* - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013.

⁷ Friðlýst hús eru á skrá hjá Minjastofnun Íslands og þar er getið um friðunarár og hvaða hluti byggingar er friðaður, sjá: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðlýst hús og mannvirki → Reykjavík.

⁸ *Lög um menningarminjar* - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013. Sjá einnig vef Minjastofnunar Íslands: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðuð hús og mannvirki → Reykjavík.

⁹ Komi upp vafamál í tengslum við byggingarár húsa í Reykjavík má leita upplýsinga hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur í gegnum netfangið minjavarsla@reykjavik.is.

Ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010:¹⁰

I. kafli, 2. gr.: „*Hverfisvernd*: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“

IV. kafli, 12. gr.: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufarar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Verndunarflokkar sem byggja á hverfisvernd skv. skipulagslögum nr. 123/2010 og borgarverndarstefnu Reykjavíkur í AR 2010-2030:¹¹

***Einstök hús, húsaðir og götumyndir* - RAUÐUR FLOKKUR**

Einstök hús, húsaðir og götumyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.¹²

***Samstæður húsa og heildir* - GULUR FLOKKUR**

Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.¹³

Deiliskipulagssvæðið Elliðaárdalur

Til umfjöllunar er svæði sem afmarkast til norðurs af Vesturlandsvegi, til austurs af íbúðarbyggð í Ártúns-, Árbæjar- og Seláshverfi annarsvegar og göngustíg austan Elliðaáa hinsvegar, til suðurs af Breiðholtsbraut og til vesturs annarvegar af Hólaverfi og hinsvegar af línu sem liggur norðan Stekkjarbakka og áfram með Reykjarnesbraut. Stór hluti svæðisins er skilgreindur sem opið svæði (OP4) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.

Innan svæðisins standa friðlýst mannvirki sem tilheyra Elliðaárstöð (Rafstöðvarvegur 6, 8, 10, 12, 14, Árbæjarstífla og þrýstivatnspípa) og aðrar byggingar sem tengjast starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur (nú OR), s.s. Toppstöðin (Rafstöðvarvegur 4), aðveitustöðvarbyggingar (Rafstöðvarvegur 9 og 13) og félagsheimili (Rafstöðvarvegur 20). Af öðrum þekktum mannvirkjum, sem staðsett eru á norðurhluta deiliskipulagssvæðisins, má nefna íbúðarhúsið Ártún (Rafstöðvarveg 11) sem er aldursfriðað hús, jarðhúsin (Rafstöðvarveg 1a) og veiðihús (Rafstöðvarveg 2). Önnur hús og mannvirki sem standa innan svæðisins eru m.a. íbúðarhús við Stekkjarbakka og Vatnsveituveg og lokahús sem reist voru

¹⁰ Skipulagslög - nr. 123 - 22.9.2010. Tóku gildi 1.1.2011.

¹¹ Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. C-hluti: „Fylgiskjöl“ - „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna“. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur> → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

¹² Áður: **grænn** flokkur: Verndun 20. aldar bygginga, **rauður** flokkur: Tillaga að friðun og **dökkgulur** flokkur: Verndun götumynda, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

¹³ Áður: **ljósgulur** flokkur: Verndun byggðamynsturs og **milligulur** flokkur: Verndun svæða, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur. Að auki eru innan svæðisins minjar sem skráðar eru í fornleifaskrá.

*Hluti þeirra mannvirkja sem tilheyra Elliðaárvirkjun hafa nú þegar verið friðlýst og eitt hús, Ártún, er friðað vegna aldurs. Borgarsögusafn hefur jafnframt lagt til í útgefinni skýrslu nr. 183/2017,¹⁴ að það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns og rafstöðvarsvæðið í Elliðaárdal, ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg verði skilgreint sem eitt hverfisverndarsvæði og njóti verndar í gulum flokki: Samstæður húsa og heildir. Að mati safnsins getur verndu ofantalinna svæða eða minjaheilda sem hverfisverndarsvæðis átt samleið með verndun og uppbyggingu Elliðaárdals sem útvistarsvæðis og borgargarðs. **Borgarsögusafn áréttar þessa niðurstöðu sína og leggur hér með til hverfisverndun þess hluta svæðisins sem fellur innan deiliskipulags Elliðaárdals.***

HÚSVERNDARSKRÁ REYKJAVÍKUR

Varðveislumat húsa á ofangreindu svæði:

BLÁR FLOKKUR: *Friðlýst hús og mannvirki.*

Elliðaárvirkjun og mannvirki sem henni tilheyra, Rafstöðvarvegur 6, 8, 10, 12, 14 (án síðari tíma viðbygginga), Þrýstivatnspípa og Árbæjarstífla.

Rafstöðvarvegur 6 – Elliðaárstöð, rafstöðvarhús – b. 1921.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Stöðvarhús Elliðaárstöðvar tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið er með fyrstu mannvirkjum Rafmagnsveitu Reykjavíkur á svæðinu og var sérhannað til að hýsa tækjabúnað rafstöðvarinnar. Það er mikilvægur vitnisburður um þær miklu tæknibreytingar sem urðu með tilkomu rafmagnsvæðingar í Reykjavík á fyrri hluta 20. aldar. Húsið er mjög upprunalegt að gerð með upprunalegum tækjabúnaði og innri frágangi.

Rafstöðvarvegur 8 – Elliðaárstöð, íbúðarhús rafstöðvarstjóra – b. 1921.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Íbúðarhúsið tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið stendur sem vitnisburður um starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur og ábúð á staðnum.

¹⁴ Drífa Kristín Þrastardóttir o.fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*. Borgarsögusafn, skýrsla nr. 183, bls. 128-129.

Rafstöðvarvegur 10 – Elliðaárstöð, hlaða – b. 1933.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Hlaðan tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið stendur sem vitnisburður um búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Rafstöðvarvegur 12 – Elliðaárstöð, fjós – b. 1924.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Húsið tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Það stendur sem vitnisburður um þann búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Rafstöðvarvegur 14 – Elliðaárstöð, spennistöð – b. 1937.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Um er að ræða þann hluta hússins sem byggður var 1937 eftir teikningu Sigurðar Guðmundssonar, þ.e. spennistöðvarhús hannað í anda fúnkisstefnunnar. Það tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar.

Elliðaárstöð, Árbæjarstífla – b. 1920-1929.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Um er að ræða fyrsta áfanga stíflunnar, sem reistur var á árunum 1920-1929.

Elliðaárstöð, þrýstivatnspípa – b. 1920, 1931-1932 og 1978

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Frá Árbæjarstíflu voru lagðar tvær þrýstivatnspípur niður í stöðvarhúsið, sú fyrri 1920 og önnur á árunum 1931 til 1932. Þessar pípur voru úr tréborðum sem haldið var saman með járngjörðum. Árið 1978 var sett ein pípa í hinna tveggja. Sú pípa er einnig úr timbri. Hún er að hluta ofanjarðar, en hulin jarðvegi sem myndar lágan grasi vaxinn hrygg meðfram ánum að norðanverðu.

FJÓLUBLÁR FLOKKUR: *Friðuð hús og mannvirki.*

Rafstöðvarvegur 11 – Ártún, íbúðarhús – b. 1910

Friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Húsið og umhverfi þess bera vitni um langa sögu jarðarinnar Ártúns og búskapar á svæðinu fyrir tíð íbúðarbyggðar og skipulags á svæðinu. Húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins Ártúns.

GULUR FLOKKUR: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.*

Bújörð Ártúns, rafstöðvarsvæðið í Elliðaárdal ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg

*Borgarsögusafn hefur lagt til í útgefinni skýrslu nr. 183/2017,¹⁵ að skilgreint verði sem eitt hverfisverndarsvæði það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns, rafstöðvarsvæðið með eldri og yngri húsum tilheyrandi Elliðaárvirkjun og húsabyrpingu við Rafstöðvarveg sem samanstendur af starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum sem byggð voru á Ártúnsblettum. **Borgarsögusafn áréttar þessa niðurstöðu sína og leggur hér með til hverfisverndun þess hluta svæðisins sem fellur innan deiliskipulags Elliðaárdals.***

Ártún er ein af fáum gömlum bújörðum í Reykjavík þar sem enn stendur hús (b. 1909) á bæjarhólum. Elsta heimild um byggð á jörðinni er frá 1379. Íbúðarhús jarðarinnar Ártúns er friðuð, ásamt fornleifum gamla bæjarstæðisins, þ.e. bæjarhól, heimtröð, túngörðum og túnum. Æskilegt er að varðveita húsið og umhverfi þess sem menningar- og búsetulandslag sem ber vitni um langa sögu jarðarinnar. Elliðaárvirkjun og eldri mannvirki sem henni tilheyra eru friðlýstar menningaminjar. Virkjunin hafði og hefur enn mikil áhrif á umhverfi Elliðaárdals og segir sögu tæknibreytinga sem urðu á fyrri hluta 20. aldar. Hin friðlýsta húsabyrping sunnan Rafstöðvarvegur er ótvírætt ein hin mikilvægasta í menningar- og byggingarsögu Reykjavíkur. Yngri mannvirki tilheyrandi virkjuninni, svo sem toppstöðin (Rafstöðvarvegur 4), eru einnig hluti af þessari sögu og æskilegt væri að vernda allt svæði rafstöðvarinnar sem heild. Hús starfsmanna Rafmagnsveitunnar sem byggð voru við Rafstöðvarveg á fjórða og fimmta áratugnum eru einnig hluti af þessari heild.

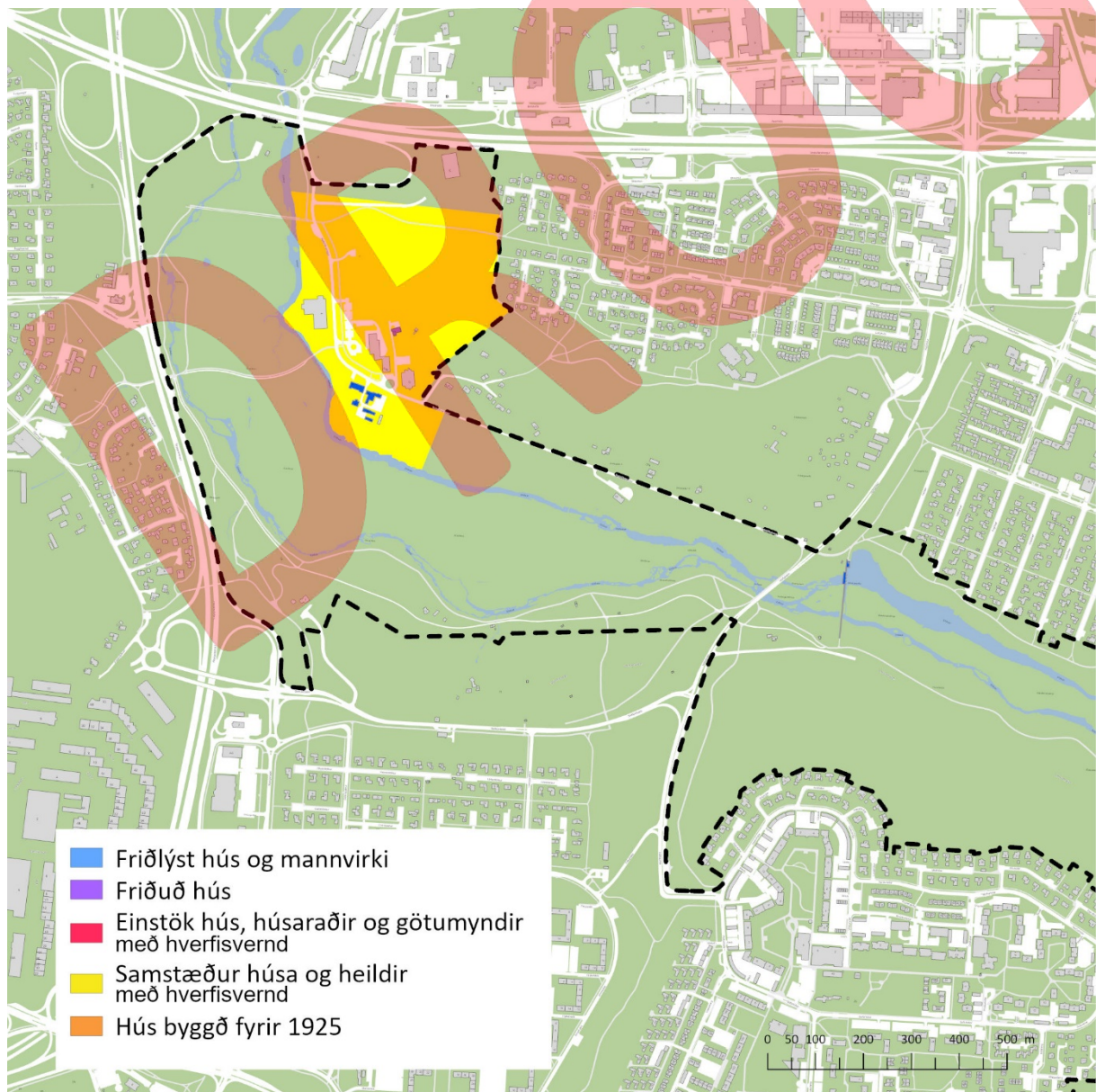
Innan þeirrar húsabyrpingar sem stendur við Rafstöðvarveg eru einnig hús sem byggð voru á erfðafestublettum (Ártúnsblettum 1-3) á svipuðum tíma. Þau hús sem eftir standa í Reykjavík af þeim sem byggð voru á erfðafestulöndum, eru til vitnis um búsetulandslag sem áður einkenndi bæjarlandið utan meginbyggðarinnar og hvarf að mestu með tilkomu

¹⁵ Drífa Kristín Þrastardóttir o.fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*. Borgarsögusafn, skýrsla nr. 183, bls. 128-129.

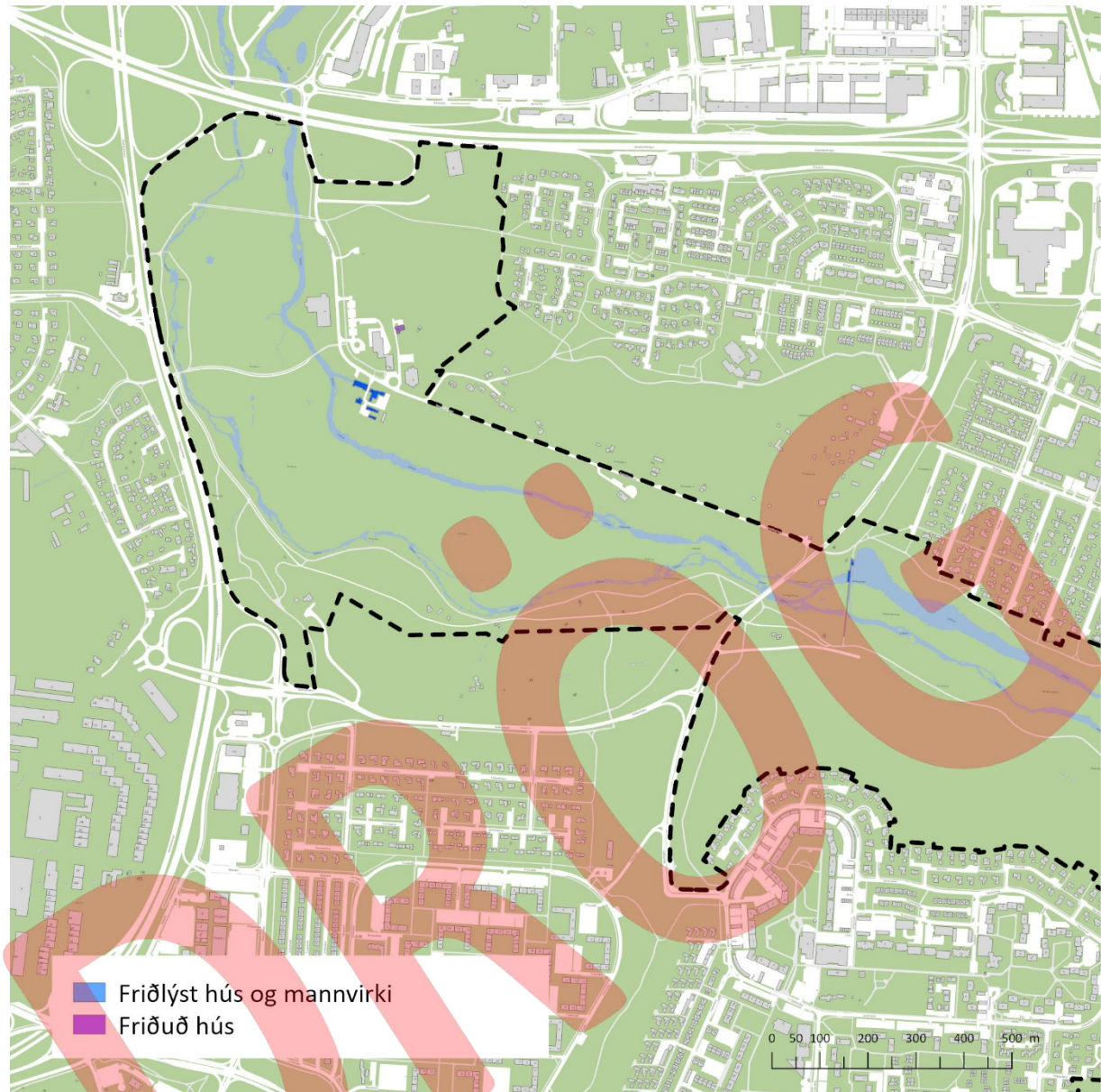
skipulagðra hverfa. Mikilvægt er að huga að verndun þessara húsa og nánasta umhverfis þeirra, en það er einna helst á svæðum sem standa á jöðrum skipulagðra hverfa eða innan útvistarsvæða, eins og í Laugardal og Elliðaárdal, sem enn má finna heildir eða þyrpingar slíkra húsa með sínu upprunalega gróna umhverfi.

Að mati Borgarsögusafns getur verndun ofantalinna svæða eða minjaheilda sem hverfisverndarsvæðis átt samleið með verndun og uppbyggingu Elliðaárdals sem útvistarsvæðis og borgargarðs.

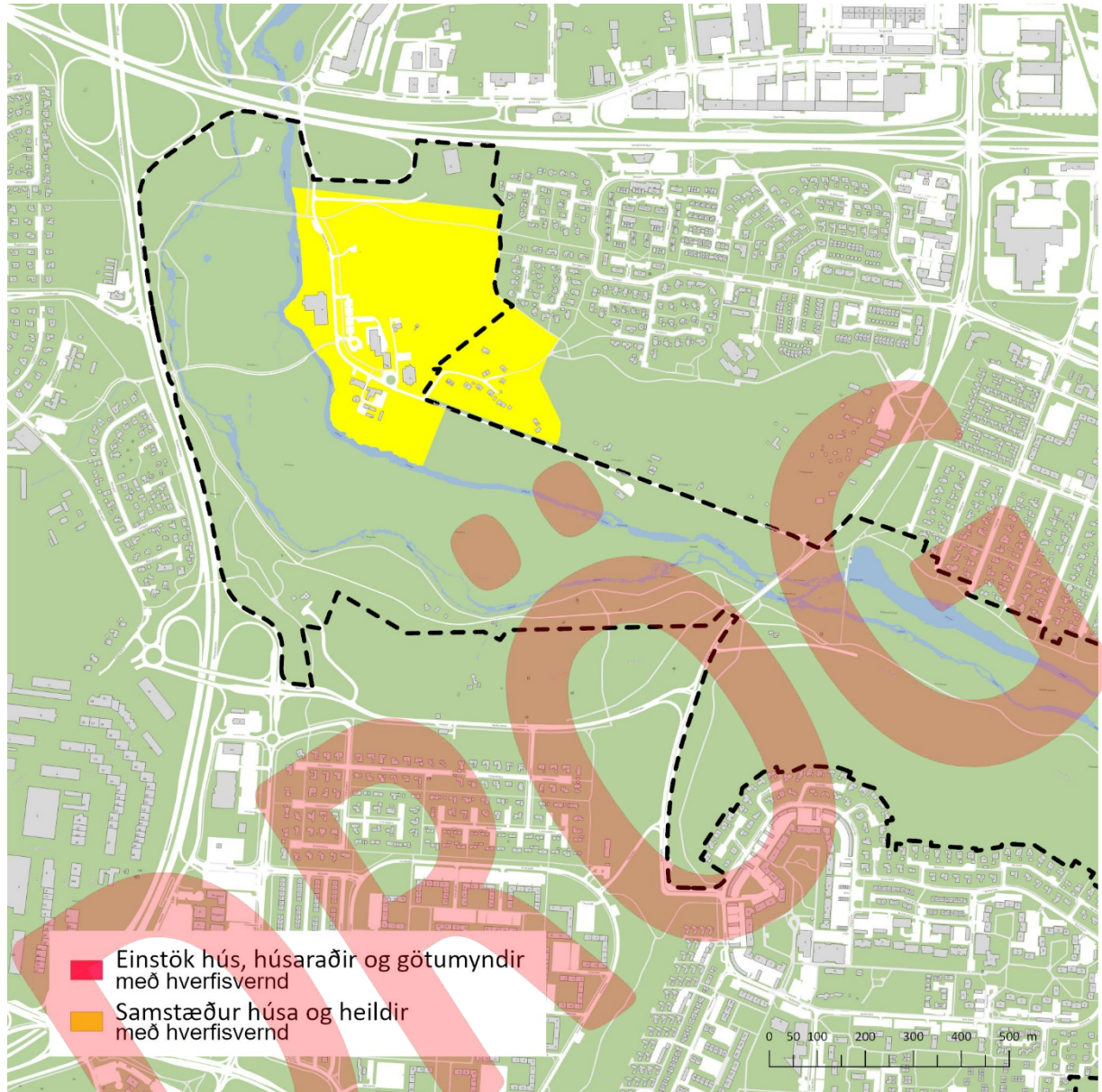
HÚSVERNDARKORT REYKJAVÍKUR Elliðaárdalur

Friðuð og friðlýst hús innan svæðisins

Tillögur um hverfisverndun innan svæðisins

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Jarðhús

Upphafleg gerð

Tegund	Stálbindingur
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Stálbent bogapak
Þakklæðning	Torf
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

2004 Nýr kjallari
Endurbygging
Ný klæðning
Gluggabreyting
Útlitsbreyting

2006 Stoðveggur
Innt./þjónusturými

Hönnuðir breytinga

Pálmar Kristmundsson arkitekt

Pálmar Kristmundsson arkitekt

Saga

Jarðhúsin í Ártúnsbrekku (mhl. 01) voru reist árið 1949 sem kartöflu- og grænmetisgeymslur. Norðan megin við jarðhúsin stóð vélarhús sem reist var á svipuðum tíma eða um 1948. Vélarhúsið var að öllum líkindum fjarlægð þegar Vesturlandsvegur var lagður en ekki sjást ummerki um það á loftmyndum eftir 1971.

Jarðhúsin samanstanda af sjö samhliða skálum eða bogaskemmum (mhl. 01) sem voru upphaflega að mestu byggðar inn í landhalla Ártúnsbrekku. Jarðhúsin voru reist úr efnismiklu bárujárni af þeirri gerð sem talið er að hafi verið notað í sprengiefnageymslur á stríðsárunum.

Þörf fyrir kaldar geymslur eins og jarðhúsin, kom til með aukinni matjurtaræktun Reykvíkinga á stríðsárunum ásamt auknum hita í húsum bæjarbúa í kjölfar hitaveitu. Auk einstaklinga nýttu ýmis fyrirtæki sér jarðhúsin, m.a.

Grænmetisverslun ríkisins og síðar Grænmetisverslun landbúnaðarins. Á níunda áratugnum var þar svepparækt. Árið 2003 var alfarið hætt að nýta jarðhúsin sem kartöflugeymslur.

Á árunum 2004–2006 voru jarðhúsin endurnýjuð að stórum hluta eftir teikningum Pálmars Kristmundssonar arkitekts og gerðar á þeim miklar útlits- og fyrirkomulagsbreytingar. Þá var reist neðanjarðargeymsluhúsnæði undir bílplani á vesturhluta lóðarinnar (mhl. 02), gólf í jarðhúsunum lækkað, starfsemi og notkun húsanna breytt, frístandandi steinsteypdur veggur reistur einum metra frá vesturhlið og gerðar breytingar á opnunum (s.s. gluggum, og hurðaopum) í vestur. Grafíð var frá austurhlið jarðhúsanna og settur þar gluggi með flóttaleið frá millipalli en einnig voru settir millipallar í fimm skemmur af sjö. Árið 2006 var reistur stoðveggur við austurhlið og veitt leyfi til að nýta rýmið milli austurhliðar og stoðveggs fyrir inntaksklefa/þjónusturými (mhl. 02). Með þessum breytingum eru skemmurnar í raun ekki lengur niðurgfarnar. Eftir breytingarnar hafa jarðhúsin þjónað m.a. sem veitingahús, veislu- og sýningasalir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Sjö samhliða bogaskemmur (jarðhús), með seinni tíma útlitsbreytingum og viðbyggingum. Upphaflega niðurgfarnar eða felldar inn í landhalla, en standa nú í breyttri mynd.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Jarðhúsin standa sem heimild um fyrra hlutverk sitt og sögu matjurtaræktunar í Reykjavík, þrátt fyrir að hafa verið breytt úr sinni upphaflegu mynd sem niðurgfarnar grænmetis-skemmur.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Upphaflega var einungis vesturgafli jarðhúsanna sýnilegur og féllu þau inn í gróið nærumhverfi, en eru nú með nýlegum breytingum meira áberandi og falla ekki eins vel að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs. Gerðar hafa verið miklar útlits- og fyrirkomulagsbreytingar á jarðhúsunum samhliða breyttu hlutverki þeirra. Breytingarnar hafa rýrt upprunaleika þeirra.

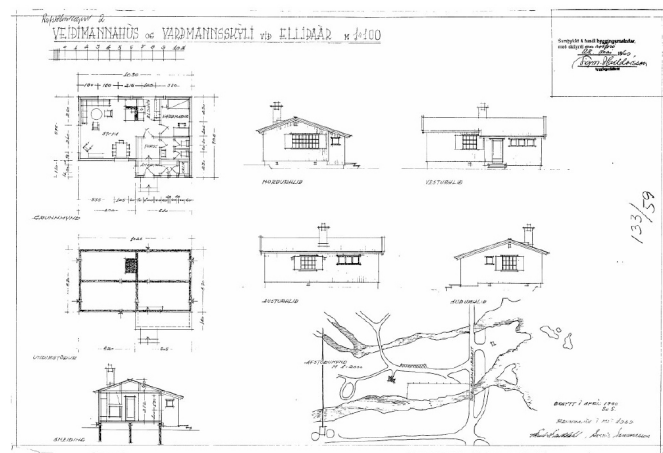
Varðveislugildi:

Húsin hafa miðlungs varðveislugildi. Þau hafa mikið menningarsögulegt gildi en þær breytingar sem gerðar hafa verið á þeim hafa að nokkru leyti rýrt varðveislugildi þeirra. Húsin standa innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðarkönnun. Borgarhluti 7. Arbær.*

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Sverrir Sæmundsson
Skúli H. Norðdahl

Upphafleg notkun
Veðiðhús

Upphafleg gerð

Tegund Timburgrind
Klæðning Timbur
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Eir
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir var reist árið 1960 sem veiðimanna- og varðmannsskýli eftir teikningu Sverris Sæmundssonar og Skúla H. Norðdahl en í frétt *Morgunblaðsins* frá 18. febrúar 1960 er greint frá því að framkvæmdir séu hafnar við byggingu hússins.

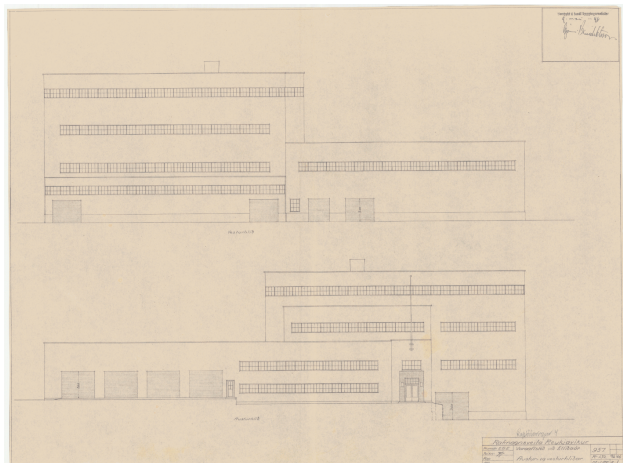
Húsið stendur stakstætt í hólmanum á milli austur- og vesturkvíslar Elliðaáanna, rétt sunnan vegarins upp Ártúnsbrekku. Það er eina veiðihúsið sem reist hefur verið við Elliðaáarnar frá því að breskir veiðimenn stunduðu þar veiðar á fyrri hluta 20. aldar og reistu þar veiðihús sem nú eru horfin.

Húsið var byggt af Rafmagnsveitu Reykjavíkur (nú Orkuveita Reykjavíkur), sem hafði umsjón með vatnsréttindum í Elliðaám frá 1925, en Stangveiðifélag Reykjavíkur (SVFR), sem leigt hefur árnar frá stofnun félagsins 1939, mun hafa lagt húsinu til seturstofuhúsgögn (*Þjóðviljinn*, 1.5.1960, bls. 12). Í húsinu átti að vera rúmgóð harðviðarklædd setustofa með arni og tilheyrandi grjóthleðslu, veiðimannaherbergi, eldhúsi og forstofu.

Í dag (2019) er húsið í umsjón SVFR sem nýtir húsið undir veiðitengda starfsemi.

Varðveislumat

- Byggingarlist:** **Miðlungs gildi.** Einfalt timburhús með skálasniði.
- Menningsögulegt gildi:** **Miðlungs.** Húsið er eina eftirstandandi veiðihúsið á svæðinu en veiði hefur verið stunduð í Elliðaám frá fornu fari.
- Umhverfisgildi:** **Miðlungs.** Húsið er lágreist og stendur stakstætt í grónu umhverfi. Norðurhlíð hússins sést frá Höfðabakkabrú. Að öðru leiti er húsið lítt sjáanlegt sökum trjágróðurs og hefur því lágmarksáhrif á umhverfið.
- Upprunaleg gerð:** **Hátt gildi.** Húsið virðist óbreytt að mestu.
- Varðveislugildi:** **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Frumdrættir E. G. E.
Teiknað af B. S.Upphafleg notkun
Varastöð/Toppstöð

Upphafleg gerð

Tegund Stálgrind
Klæðning Cellotex
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Járn, Cellotex
Undirstöður Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar
 1963 Viðbygging
 1972 Þakbreyting
 1974 Ný klæðning
 Útlitsbreyting

Hönnuðir breytinga

Eiríkur Einarsson arkitekt
 Eiríkur Einarsson arkitekt
 Páll Flygenring verkf.

Saga

Byggingin, sem í daglegu tali er nefnd Toppstöðin, var olú- og kolakýnt gufuafsstöð, reist árið 1946 og tekin í notkun árið 1948. Hlutverk hennar var að sinna toppálagspunktum í raforkubörf og hitaveitu og dregur hún nafn sitt af því. Starfsemi Toppstöðvarinnar var lögð niður árið 1981 og var húsið um tíma nýtt sem geymsluhúsnæði fyrir Landsvirkjun. Árið 2008 tók samnefnt frumkvöðlasetur hluta hússins undir sína starfsemi.

Toppstöðinni var valin staður við Elliðaánnar m.a. vegna þess að aðgangur þurfti að vera að kælivatni fyrir starfsemina. Bandarískur húsasmiðameistari var fenginn til að vinna að teikningum að húsinu en arkitektarnir Sigurður Guðmundsson og Eiríkur Einarsson gerðu tillögur um einstök atriði. Burðarvirki hússins er hnoðuð stálgrind en efnið í stálgrindina kom tilskorið frá verksmiðjunni Bethlehem Steel Corp í Bandaríkjunum. Stálgrindin var reist upp, sett saman og hnoðuð á staðnum undir leiðsögn bandaríks verkstjóra (*Tímarit V. F. Í.*, 1948, 3. tbl., bls. 29-51). Klæðning hússins var gerð af 4 cm þykkum Cellotexplötum sem skrúfaðar voru utan á grindina. Yfir samskeyti voru settir álhúðaðir járnlistar. Gluggarnir voru upphaflega úr járni, þakið flatt með 5 mm þykku stórbáróttu asfaltbornu járni. Ofan á járnið var lagt tvöfalt plötulag úr asfaltbornu Cellotexi. Hæsti og stæsti hluti hússins er ketilhús, sem stendur vestast, austan við það er túrbínuhús og lægri verkstæðis og skrifstofubýgging, en sunnar er kolageymslubýgging.

Staðsetning hússins á lóðinni var hugsuð með þeim hætti að hægt væri að byggja við það til norðurs, líkt og gert var árið 1963 eftir teikningu Eiríks Einarssonar arkitekts. Árið 1972 var þaki hússins breytt í lágreist valmaþak eftir teikningum Eiríks. Tveimur árum síðar var byggingin klædd með trapísuklæðningu úr lituðu stáli og hylur hún upprunalegu klæðninguna, sem enn er til staðar, auk hluta af gluggum og dyrum hússins. Byggingin er því töluvert breytt í útliti frá upphaflegri hönnun sem var í anda fúnkisstefnunnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hratt iðnaðarhús í fúnkisstíl sem hannað var sem hjúpur um sérhæfðan vélbúnað. Burðarvirki hússins telst til óalgengra lausna hér á landi og veitir byggingunni því ákveðna sérstöðu.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið og sá vélbúnaður sem það hýsir stendur sem vitnisburður um innviðasögu borgarinnar og lausnir síns tíma í orkumálum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Byggingin er áberandi í dalnum og sker sig úr í viðkvæmu umhverfi. Staðsetning hússins réðst upphaflega af nauðsynlegri tengingu við önnur mannvirki á svæðinu.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Húsinu hefur verið breytt með nýju þakformi, stækkun og nýrri klæðningu og hefur þar með að nokkru leyti tapað sínum upphaflegu fúnkiseinkennum en hýsir enn upphaflegan vélbúnað.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Byggingin gæti boðið upp á fjölbreytta nýtingarmöguleika að gerðum nauðsynlegum endurbótum. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðarkönnun. Borgarhluti 7. Árber.*

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Jón Þorláksson, G. Hlíðdal og
A. B. ChristensenUpphafleg notkun
Aflstöðvarhús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
Gluggabreyting

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.

Saga

Til að mæta vaxandi raforkuþörf í bænum samþykkti bæjarstjórn Reykjavíkur árið 1919 að láta virkja Elliðaárnar og reisa rafstöð, nálægt býlinu Ártúni. Fyrstu teikningar af rafstöðvarhúsi gerði Jón Þorláksson verkfræðingur árið 1918. Teikningu Jóns svipar útlitslega til hússins sem var að lokum byggt en skipulag þess var í stöðugri þróun og komu samstarfsmenn Jóns, Guðmundur Hlíðdal og Aage Broager Christensen, verkfræðingar, einnig að hönnun hússins á seinni stigum. Teikning þeirra frá 1921 sýnir húsið nokkurn veginn í þeirri mynd sem það var byggt (að frátalinni stækkun frá 1933).

Frankvæmdir við stíflugerð og byggingu stöðvarhússins og íbúðarhúss stöðvarstjóra hófust á fyrri hluta árs 1920 og var að mest lokið fyrir jól sama ár. Þann 27. júní 1921 var stöðin vígð að viðstöddum Kristjáni konungi X og Alexandrínu drottningu. Rafmagn frá Elliðaárstöð, sem var ætlað fyrir smáidnað og til lýsingar í bænum, var leitt með ofanjarðarlinu frá rafstöðinni í aðveitustöð á Skólavörðuholti.

Rafstöðvarhúsið er hannað í látlausum nýklassískum stíl en útlit þess minnir m.a. á norrænar rafstöðvarbyggingar frá svipuðum tíma (sjá grein Stefáns Pálssonar í *Morgunblaðinu*, 19.7.2004, bls. 18). Það er byggt úr steinsteypu og hefur frá upphafi verið með járnklæddu þaki. Húsið skiptist í tvo aðalhluta, einlyftan vélasal og tvílyft háspennuhús. Vélasalur hýsti og hýsir enn túrbínur á steiptum undirstöðum og aðrar rafmagnsvélar. Þar voru veggir lagðir postulínsflísus upp að gluggum, en að öðru leyti var salurinn hvíttaður og gólfíð lagt leirtíglaflísus. Í lofti salarins eru sýnilegir (málaðir) burðarbitar úr timbri. Önnur rými í húsinu voru máluð, loft kalksléttuð og hvíttuð. Árið 1933 var byggð viðbygging í samskonar stíl við vesturgafli hússins eftir teikningu Sigurðar Ólafssonar sem starfaði sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunum á þeim tíma. Inngangar á suður- og norðurhlíð hússins voru færðir í kjölfar stækkunarinnar og bogagluggum fjölgaði úr 4 í 6. Árið 2010 var starfsemi hætt í Elliðaárstöð.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Hús sérhannað til að hýsa tækjabúnað rafstöðvar, í látlausum nýklassískum stíl með stórum bogadregnum gluggum og allháu risi.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið og sá tækjabúnaður sem það hýsir, ásamt öðrum friðlýstum mannvirkjum Elliðaárvirkjunnar, er mikilvægur vitnisburður um þær miklu tæknibreytingar sem urðu með tilkomu rafmagnsvæðingar á fyrri hluta 20. aldar í Reykjavík.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið er hluti af heildstæðri húsaþyrpingu sunnan Rafstöðvarvegar. NA-hlíð hússins er áberandi frá Rafstöðvarvegi og veitir húsinu sérstöðu í nærumhverfinu.

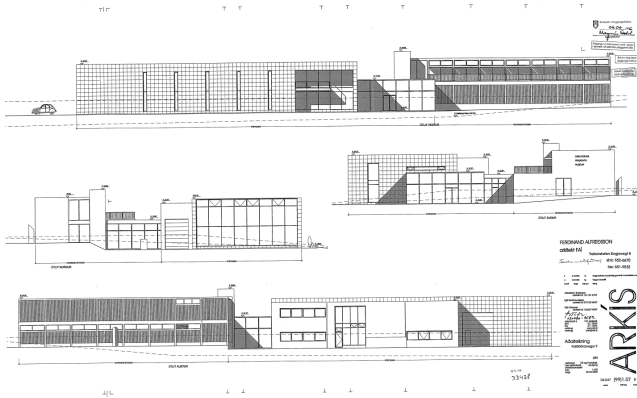
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er að mestu óbreytt en hefur verið stækkað með viðbyggingu í sama stíl. Upprunalegur tækjabúnaður er til staðar í húsinu og allur innri frágangur í tækjasal óbreyttur.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og nýtur því verndar í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðarkönnun. Borgarhluti 7. Árbær.*

Fyrsti eigandi Fornbílaklúbbur Íslands Hönnun ARKÍS

Upphafleg notkun
Sýningarrými

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Flísar
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Dúkur
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

2012	Innra skipulag
2015	Innra skipulag
2019	Innra skipulag

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var reist á árunum 2007-2011, sem félagsheimili og sýningarsalur fyrir Fornbílaklúbb Íslands, eftir teikningum ARKÍS. Um leið var reist tengibygging (þjónusturými) milli hússins og húss Orkuveitunar suðaustar á sömu lóð (sjá Rafstöðvarveg 9). Framkvæmdir við byggingu hússins hófust árið 2007 en töfðust vegna efnahagsástands og fjárhagsörðuleika. Árið 2011 var húsið fohelt en það ár seldi Fornbílaklúbburinn það án þess að hafa lokið uppbyggingu og frágangi. Um tíma var líkamsræktarstöð starfrækt í húsinu. Í dag (2020) eru Hitt Húsið og Samband íslenskra framhaldsskólanema m.a. með aðstöðu í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Steinsteypt atvinnuhús, hannað undir sérhæfða starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Síðan Fornbílaklúbburinn seldi húsið hefur ýmis starfsemi verið þar s.s. líkamsræktarstöð og nú (2020) Hitt Húsið, miðstöð ungs fólks á vegum Reykjavíkurborgar og Samband íslenskra framhaldsskólanema.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum norðan Rafstöðvarvegar.

Upprunaleg gerð:

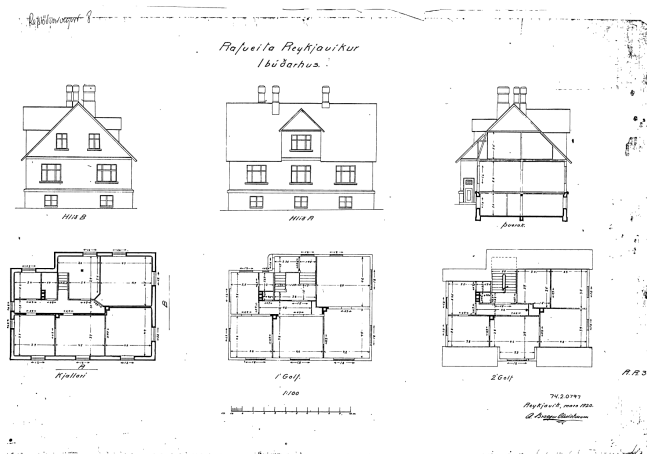
Hátt gildi. Húsið er óbreytt að gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi og stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun A. B. Christensen

Upphafleg notkun
Íbúðarhús rafstöðvarstjóra

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Kalksléttáð
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
 Kjallari
 Ris

Helstu breytingar

1975 Anddyri N-hlið
 Inngangur S-hlið
 1997 Innra skipulagi br.

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Kr. Kristinsson
 Ferdinand Alfredsson

Saga

Húsið sem hér um ræðir er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Upphaflega var húsið hannað sem íbúðarhús fyrir rafstöðvarstjóra. Það kemur fyrst fyrir á teikningu Aage Broager Christensen verkfræðings frá árinu 1920 en það var teiknað og byggt samhliða rafstöðvarhúsinu (Rafstöðvarvegi 6).

Bygging hússins hófst snemma í maí 1920 en í október sama ár voru fyrstu herbergin tekin í notkun. Byggingu hússins taldist að mestu leyti lokið fyrir júl 1920 (*Tímarit V. F. Í.*, 1921, 6. tbl., bls. 74). Elliðaárstöð var síðan vígð og hún tekin í notkun í júní 1921.

Árið 1975 var byggt anddyri við norðurhlið hússins. Sama ár var inngangi, tröppum og hurð bætt við suðurhlið hússins. Upphaflegt útlit hússins breyttist töluvert við viðbæturnar. Árið 1997 var fyrirkomulagi innandyrna breytt til funda- og námskeiðahalds.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal íbúðarhúsið sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Íbúðarhúsinu svipar til timburhúsa í sveitserstíl hvað varðar gluggasetningu, djúpt þakskegg og sökkulbrún við hæðarskil kjallara og hæðar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun og stendur sem vitnisburður um starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur og ábúð á staðnum.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið er hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarvegjar.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Útliti hússins hefur verið breytt með nýjum inngöngum á norður- og suðurhlið. Skipulagi innandyrna hefur jafnframt verið breytt.

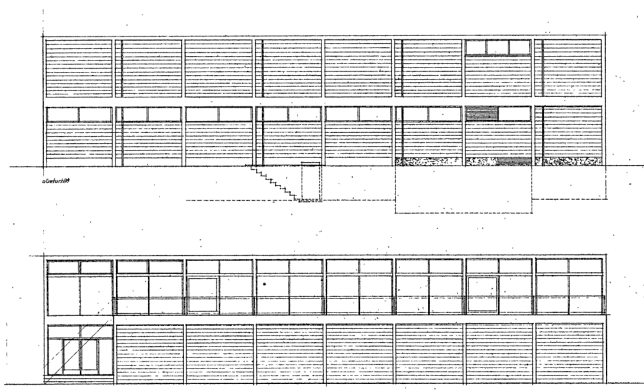
Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi en það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar skv. skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðarkönnun. Borgarhluti 7. Árbær.*

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Gunnlaugur Halldórsson og
Guðmundur Kr. Kristinsson

Upphafleg notkun
Aðveitustöð

Upphafleg gerð

Tegund Holsteinn
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari
Svalir

Helstu breytingar

1990 Innra skipulagi br.
1995 Innra skipulagi br.
2006 Innra skipulagi br.
Tengibygging
2013 Nýir gluggar
2013 Breyting á hurðum
Innra skipulag
Ný klæðning

Hönnuðir breytinga

Ferdinand Alfredsson arkitekt
Ferdinand A. og Guðm. Kr. arkitekt
ARKÍS arkitekt
Egill Guðmundsson og arkitekt
Aðalsteinn Snorrason arkitekt

Saga

Húsið var hannað sem aðveitustöð fyrir Rafmagnsveitu Reykjavíkur og reist á árunum 1966-1968 eftir teikningu Gunnlaugs Halldórssonar og Guðmundar Kr. Kristinssonar arkitekta. Húsið var brunavirt í ágúst 1968 og er þá sagt hlaðið úr holsteini milli steinsteypra súlna, múrhúðað og málað. Húsið gekk undir nafninu Aðveitustöð.

Árið 1990 voru innréttaðir sýningarsalir á efri hæð hússins og opnuð þar sýning á munum nýstofnaðs Minjasafns Rafmagnsveitunnar. Eftir að starfsemi aðveitustöðvarinnar var flutt í nýtt hús að Rafstöðvarvegi 13 árið 1994, var fræðslusetur OR, Orkuheimar, opnað á neðri hæð hússins. Starfsemi safnsins og fræðslusetursins var lögð niður árið 2010 og hafa ýmis aðilar haft starfsemi í húsinu síðan.

Á árunum 2006-2011 var reist hús norðar á lóðinni (sjá, Rafstöðvarveg 7) undir starfsemi Fornbílaklúbbs Íslands. Samtímis var reist tengibygging milli húsanna með móttökusal og inngöngum fyrir hvora byggingu. Við breytingarnar voru endurbætur gerðar á húsinu (s.s. á klæðningu) og lóðinni. Árið 2011 seldi Orkuveitan húsið og árið 2012 fékkst leyfi fyrir breyttri starfsemi í því. Árið 2013 voru frekari breytingar gerðar, m.a. innra skipulagi breytt, gaflar hússins klæddir með ljósri flísaklæðningu og nýjir gluggar settir á vesturhlið og suðurgافل.

Í dag 2020, er Hitt húsið, miðstöð ungs fólks (á vegnum Reykjavíkurborgar), m.a. með starfsemi í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Atvinnuhús fyrir sérhæfða starfsemi í módernískum anda, með breytingum í anda nútíma húsagerðar.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

Umhverfisgildi:

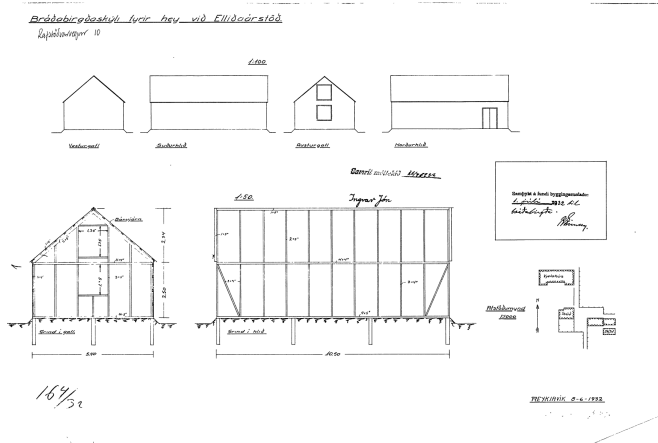
Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum OR sem staðsett eru norðan Rafstöðvarvegjar.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsinu hefur verið breytt töluvert, svo sem með klæðningu á göflum og gluggum á suður- og vesturhlið sem breytt hafa upprunalegri ásýnd hússins að hluta

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi og stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Sigurður Ólafsson
verkfræðingurUpphafleg notkun
Heyhlaða

Upphafleg gerð

Tegund Timbur, bindingur
Klæðning Bárújárn
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
 1998 Geymsluskýli á lóð

Hönnuðir breytinga

Jakob Guðjohnssen verkfr.
 Ferdinand Alfredsson arkitekt

Saga

Byggingin sem hér um ræðir er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyra Elliðaárvirkjun. Hún var byggð árið 1933 eftir teikningum Sigurðar Ólafssonar sem starfaði sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunni á þeim tíma (Mbl. 9.1.1970, bls. 18). Sama ár og húsið var byggt var það lengt til vesturs og teiknaði Jakob Guðjohnssen viðbótina en hann starfaði einnig sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunni og varð síðar rafmagnsstjóri.

Húsið var byggt sem bráðabirgðarskýli fyrir hey en frá því í tíð fyrsta stöðvastjórans, Ágústs Guðmundssonar og Sigríðar Pálsdóttur, var kúabúskapur á staðnum. Fyrir stóð fjós á svæðinu og standa þessi hús sem minjar um þá tíð þegar búskapur fylgdi ábúð á staðnum.

Árið 1998 var óeinangrað opið geymsluskýli reist á lóðinni, austan við hlöðuna og fjósið, ásamt tveggja metra háu grindverki úr timbri og stáli sem myndar lokað port milli húsanna. Í dag (2020) virðist gámur sem staðsettur er í NA-horni, vera hluti af grindverkinu kringum húsin. Samkvæmt Fasteignaskrá er húsið nýtt í dag sem geymsla.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal hlaðan sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einföld timburskemma (hlaða) frá 4. áratugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi: Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Húsið er vitnisburður um búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Umhverfisgildi: Hátt. Hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarvegjar.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist að mestu óbreytt.

Varðveislugildi: Húsið hefur hátt varðveislugildi en það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: *Friðlýst hús og mannvirki*. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Þorbjörn Finnsson
Jóna Jónsdóttir

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund Timbur, bindingur
Klæðning Bárújárn
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris
Kjallari

Helstu breytingar

<1925 Viðbygging
2000- Timbursvalir, pallur
2004 og skjólveggur
2014 Skjólveggur

Hönnuðir breytinga

?
?
?
?

Saga

Ártún var ein af þeim jörðum sem urðu seinna hluti af bæjarlandi Reykjavíkur. Allt þar til að Elliðaárnar voru brúaðar árið 1883 lá þjóðleiðin til og frá Reykjavík um tún Ártúns. Ártún var því lengi vel í alfaraleið og þar var stunduð greiðasala og gistiþjónusta á seinni hluta 19. aldar. Árið 1906 keypti Reykjavíkurbær jörðina Ártún.

Árið 1910 buðu bæjaryfirvöld þeim Þorbirni Finnsyni og Jónu Jónsdóttur að setjast að í Ártúni þar sem þau reistu núverandi hús (skv. munnlegri heimild Braga Ólafsonar, íbúa í Ártúni). Húsið sést á myndum teknum við Elliðaár í kringum 1918 en það var fyrst brunavirt árið 1929, líklega eftir endurbætur. Í brunavirðingunni (frá 1929) kemur fram að íbúðarhúsið sé einlyft, með risi og kjallara, byggt úr bindingi, með steinsteyptum kjallara, sementsléttuðum að utan. Óljóst er hvernig húsið var upphaflega klætt að utan (misritun virðist vera í brunavirðingunni), en ekki er ólíklegt að yst hafi verið bárújárn, eins og á áfastri viðbyggingu við húsið, sem virt var um leið. Viðbyggingin (heyhlaða og gripahús) stóð og stendur enn við austurvegg hússins. Hún var þrískipt og var fjós í þeim hluta sem er næst húsinu, heyhlaða í miðjunni og kindahús austast. Geymsluhús og þvagþró voru einnig virt með húsinu. Húsið var óbreytt við brunavirðingar gerðar 1941 og 1947. Búskapur með kindur, kýr og hross var í Ártúni fram til síðari hluta sjöunda áratugarins.

Um 2000-2004 voru reistar timbursvalir, ásamt palli og hellulögðu svæði, við SV-horn hússins, þar sem áður stóð áfastur skúr með skápaki. Skjólveggir, bæði úr steypu og timbri hafa jafnframt verið reistir við suðurhlið hússins.

Íbúðarhús jarðarinnar Ártúns er friðað, ásamt fornleifum gamla bæjarstæðisins, þ.e. bæjarhól, heimtröð, túngörðum og túnnum. Æskilegt er að varðveita húsið og umhverfi þess sem menningar- og búsetulandslag sem ber vitni um langa sögu jarðarinnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt bárújárnshús, íbúðarhús sveitabýlis frá öndverðri 20.öld, með áföstu útihúsi.

Menningsögulegt gildi:

Hátt. Húsið og umhverfi þess bera vitni um langa sögu jarðarinnar Ártúns og búskapar á svæðinu fyrir tíð íbúðarbyggðar og skipulags á svæðinu. Húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins Ártúns.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið stendur stakstætt á bæjarhóli sem einkonar minnisvarði um eldra búsetulandslag og byggingarsögu Ártúns í Elliðaárdalnum. Sjónrænt gildi hússins og umhverfis þess er því mikið.

Upprunaleg gerð:

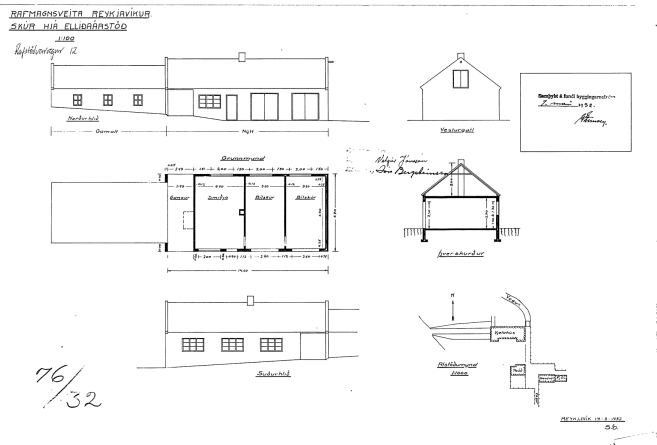
Hátt gildi. Húsið virðist að mestu óbreytt fyrir utan nýlegar viðbætur og breytingar á lóð við SV-horn.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er friðað samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 og er því í fjólubláum flokki: Friðuð hús. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Fjós og járnsmiðja

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
? Gluggabreyting
? Ný klæðning
1998 Geymsluskýli á lóð

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.
?
?
Ferdinand Alfresson arkitekt

Saga

Húsið sem hér um ræðir, fjós með áfastri járnsmiðju, er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyrða Elliðaárvirkjun. Elsti hluti hússins var byggður árið 1924 sem fjós (sem rúmaði 2 kýr) og heyhlaða. Árið 1926 var byggt hæsnahús úr holsteini við fjósið. Það hefur líklega verið rífið þegar vesturhluti núverandi húss var byggður 1932-1933, steinsteyp bifreiðargeymsluhús með smiðju í austurenda, eftir teikningu Sigurðar Ólafssonar.

Nokkrar breytingar hafa verið gerðar á útliti hússins, frá því sem sýnt er á teikningu Sigurðar frá 1932, aðallega á fyrirkomulagi og útliti glugga og dýra. Austurgafli hússins hefur verið klæddur með plötum sem hafa verið boltaðar í steypuna og síðar málaðar. Ekki finnst frekari upplýsingar um ástæðu eða dagsetningu framkvæmdarinnar.

Árið 1998 var sett upp óeinangrað geymsluhús, opið skýli og tveggja metra hátt grindverk úr timbri og stáli á lóð númer 10-12. Í dag (2020) virðist gámur sem staðsettur er í NA-horni, vera hluti af grindverkinu kringum húsin.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal húsið sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt, tvískipt iðnaðar- og útihús úr steinsteypu frá 3. tugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Vitnisburður um þann búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Umhverfisgildi:

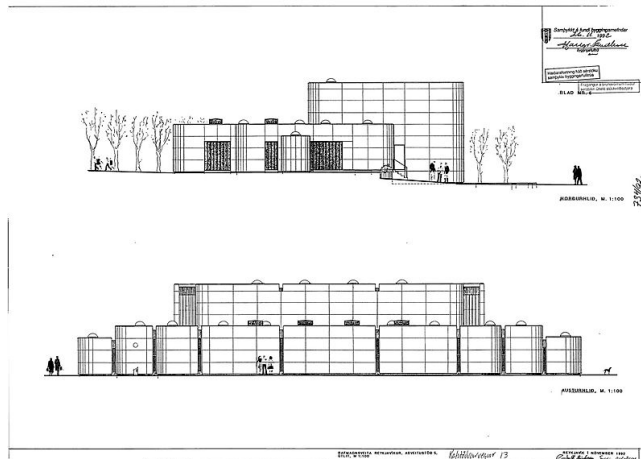
Hátt. Hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarvegur.

Upprunaleg gerð:

Hátt. Húsið er að mestu óbreytt að gerð þrátt fyrir stækkun, breytingu á gluggum, dýrum og klæðningu á austurgafli.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi en það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Ferdinand Alfredsson,
Guðm. Kr. KristinssonUpphafleg notkun
Aðveitustöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning ?
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning ?
Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt sem aðveitustöð á árunum 1992-1994 eftir teikningu arkitektanna Ferdinands Alfredssonar og Guðmundar Kr. Kristinssonar fyrir Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR). Aðveitustöðin var áður í öðru húsi (sjá Rafstöðvarveg 9), en húsið sem hér um ræðir tók við hlutverkinu árið 1994 og fékk þá sama nafn og fyrri stöðin eða Aðveitustöð 5. Með byggingu hússins var útivirki sem stóð austan við Rafstöðuveg 14 flutt þar inn. Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt hannaði frágang lóðarinnar.

Frá aðveiturstöðinni er raforku dreift til margra hverfa í Reykjavík og nágrenni.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Atvinnuhús í mödernískum stíl, hannað utan um sérhæfða starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum norðan Rafstöðvarvegar en efnisnotkun og stílbrigði hússins eru talsvert ólík eldri byggð á Rafstöðvarsvæðinu.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Sigurður Guðmundsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Spennistöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Valmaþak
Þakklæðning Pappi
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Ris
Kjallari
Turn

Helstu breytingar

1943 Viðbygging
1952 Viðbygging
1976 Útlitsbreyting
2006 Skipulag innanhúss
Útveggir
Gluggar

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.
Sig. Guðmundsson og arkitekt
Eiríkur Einarsson arkitekt
Guðm. Kr. Kristinsson og arkitekt
G. Halldórsson arkitekt
Ferdinand Alfreðsson arkitekt

Saga

Húsið stendur meðal húsa Elliðaárvirkjunar við Rafstöðvarveg og var reist árið 1937 eftir teikningum Sigurðar Guðmundssonar arkitekts til að þjóna sem aðalspennistöð fyrir Sogsvirkjun, þegar Sogslína var lögð frá Ljósafossstöð að Elliðaárstöð. Ljósafossstöð var einnig byggð eftir teikningum Sigurðar Guðmundssonar og eru báðar byggingarnar hannaðar í anda fúnkisstefnunnar. Spennistöðin var virt til brunabóta í apríl 1937 og var þá fullbyggð og samanstóð af tvílyftu aðalhúsi, turnhúsi og bakbyggingum. Í henni voru vélasalir, verkstæði og varðstofa. Kjallari var undir hluta hússins.

Árið 1943 var byggð viðbygging suður af bakbyggingu hússins og árið 1952 var reistur turn til viðgerða og viðhalds á spennum austan við eldri turnbygginguna, með tengibyggingu á milli byggingarhluta. Árið 1976 voru gerðar breytingar á turninum og hann klæddur með húðuðum plötum.

Frekari breytingar voru gerðar árið 2006 eftir teikningum Ferdinands Alfreðssonar arkitekts. Þá var innra skipulagi breytt, útveggir einangraðir að innan og láréttum gluggum komið fyrir á SA- og SV-hliðum hússins. Stór gluggi var jafnframt gerður fyrir ofan inngang á suðurhlíð hússins.

Árið 2012 var upphaflega byggingin frá 1937, sem reist var eftir teikningu Sigurðar Guðmundssonar, friðlýst ásamt öðrum mannvirkjum sem tilheyra Elliðaárvirkjun.

Varðveislumat

Byggingarlist: Hátt gildi. Steinsteyp atvinnuhús fyrir sérhæfða starfsemi, hannað í anda fúnkisstefnunnar

Menningarsögulegt gildi: Hátt. Byggingin ber innviðasögu borgarinnar vitni sem og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

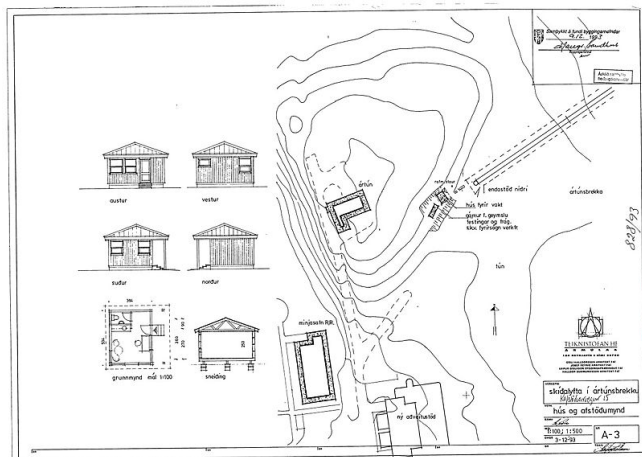
Umhverfisgildi: Hátt. Byggingin er hluti af heildstæðri þyrpingu húsa frá 3. og 4. áratug 20. aldar sem standa sunnan Rafstöðvarvegar.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Elsti hluti hússins er að mestu óbreyttur en síðari viðbygging, turn við austurgafli er ekki í samræmi við upprunalegan stíl og útlit hússins.

Varðveislugildi: Húsið hefur hátt varðveislugildi. Upprunalega húsið (án síðari tíma viðbygginga) var friðlýst árið 2012 og er því í bláum flokki: *Friðlýst hús og mannvirki*. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Íþrótt- og tómstundarráð Hönnun Leifur Gíslason
Reykjavíkur byggingafræðingur

Upphafleg notkun
Starfsmannahús

Upphafleg gerð

Tegund Timbur, bindingur
Klæðning Timbur
Þakgerð Valmaþak
Þakklæðning Skifur
Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Ártúnsbrekka hefur lengst af 20. öldinni verið notuð til skíðaiðkana. Árið 1992 var sett upp togbraut ofan við íbúðarhúsið Ártún og 1994 reist þar starfsmannahús á vegum íþrótt- og tómstundaráðs Reykjavíkur, eftir teikningu Leifs Gíslasonar byggingafræðings.

Vestan við húsið stendur bárujárnsklæddur gámur sem tilheyrir starfsemi hússins. Í kringum húsið og gáminn hefur bæjarhól Ártúns verið raskað lítillega.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Lítil skúrbygging.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu skíðaiðkunar í Reykjavík.

Umhverfisgildi: Lágt. Húsið stendur stakstætt (ásamt gámi) og hefur lítið gildi fyrir nærliggjandi umhverfi.

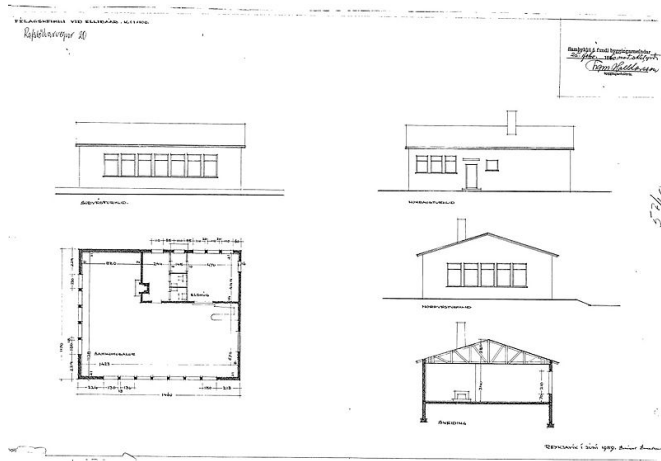
Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi. Húsið stendur innan svæðis sem er var til að njóti hverfisverndar í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Eiríkur Einarsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Félagsheimili

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning
Undirstöður Steypar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari

Helstu breytingar

1976 Viðbygging
1976 Steypur kjallari
1992 Dreifistöð
2015 Innra skipulagi br.

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Kr. Kristinsson arkitekt
og Ferdinand Alfredsson arkitekt
Ólafur Hersisson arkitekt

Saga

Starfsmenn Rafmagnsveitu Reykjavíkur fengu árið 1960 leyfi til að reisa félagsheimilið sem hér um ræðir á landi Rafmagnsveitunnar við Elliðaár. Húsið teiknaði Eiríkur Einarsson arkitekt og var það reist á árunum 1960-1968. Bygging þess var fjármögnuð með fé úr sjóði sem þáverandi rafmagnsstjóri, Steingrímur Jónsson, hafði stofnað og starfsmenn höfðu safnað í með frjálsum framlögum.

Árið 1972 var veitt leyfi fyrir stækkun til suðurs og palli á vesturhlíð með tilheyrandi breytingum á þaki hússins. Á loftmynd frá 1975 (sjá Borgarvefsjá) sést að húsið hafði þá ekki enn verið stækkað en árið 1976 fékkst leyfi til að láta steypa kjallara undir hluta af samþykktri stækkun. Á loftmynd frá 1979 sést að þá var búið að stækka húsið eftir teikningum Guðmundar Kr. Kristinssonar og Ferdinands Alfredssonar, arkitekta.

Árið 1992 var komið fyrir innfluttri verksmiðjuframléidri dreifistöð á lóðinni austan við félagsheimilið á vegum Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Dreifistöðin, sem er þjónustuð utanfrá, er byggð úr stáli og klædd að utan með timbri. Þegar gerðar breytingar á skipulagi innandyrna í félagsheimilinu voru samþykktar árið 2015.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs gildi.** Einfalt steinsteyp hús með seinni tíma viðbyggingu sem fellur vel að upphaflegu útliti.

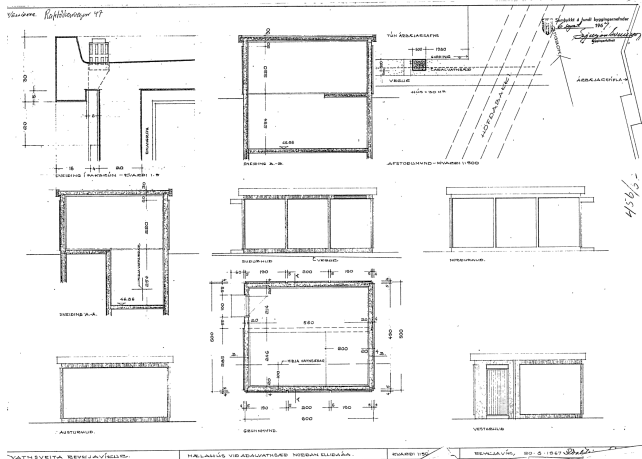
Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Húsið tengist sögu Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið situr við bakka Elliðaánna í grónu umhverfi. Austurhlíð hússins er áberandi frá Rafstöðvarvegi, en húsið er lágreist og fellur vel að umhverfinu.

Upprunaleg gerð: **Miðlungs gildi.** Form og gluggasetning upphaflegs húss hefur haldið sér þrátt fyrir að það hafi fengið annað yfirbragð eftir að byggt var við það.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur Hönnun Aðalsteinn Richter

Upphafleg notkun
Mælahús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Steypt
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

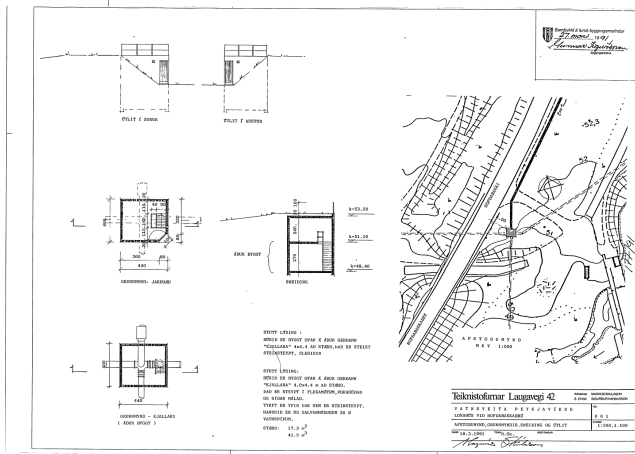
Saga

Stakstætt mælahús, staðsett skammt vestan Höfðabakkabrúar, við aðalvatnsæð norðan Elliðaána.

Varðveislumat

Byggingarlist:	Lágt gildi. Einfalt steinsteypt vatnsveitumannvirki.
Menningarsögulegt gildi:	Lágt. Ber vitni um innviðasögu borgarinnar.
Umhverfisgildi:	Lágt. Mannvirkið er sýnilegt frá Höfðabakka.
Upprunaleg gerð:	Hátt. Virðist óbreytt að mestu.
Varðveislugildi:	Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Torf
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir er stakstætt lokahús byggt árið 1987 eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts. Það stendur norðan Elliðaána, skammt austan Höfðabakkabráar, við aðalvatnshæð norðan Elliðaána. Húsið er byggt ofan á kjallara sem var til staðar á lóðinni og sést á loftmynd frá 1971. Húsið var steypt á flekamótum, pokahúðað og málað. Það er hálf niðurgrafið og torf er á steinsteyptu þaki þess ásamt galvanhúðuðu handriði.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungst gildi. Einfalt, steinsteypt vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að hluta.

Menningarsögulegt gildi: Lágt. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Húsið, sem er með torfþaki fellur inn í umhverfið og er því lítt sjáanlegt frá götunni Höfðabakka sem liggur norðan við húsið.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Þorvarður Björnsson
yfirhafnsögumaður

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Timbur, bindingur
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar	1937 Viðbygging
	1945 Viðbygging
	Hækkun, ris
	Múrhúðun
	1949 Viðbygging
	1953 Viðbygging
	1964 Viðbygging
	Skúr á lóð

Hönnuðir breytinga

Ókunnur
"
"
"
"
"
"

Saga

Húsið Skálará var upphaflega byggt sem sumarbústaður af Þorvarði Björnssyni yfirhafnsögumanni (1889-1972) árið 1932. Það var þá mun minna hús en nú, byggt úr bindingi, með skáþaki og járnklætt á veggjum og þaki (6 x 4,1 x 2,1 m að stærð). Margsinis hefur verið byggt við húsið síðan. Elsti hluti þess er líklega miðhlutinn, sem snýr gaflri til SA. Árið 1937 var búið að lengja húsið um tvo metra úr bindingi og byggja við það litla viðbyggingu með skáþaki (2,1 x 1,8 x 2,1). Árið 1945 var búið að byggja ris á húsið og múrhúða það með skeljasandi. Þá er virt útskot við húsið (5 x 5,6 x 2,5 m) og inngönguskúr (3,2 x 1,5 x 2,2 m). Árið 1949 var húsið í eigu Lúðvíks Dalbergs Þorsteinssonar og Jóhanns Einarssonar. Þá var búið að byggja við það nýja steinsteypta, skeljasandsklædda viðbyggingu með skáþaki (6 x 1,6 x 2,7 m). Þar virðist vera séríbúð. „Aðalhúsið“ mældist þá 10,4 x 5,2 x 2,5 m, auk þess sem virt var önnur viðbygging við það (4,9 x 4,1 x 2,7 m). Árið 1953 var húsið í eigu Jóhanns Einarssonar og Torfa Eysteinsonar. Húshluti Jóhanns (eldra húsið, austurhluti) mældist þá 7,6 x 8 x 2,7 m og var búið að byggja við það litla viðbyggingu úr hlöðum steini, hraunaða að utan (2,6 x 2,4 x 2,7). Húshluti Torfa (vesturhluti) mældist 7,8 x 7,6 x 2,7 m. Einnig er virtur nýr bílskúr Torfa (8,1 x 5,1 x 2,5 m) og ný geymsla Jóhanns (5 x 1,8 x 2 m). Árið 1964 var enn búið að gera nýja viðbyggingu við eldra húsið, eða austurhlutann, úr hlöðnum steini, einlyfta með flötu þaki (ekki gefin upp stærðarmál). Einnig var búið að byggja nýjan bílskúr á lóðinni, út timbri og pappklæddan að utan, líklega þann skúr sem stendur á lóðinni í dag. Reykjavíkurborg keypti húsið á árunum 1986-1988. Sólskáli var byggður við norðvesturhlíð hússins um 2003-2004. Í dag (2020) er það skráð í eigu Félagsbústaða hf.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt múrhúðað timburhús frá kreppuárunum með steypum og steinhlöðnum viðbyggingum.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru í Elliðaárdal um óskipulagða íbúðabyggingu sem tók að rísa þar á kreppuárunum og stríðsárunum og dreifðist áður um stóran hluta Elliðaárdals en er nú að mestu

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Lágrest hús sem lætur lítið yfir sér. Hluti af eldra byggðamynstri á svæðinu.

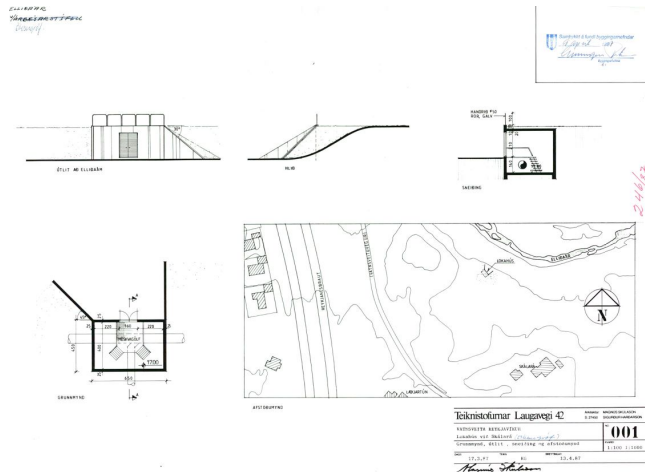
Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsinu hefur verið breytt mikið frá upprunalegri gerð með margvíslegum viðbyggingum og múrhúðun.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteipt
 Klæðning Múrsléttað
 Þakgerð Flatt þak
 Þakklæðning Torf
 Undirstöður Steiptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
 Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Niðurgrafið lokahús byggt árið 1987 fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur, eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt steinsteipt vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að mestu.

Menningarsögulegt gildi: Lág. Mannvirkið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Mannvirkið fellur vel að landslagi en hefur annars lítil áhrif á staðarmynd.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Mannvirkið virðist óbreytt.

Varðveislugildi: Mannvirkið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Þórður Guðmundsson

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Timbur, bindingur
Klæðning	Timbur
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Timbur
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Inng.skúr

Helstu breytingar

1947	Viðbygging
	Múrhúðun
<1954	Bílskúr
<1984	Endurbætur
	Hækkun, ris
	Ný klæðning
2005	Sólskáli
2007	Viðbygg. við bílskúr

Hönnuðir breytinga

Ókunnur

Saga

Húsið Heimahvammur var upphaflega byggt af Þórði Guðmundssyni árið 1940 sem sumarbústaður við Elliðaárnar. Það var þá minna hús en nú (5,6 x 4,1 x 2,7 m að stærð), byggt úr bindingi á steiptum grunni, með skáþaki og klætt að utan með borðum, pappa og listum. Inngönguskúr var við húsið, byggður eins og það. Ingví Hraunfjörð Pétursson keypti húsið árið 1943 og mun það síðan hafa verið í eigu hans og afkomenda hans. Það var brunavirt í maí það ár og var þá óbreytt. Þá var það kallað „Heimahvammur við Elliðaár“. Árið 1947 var búið að rífa viðbyggingu sem áður var við húsið, líklega inngönguskúrinn, og byggja í staðinn nýja viðbyggingu úr timbri á steiptum grunni, einlyfta með risi og járnþaki (6,6 x 6 x 3,6 m að stærð). Líklega er þar um að ræða eystri hluta núverandi húss, sem snýr í SV-NA. Eldri hluti hússins, vesturhlutinn, var óbreyttur, með skáþaki (sjá ljósmynd að ofan, frá 1973). Húsið var einnig allt múrhúðað að utan. Ekki finnast teikningar af húsinu eða heimildir um það í skjalasöfnum Reykjavíkurborgar frá því eftir 1947. Á 9. áratugi 20. aldar voru gerðar endurbætur á húsinu og virðist vesturhluti þess meðal annars hafa verið endurbyggður eða byggt á hann ris. Einnig hefur húsið allt verið klætt að utan með lóðréttri borðaklæðningu. Sólstofa var byggð við SV-gafl hússins um 2005. Samkvæmt Fasteignaskrá (2017) tilheyrta tveir skúrar eigninni: Bílskúr (mhl. 70) byggður 1945 (skv. Borgarvefsjá er um að ræða tvöfaldan skúr sem stendur fjær húsinu, en hann sést ekki á loftmyndum fyrr en 1965) og bílskúr (mhl. 02) byggður 1960 (skv. Borgarvefsjá sá sem stendur nær húsinu, en hann sést á loftmynd 1954 og er því byggður fyrir það). Gerð var viðbygging framan við síðarnefnda skúrinn um 2007. Húsið var í einkaeigu árið 2020 skv. Fasteignaskrá.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt timburhús frá stríðsárunum með seinni tíma breytingum.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru í Elliðaárdal um óskipulagða íbúðabyggð sem tók að rísa þar á kreppuárunum og stríðsárunum og dreifðist áður um stóran hluta Elliðaárdals en er nú að mestu horfin.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Íbúðarhús ásamt útihúsum mynda heild sem er hluti af eldra byggðamynstri á svæðinu. Stendur undir sandbakka við vesturkvísl Elliðaána, umkringtt trjágróðri og fellur ágætlega að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsið er mikið breytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Bifreiðaverkstæði

Upphafleg gerð

Tegund
Klæðning
Þakgerð
Þakklæðning
Undirstöður

Timbur, bindingur
Bárujárn
Mænisþak
Bárujárn

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Um er að ræða skúra sem byggðir voru fyrir 1965 og hýstu áður bifreiðaverkstæði. Í Fasteignaskrá er byggingarár skráð 1970, en á loftmyndum (Borgarvefsjá) má sjá að skúrar hafa staðið á þessum stað frá a.m.k. 1965.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Lágt gildi. Einfaldar skúrbyggingar.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Vitnisburður um óskipulagða byggð á svæðinu og hverfandi búsetulandslag.

Umhverfisgildi:

Lágt. Skúrnir hafa lítið gildi fyrir umhverfið.

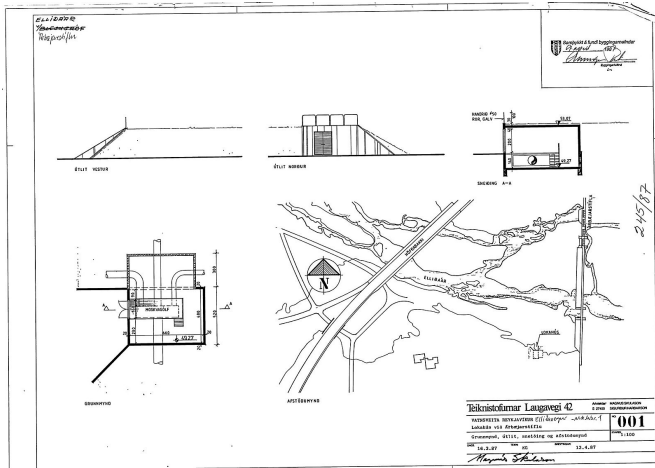
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Skúrnir eru líklega óbreyttir að mestu.

Varðveislugildi:

Skúrnir hafa lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteipt
 Klæðning Múrsléttað
 Þakgerð Flatt þak
 Þakklæðning Torf
 Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
 Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Niðurgrafið lokahús byggt árið 1987 fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur, eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt, steinsteipt vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að hluta.

Menningarsögulegt gildi: Lág. Mannvirkið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Mannvirkið fellur vel að landslagi en hefur annars lítil áhrif á staðarmynd.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Mannvirkið virðist óbreytt.

Varðveislugildi: Mannvirkið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Timbur
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

1962	Bílskúr
1979	Stækkun bílskúrs

Hönnuðir breytinga

Ókunnur
Ókunnur

Saga

Húsið Hraunteigur er staðsett sunnan Elliðaáa, austan götunnar Höfðabakka. Það var byggt án lóðaréttinda og byggingarleyfis. Ekki finnast teikningar af því en byggingarár skv. Fasteignaskrá er 1956. Húsið tilheyrði óskipulagðri íbúðabyggingu í Elliðaárdal á stríðsárunum og eftirstríðsárunum, þegar húsnæðisekla var mikil í Reykjavík. Röð húsa reis þá m.a. meðfram Vatnsveituvegi, sem lagður hafði verið vegna framkvæmda við lagningu vatnsveitu í gegnum svæðið á árunum 1908-1909. Þessi hús eru nú flest horfin. Húsið Hraunteigur lenti austan Höfðabakka þegar sú gata var lögð í byrjun 9. áratugar 20. aldar og stendur þar sem vitnisburður um hina horfnu byggð við Vatnsveituveg.

Vestan við húsið er bílskúr sem reistur var árið 1962 skv. Fasteignaskrá. Á loftmynd frá 1965 virðist standa skúr sunnar á lóðinni en á loftmynd frá 1971 er kominn skúr á núverandi stað (sjá Borgarvefsjá). Loftmyndir frá 1975-1979 sýna að skúrin hefur þá verið stækkaður til austurs.

Húsið er í dag (2020) kynnt með olíu. Við húsið er rafmagnsstaur og liggja raflínur í lofti frá staurnum yfir í húsið. Húsið er í einkaeygu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Bárujárnsklætt timburhús frá 6. áratugi 20. aldar með áföstum skúr.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru um óskipulagða íbúðabyggingu sem tók að rísa á kreppu- og stríðsárunum m.a. í Elliðaárdal. Húsið er því vitnisburður um hverfandi búsetulandslag.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið er lágreist, umkringt trjágróðri og sést lítt frá götu og fellur því ágætlega að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

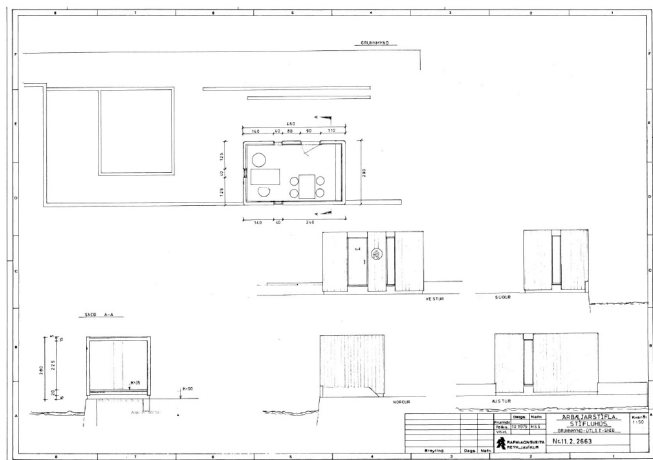
Miðlungs gildi. Líklega óbreytt að mestu frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Almenna verkfræðistofan

Upphafleg notkun
Stífluhús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Ómúrað
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Steypt
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir er staðsett við norðurenda Árbæjarstíflu, sem er aðveitustífla Elliðaárstöðvar. Fyrsti áfangi stíflunnar var steypdur árið 1920 en hún var síðar, árið 1929, hækkuð og lengd svo að hún náði fyrir kvíslina sunnan Blásteinshólma. Hönnuðir upphaflegu stíflunnar voru verkfræðingarnir Aage Broager Cristiansen og Guðmundur Hlíðdal.

Í kjölfar lagfæringa á stíflunni árið 1985 var stífluhúsið, sem staðsett er við austurenda brúarinnar, reist í þeirri mynd sem það stendur í dag. Áður stóð þar eldra stífluhús úr timbri. Stífluhúsið tengist inntaksþró stíflunnar og var upphaflega nýtt sem vökvadælustöð fyrir hífíkrana sem og geymsla fyrir áhöld til hreinsunar á inntaksristum.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal stíflan sem hús þetta er byggt á. Húsið er ekki skráð í Fasteignaskrá og hefur ekki staðfang.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt steinsteypt stífluhús.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Stífluhúsið var reist á níunda áratug tuttugustu aldar og er því ekki hluti af upprunalegu stíflumannvirkjunum.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Þrátt fyrir að stífluhúsið hafi ekki tilheyrt upphaflegu stíflunni er það hluti af heildarmynd hennar í dag.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt að mestu.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur**Hönnun** Ókunnur**Upphafleg notkun**
Öryggisloki á fallpípu**Upphafleg gerð**

Tegund Steinsteyp
Klæðning Ómúrað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Steypt
Undirstöður

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar**Hönnuðir breytinga****Saga**

Húsið sem hér um ræðir er staðsett við norðurenda Árbæjarstíflu sem var upphaflega reist á árunum 1920-29 eftir teikningu Aage Broager Christensen og Guðmundar Hlíðdals. Húsið er stakstætt og staðsett yfir öryggisloku á fallpípu virkjunarinnar, nokkrum metrum frá stíflunni. Hönnuður hússins er ókunnur en það sést á yfirlitsmynd sem teiknuð var af Almennu verkfræðistofunni árið 1985 og loftmynd frá árinu 1990 (sjá Borgarvefsjá). Almenna Verkfræðistofan hannaði nýtt stífluhús á Árbæjarstíflu árið 1985 en útliti, efnisvali og áferð þess svipar til hússins sem hér um ræðir. Hugsanlegt er að húsin hafi verið byggð samtímis.

Húsið er ekki skráð í Fasteignaskrá og hefur ekki staðfang.

Varðveislumat

- Byggingarlist:** Lágt gildi. Einfalt steinsteypnt mannvirki, byggt yfir fallpípu.
- Menningarsögulegt gildi:** Lágt. Líklega reist á níunda áratug tuttugustu aldar og því ekki hluti af upprunalegu stíflumannvirkjunum.
- Umhverfisgildi:** Lágt.
- Upprunaleg gerð:** Miðlungs. Líklega óbreytt frá upprunalegri gerð.
- Varðveislugildi:** Húsið hefur lágt varðveislugildi.